

ÚSTAV ZEMĚDĚLSKÝCH A POTRAVINÁŘSKÝCH INFORMACÍ

ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

Agricultural Economics

ČESKÁ AKADEMIE ZEMĚDĚLSKÝCH VĚD

2

ROČNÍK 45
PRAHA
ÚNOR 1999
ISSN 0139-570X

Mezinárodní vědecký časopis vydávaný z pověření Ministerstva zemědělství České republiky a pod gestí České akademie zemědělských věd

An international journal published under the authorization by the Ministry of Agriculture and under the direction of the Czech Academy of Agricultural Sciences

Redakční rada – Editorial Board

Předseda – Chairman

Doc. Ing. Vladimír Jeníček, DrSc. (Česká zemědělská univerzita, Praha, ČR)

Členové – Members

Ing. Gejza Blaas, CSc. (Výzkumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Bratislava, SR)

PhDr. Stanislav Buchta, CSc. (Národní úřad práce, GR, Bratislava, SR)

Doc. Ing. Juraj Cvečko, CSc. (OTIS spol. s r. o., Bratislava, SR)

Ing. Tomáš Doucha, CSc. (Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky, Praha, ČR)

Prof. Ing. Jiří Erbes, CSc. (Mendelova zemědělská a lesnická univerzita, Brno, ČR)

Ing. Jiří Hanibal (Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky, Praha, ČR)

Prof. Ing. Jan Hron, DrSc., dr. h. c. (Česká zemědělská univerzita, Praha, ČR)

Mgr. Helena Hudečková, CSc. (Česká zemědělská univerzita, Praha, ČR)

Doc. Ing. Viera Ižáková, CSc. (Výzkumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Bratislava, SR)

Prof. Ing. František Střeleček, CSc. (Jihočeská univerzita, České Budějovice, ČR)

PhDr. Jana Šindlářová (Mendelova zemědělská a lesnická univerzita, Brno, ČR)

Prof. Ing. Jozef Višňovský, CSc. (Slovenská poľnohospodárska univerzita, Nitra, SR)

Vedoucí redaktorka – Editor-in-Chief

Mgr. Alena Rottová

Redakční kruh – Editorial circle

Prof. Dr. Konrad Hagedorn (Humboldt-Universität zu Berlin, Deutschland)

Prof. Dr. Alois Heißenhuber (Technische Universität München, Deutschland)

Prof. J. Sanford Rikoon, PhD. (University of Missouri-Columbia, USA)

Cíl a odborná náplň: Časopis publikuje autorské vědecké statě s agrární tematikou z oblasti ekonomiky, managementu, informatiky, ekologie, sociálně-ekonomické a sociologické. Od roku 1993 zajišťuje kontinuálně problematiku dosud uveřejňovanou ve zrušeném časopisu Sociologie venkova. Široké tematické spektrum zahrnuje prakticky celou sféru agrobusinessu, tj. ekonomickou problematiku dodavatelských inputových sfér pro zemědělství a potravinářský průmysl, sociálně-ekonomickou problematiku a sociologii venkova a zemědělství, až po ekonomiku výživy obyvatelstva. Statě jsou publikovány v jazyce českém, slovenském nebo anglickém. Abstrakty z časopisu jsou zahrnuty v těchto databázích: Agris, CAB Abstracts, Czech Agricultural Bibliography, WLAS.

Periodicita: Časopis vychází měsíčně (12x ročně), ročník 45 vychází v roce 1999.

Přijímání rukopisů: Rukopisy ve dvou vyhotoveních je třeba zaslat na adresu redakce: Mgr. Alena Rottová, vedoucí redaktorka, Ústav zemědělských a potravinářských informací, Slezská 7, 120 56 Praha 2, Česká republika, tel.: +420 2 24 25 79 39, fax: +420 2 24 25 39 38, e-mail: editor@login.cz. Den doručení rukopisu do redakce je publikován jako datum přijetí k publikaci.

Informace o předplatném: Objednávky na předplatné jsou přijímány pouze na celý rok (leden–prosinec) a měly by být zaslány na adresu: Ústav zemědělských a potravinářských informací, vydavatelské oddělení, Slezská 7, 120 56 Praha 2. Cena předplatného pro rok 1999 je 816 Kč.

Aims and scope: The journal publishes original scientific papers dealing with agricultural subjects from the sphere of economics, management, informatics, ecology, social economy and sociology. Since 1993 the papers continually treat problems which were published in the journal Sociologie venkova a zemědělství until now. An extensive scope of subjects in fact covers the whole of agribusiness, that means economic relations of suppliers and producers of inputs for agriculture and food industry, problems from the aspects of social economy and rural sociology and finally the economics of the population nutrition. The papers are published in Czech, Slovak or English. Abstracts from the journal are comprised in the databases: Agris, CAB Abstracts, Czech Agricultural Bibliography, WLAS.

Periodicity: The journal is published monthly (12 issues per year), Volume 45 appearing in 1999.

Acceptance of manuscripts: Two copies of manuscript should be addressed to: Mgr. Alena Rottová, editor-in-chief, Institute of Agricultural and Food Information, Slezská 7, 120 56 Praha 2, Czech Republic, tel.: +420 2 24 25 79 39, fax: +420 2 24 25 39 38, e-mail: editor@login.cz. The day the manuscript reaches the editor for the first time is given upon publication as the date of reception.

Subscription information: Subscription orders can be entered only by calendar year (January–December) and should be sent to: Institute of Agricultural and Food Information, Slezská 7, 120 56 Praha 2. Subscription price for 1999 is 195 USD (Europe), 214 USD (overseas).

KONCEPCIA ROZVOJA VIDIEKA NA SLOVENSKU¹

CONCEPTION OF RURAL DEVELOPMENT IN SLOVAKIA

V. Haraj

Ministry of Agriculture SR, Bratislava, Slovak Republic

ABSTRACT: The paper gives information about the document "Concept of Slovakia's Rural Development" which was approved by the Government of the Slovak Republic in September 1998. It is an important document for the future rural development, because rural problems are analyzed and basic frameworks for principles of rural development policy are defined there. The new approach is declared to solve rural problems by integrated approach, to secure the social and economical diversification and sustainable development. There are defined basic strategic goals for improving quality of life in the country.

Key words: concept of rural development, integrated approach, region, country-side, sustainable development, financing, programmes

ABSTRAKT: V práci sú poskytnuté informácie o dokumente koncepcia rozvoja vidieka, ktorý bol schválený vládou SR v septembri 1998. Z hľadiska budúceho rozvoja vidieka ide o dôležitý dokument, v ktorom sú analyzované problémy vidieka a zároveň definované základné princípy a opatrenia politiky rozvoja vidieka. Deklaruje sa nový prístup k riešeniu problémov vidieka integrovaným prístupom, zabezpečenie sociálnej a ekonomickej diverzifikácie a trvale udržateľného rozvoja. Definované boli aj základné strategické ciele pre zlepšenie kvality života na vidieku.

Kľúčové slová: koncepcia rozvoja vidieka, integrovaný prístup, región, vidiek, trvale udržateľný rozvoj, financovanie, programy

ÚVOD

Koncom I. polroka 1998 predložilo Ministerstvo pôdohospodárstva SR na rokovanie vlády Slovenskej republiky návrh Koncepcie rozvoja vidieka v SR, ktorý vláda schválila 3. septembra 1998. K vypracovaniu materiálu viedlo ministerstvo niekoľko dôvodov: kritická ekonomická a sociálna situácia na slovenskom vidieku, absencia koncepcie rozvoja vidieka a strategických cieľov a princípov takejto politiky, významná úloha, ktorú má ministerstvo pri rozvoji vidieckej krajiny (v nadväznosti na schválené právne normy spoluzodpovedá za rozvoj extravilánu, v rámci ktorého zabezpečuje nielen produkčné funkcie, ale aj sociálne a ekologické funkcie, udržiava osídlenie krajiny), zodpovednosť ministerstiev poľnohospodárstva aj v prevažnej časti krajín EÚ za rozvoj vidieka, pričom v Európskej komisii gesturuje uvedenú problematiku direktoriát pre poľnohospodárstvo a rozvoj vidieka (DG VI), návrh novej politickej schémy pre rozvoj vidieka v Európe – Európsku chartu pre vidiecke oblasti (doc 7507) vypracoval v roku 1996 Výbor pre poľnohospodárstvo a rozvoj vidieka Rady Európy, návrh nariadenia o podpore poľnohospodárstva a rozvoja vidieka, v rámci ktorého sa po prvý raz spája podpora poľnohospodárstva s podporou vidieka do spoločnej smernice (návrh – doc. 153 predložila Európska komisia v marci 1998 členským štátom EÚ).

Koncepcia bola vypracovaná na základe analýzy domácich (Koncepcia a zásady pôdohospodárskej politiky, Koncepcia štátnej regionálnej politiky SR, Koncepcia územného rozvoja SR a pod.) a zahraničných podkladov (OECD, FAO, nariadenia a smernice EÚ). Sú v nej zahrnuté základné rámce európskej politiky rozvoja vidieka ako aj princípy Európskej charty pre vidiecke oblasti (1996) a závery Corkskej deklarácie (november 1996).

V koncepcii sú formulované základné princípy vidieckej politiky, strategické a špecifické ciele rozvoja vidieka. Obsahuje textové, tabuľkové a grafické prílohy, v ktorých sú vyhodnotené súčasné podporné programy jednotlivých rezortov, medzinárodné aktivity súvisiace s rozvojom vidieckeho priestoru, demografické prehľady o zaradení regiónov podľa klasifikácie OECD a niektoré politické prehlásenia EÚ súvisiace s rozvojom vidieka.

Na jej vypracovaní sa podieľala medzirezortná pracovná skupina pre rozvoj vidieka aj za účasti zástupcov ZMOS, profesijných a občianskych združení, pracovísk vedecko-výskumnej základne a Slovenskej poľnohospodárskej univerzity v Nitre.

Politika rozvoja vidieka ako podsystem regionálnej politiky korešponduje so schváleným Národným programom pre prijatie aquis communautaire SR. Svojím rámcovým poňatím je otvoreným konvergenčným dokumentom, pričom sa počíta s jej aktualizáciou do kon-

¹ Príspevok prednesený na medzinárodnom sympóziu Rozvoj vidieka a problematika vidieckého obyvateľstva v Nitre 7.–8. 10. 1998 a upravený pre Zemědělskou ekonomiku.

ca roku 2006. Koncepcia rozvoja vidieka by mala tiež vytvoriť východisko pre ratifikáciu Európskej charty pre vidiecke oblasti Slovenskou republikou.

METODICKÝ PRÍSTUP

V posledných desaťročiach bol vidiek ovplyvnený všeobecnými trendami spoločensko-ekonomického vývoja, najmä koncentráciou a špecializáciou výroby, prednostným budovaním mestských centier na úkor menších osídlení a výraznými zmenami v štruktúre poľnohospodárskej výroby.

V súčasnosti sa na vidieku prejavuje nepriaznivá demografická situácia, prudký nárast agrárnej nezamestnanosti a znížená tvorba nových pracovných miest, pokles reálnych príjmov, rozpad tradičných trhov, rýchlejší rast cien vstupov ako výstupov v pôdohospodárstve, pokles dotácií v poľnohospodárskej, lesnej výrobe a vo vodnom hospodárstve, nedoriešené vlastnícke vzťahy, málo rozvinutý trh s pôdou, proces transformácie, privatizácie a reprivatizácie, ako aj tradičný a málo inovatívny pohľad na poľnohospodársku výrobu.

Uvedené skutočnosti spôsobili, že obyvatelia vidieckych oblastí sú najviac vystavení negatívnym dopadom transformácie hospodárstva. Napriek rozsiahlemu potenciálu, ktorý sa na slovenskom vidieku nachádza (stále pomerný dostatok pracovnej sily, rozsiahle prírodné bohatstvo, nevyužitý materiálny zdroj, bohatá kultúra, etnografická, historická tradícia) je v súčasnosti stále ťažšie zabezpečiť pre vidiecke obyvateľstvo životnú úroveň porovnateľnú s národným priemerom. Vidiecke regióny charakterizuje pomaly rastúca alebo stagnujúca ekonomika.

Vidiek je multifunkčný systém doteraz nedostatočne preskúmaný. Súčasná situácia v zbere štatistických údajov skresľuje skutočný stav vidieka. Nie je dopracovaná typológia obcí a zhodnotený vidiek ako celok. Preto nie je prijatá všeobecne platná definícia vidieka, ktorú by akceptovali odborníci zaoberajúci sa problematikou vidieka. V ich štúdiách sa objavujú rôzne definície vidieka v závislosti od predmetu a cieľa skúmania. Pri klasifikácii vidieka sa najčastejšie objavujú dva prístupy. Klasifikácia na základe hustoty obyvateľstva na jednotku plochy a na základe podielu obyvateľstva žijúceho vo vidieckych oblastiach.

Hustota obyvateľstva je kritérium vhodné pre klasifikáciu územia na miestnej úrovni. Členské štáty OECD pri formulovaní problémov rozvoja vidieka zvolili hranicu 150 obyvateľov na km² ako kritérium „vidieckosti“ územia. Toto kritérium v podstate zodpovedá hustote obyvateľstva v európskych členských štátoch. Ak toto kritérium použijeme pre podmienky Slovenskej republiky, potom na Slovensku žije na vidieku 78,4 % obyvateľov. Z tohto pohľadu by sme Slovensko mohli hodnotiť ako vidiecku krajinu.

Ďalším kritériom pre klasifikáciu vidieka na regionálnej úrovni je kritérium podielu obyvateľstva žijúce-

ho na vidieku. Na základe tohto kritéria sú regióny charakterizované ako viac resp. menej „vidiecke“. Stupeň vidieckosti je daný podielom obyvateľstva žijúceho vo vidieckych obciach. Regióny (okresy) s podielom obyvateľstva žijúceho vo vidieckych obciach vyšším ako 50 % sú definované ako okresy s výrazne vidieckym charakterom. Sú to okresy „prevažne vidiecke“. Okresy, kde vo vidieckych obciach žije od 15 do 50 % obyvateľstva sú definované ako okresy so skôr vidieckym charakterom. Sú to okresy „prechodné“. Okresy, kde vo vidieckych oblastiach žije menej ako 15 % obyvateľstva, sú charakterizované ako „prevažne urbanizované“. Podľa uvedeného kritéria sú zatriedené aj okresy v koncepcii. Na základe podielu obyvateľstva žijúceho na vidieku možno konštatovať, že v „prevažne vidieckych“ okresoch žije na Slovensku 48 % obyvateľstva, v okresoch „prechodných“ 40 % obyvateľstva a v okresoch „prevažne urbanizovaných“ žije 12 % obyvateľstva. Aj toto kritérium, ktoré berie do úvahy sídelnú štruktúru krajiny, pri porovnávaní s európskymi členskými krajinami OECD, potvrdzuje vidiecky charakter krajiny. V európskych členských krajinách OECD žije v prevažne vidieckych regiónoch v priemere 28 % obyvateľstva, v prechodných regiónoch 32 % a v prevažne urbanizovaných regiónoch 40 % obyvateľstva. Sídelná štruktúra porovnateľná so Slovenskom je napr. v Nórsku, resp. spomedzi neeurópskych štátov v Turecku (OECD 1998).

Vidiecke trendy v Európskej únii poukazujú na výrazný pokles počtu fariem a počtu ľudí zamestnaných v poľnohospodárstve. Podľa podielu regionálnych príjmov poľnohospodárstvo a lesníctvo už nevytvára podstatu vidieckej ekonomiky a predstavuje iba 5,5 % z celkovej priemernej zamestnanosti, pričom sa predpokladá jej ďalšie znižovanie. Podobný trend sa prejavuje aj na Slovensku, kde tento podiel predstavuje v poľnohospodárstve 5 % a v lesníctve 1,3 %. Preto sa bude v najbližších rokoch presadzovať snaha o také poľnohospodárstvo, lesníctvo a vodné hospodárstvo, ktoré bude priaznivejšie voči životnému prostrediu a orientované na kvalitu a ktoré bude harmonizovať s prijatím komplexnej politiky pre rozvoj vidieka (Agenda 2000). Je tomu tak preto, že spoločnosť si čoraz viac uvedomuje dôležitosť prírodného životného prostredia a environmentálne efekty spôsobené ľudskými aktivitami – či už v negatívnom alebo pozitívnom zmysle. Vidiecke oblasti majú jedinečné postavenie pre odozvu na tieto problémy, a to udržiavaním a vytváraním environmentálne atraktívnych životných, pracovných a rekreačných priestorov. V tomto kontexte sa koncepcia verejných platieb za ochranu prírodných zdrojov a zlepšenie vidieka čoraz viac akceptuje a ponúka poľnohospodárstvu, lesníctvu a vodnému hospodárstvu, ktorí sú najväčšími užívateľmi pôdy a vodných zdrojov, nové výzvy a príležitosti.

Nakolko problematika vidieka sa dotýka všetkých sektorov (štátnej správy, samosprávy a tretieho sektora), rozvoj vidieka musí byť koncipovaný ako komplexný integrovaný systém. Vzhľadom na rozhodujúcu úlohu

poľnohospodárstva a potravinárstva, lesného a vodného hospodárstva pri zachovaní a rozvoji vidieka, predpokladá realizácia koncepcie gestorovanie tejto problematiky ministerstvom pôdohospodárstva.

PRINCÍPY POLITIKY ROZVOJA VIDIEKA

Pri formulovaní cieľov a priorit koncepcie rozvoja vidieka sa vychádza z nasledovných princípov:

Integrovaný prístup, ktorý by na základoch multidisciplinárneho a multisektorálneho prístupu s jasnými teritoriálnymi dimenziami zabezpečil súčinnosť viacerých sektorov, ktoré sú v rozvoji vidieka zainteresované a zastrešované právnym, politickým a inštitucionálnym rámcom.

Ekonomická a sociálna diverzifikácia, ktorá prostredníctvom podpory ekonomických a sociálnych aktivít (potravinárska a nepotravinárska výroba, spracovateľský priemysel, rozvoj malého a stredného podnikania) založených na zdrojoch vidieka, všestranne zapojí ľudský, materiálny a prírodný potenciál do jeho rozvoja.

Zabezpečenie trvalého rozvoja – politika a programy rozvoja vidieka zabezpečujú udržanie kvality a dedičstva vidieckej krajiny (biodiverzita, kultúrna identita, prírodné zdroje ap.) tak, aby sa poskytovalo prinajmenšom kvalitatívne rovnaké prostredie pre budúce generácie. Pôjde o trvalý rozvoj v environmentálnom, ekonomickom, sociálnom, kultúrnom a duchovnom zmysle.

Plánovanie a projektovanie rozvoja vidieka založené na princípe „zdola hore“, ktorý podporí kreativitu a aktivitu vidieckych komunit, vytváranie lokálnych akčných skupín, efektívnych partnerstiev, ktoré v daných rámcových podmienkach budú spoluplyvať svoju budúcnosť.

Vytvorenie funkčných legislatívnych nástrojov smerom k vidieku, ktoré zabezpečia rámcové podmienky pre akceleráciu a jeho ďalší ekonomický rozvoj. Vytváranie finančných zdrojov, ktoré budú zabezpečovať a podporovať projekty miestneho vidieckeho rozvoja.

Vytvorenie systému kompenzácií v znevýhodnených oblastiach, horských a podhorských oblastiach, v oblastiach začlenených do ochranných pásiem a pre zabezpečenie verejnoprospešných funkcií lesa.

Vytváranie finančných techník a schém vhodných pre úverovanie na vidieku, vyhovujúcich potrebám malého a stredného podnikania a vytvorenie podmienok pre mobilizáciu a spájanie verejných a súkromných financií.

Posilnenie všetkých zložiek rozvoja vidieka dostatočným množstvom informácií, vedomostí a zručností, rozvíjanie manažérskych schopností a líderstva na vidieku, ale aj poskytnutie zručností v oblasti podnikania a diverzifikácie ekonomických aktivít.

Zabezpečenie a stimulácia výskumu pre vidiek a presadzovanie inovačných postupov, ako aj stály monitoring vidieka.

Základné strategické ciele

Základnými strategickými cieľmi koncepcie je zabezpečenie primeranej životnej úrovne a zlepšenie kvality života vidieckeho obyvateľstva, dostatok pracovných príležitostí a primeraných príjmov prostredníctvom rozvoja ekonomických aktivít v oblasti poľnohospodárstva, lesníctva, vodného hospodárstva, spracovateľského priemyslu, tradičných remesiel, služieb a turistiky, vytváranie vhodnej sociálnej klímy, ako aj ochrana a tvorba zdravého životného prostredia. Na dosiahnutie uvedených cieľov je potrebné podporovať vidiecky rozvoj, ktorý sa musí integrovať do všetkých typov politik štátu, ktoré súvisia s rozvojom vidieka. Ide napr. o Koncepciu územného rozvoja Slovenska, Koncepciu štátnej regionálnej politiky SR, Koncepciu agrárnej, lesníckej a vodohospodárskej politiky, Koncepciu sociálnej politiky a pod. K tomu je potrebné prijať, resp. aktualizovať legislatívne a administratívne opatrenia, ktoré umožnia:

- a) zabezpečiť systém poľnohospodárskej produkcie („poľnohospodárstvo nie je možné bez rozvoja vidieka a vidiek bez poľnohospodárstva“ – Agenda 2000), ktorý zaručí:
 - pokrytie požiadaviek celej populácie po potravinových komoditách,
 - dosiahnutie porovnateľnej úrovne príjmov pracujúcich v pôdohospodárskej výrobe s príslušníkmi ostatných profesií,
 - ochranu prostredia v zmysle udržateľného rozvoja, ktorá umožní regeneráciu výrobných zdrojov, akými sú napr. pôda alebo vodné plochy v prospech budúcich generácií;
- b) venovať špecifickú pozornosť horským a podhorským výrobným oblastiam, ako aj iným znevýhodneným regiónom, kde poľnohospodárska prvovýroba nemôže v dôsledku objektívnych príčin plniť rovnocenné poslanie v porovnaní s nižšími produkčnými regiónmi; prijať legislatívne predpisy (vykonávacie vyhlášky k zákonu o poľnohospodárstve);
- c) vytvoriť vhodný legislatívny rámec pre funkčný trh s pôdou;
- d) zabezpečiť opatrenia podporujúce ekonomickú a sociálnu diverzifikáciu na vidieku, dostatok pracovných príležitostí a príjmov v poľnohospodárstve i mimo neho založených na využití všetkých zdrojov (prírodných, ľudských, materiálnych);
- e) produkovať obnoviteľné suroviny pre použitie v oblasti priemyslu a výroby energie;
- f) ochraňovať genofond ako základňu pre pôdohospodárstvo a biotechnológie;
- g) rozvážnym a udržateľným spôsobom zabezpečiť ochranu pôdy, vody a ovzdušia;
- h) ochraňovať biotopy „zelené oblasti“;
- i) zachovávať a ochraňovať biodiverzitu a rozmanitosť krajiny;
- j) podporovať zapojenie miestnych komunit do aktivít rozvoja vidieka a vzťahy medzi obyvateľmi miest a vidieka;

- k) zvýšiť účasť obyvateľov vidieka na rozhodovaní o využití finančných prostriedkov komunity;
- l) vytvárať podmienky pre krajinotvorbu, ekologickú a socio-demografickú stabilitu vidieckej krajiny, najmä v zaostálých a infraštruktúrne slabých regiónoch.

Prioritami vidieckeho rozvoja, ktoré zabezpečia dosiahnutie základných cieľov sú:

- rozvoj ekonomických aktivít vhodných pre vidiek,
- ochrana životného prostredia a kultúrneho fondu,
- zvýšenie kvality života vidieckeho obyvateľstva.

Špecifické ciele

- a) Udržať populáciu na vidieku a zlepšiť demografický vývoj, hlavne okrajových obcí.
- b) Zvýšiť úroveň ekonomických a sociálnych príjmov vidieckeho obyvateľstva.
- c) Vytvárať nové pracovné príležitosti v perspektívnych tradičných vidieckych sektoroch, ako aj v netradičných vidieckych sektoroch.
- d) Zvýhodniť sociálne prostredie vidieka – hlavne voči sociálne slabším skupinám obyvateľstva (deti, mládež, ženy, dôchodcovia).
- e) Rozvíjať kultúru, architektúru a estetiku na vidieku, využívať bohaté kultúrne, etnografické a historické tradície, rozvíjať duchovný život na vidieku. V tomto zmysle podporiť inventarizáciu a sprístupnenie historického a kultúrneho dedičstva vrátane tradičných remeselných umelcov, podporiť rekonštrukciu a revitalizáciu vidieckych priestorov a podporiť rozvoj miestnej kultúry a regionálnej kultúrnej identity.
- f) Všetky činnosti na vidieku (ekonomické, sociálne, kultúrne, spoločenské) musia mať charakter trvalého rozvoja a musia chrániť a tvoriť životné prostredie tak, aby sa nenarušoval vzhľad a funkcia životného prostredia.
- g) Ochrániť pôdohospodárstvo aj v nekonkurenčných horských oblastiach, kde reprezentuje základnú podmienku pre rozvoj krajinotvorby a má ekologické a sociálne funkcie, vrátane udržania vidieckeho osídlenia.
- h) Vybudovať technickú makro-infraštruktúru štátu (podľa ÚPN VÚC krajov SR) tak, aby sa dosiahlo skvalitnenie podmienok bývania a práce na vidieku.

ZÁKLADNÉ OBLASTI ROZVOJA VIDIEKA

V koncepcii sa stanovili štyri základné oblasti, ktoré budú predmetom podpory: ekonomika a zamestnanie, ochrana a tvorba životného prostredia, rozvoj ľudských zdrojov a rozvoj vedecko-výskumnej základne.

Vo všetkých oblastiach sú uvedené konkrétne priority, opatrenia, inštitucionálna zodpovednosť, termíny plnenia a zdroj financovania.

Ekonomika a zamestnanie

Cieľom v tejto oblasti je podporovať rozvoj diverzifikovaných ekonomických aktivít na vidieku umožňujúcich tvorbu pracovných príležitostí a dodatočných príjmov pre vidiecke obyvateľstvo. Založiť vidiecke finančné odvetvie, ktoré zabezpečí vidiecku ekonomiku dostatočnými finančnými zdrojmi za primerané trhové úrokové sadzby. Založiť fungujúce trhy s pôdou na regionálnej a miestnej úrovni, ktoré umožnia dlhodobý prenájom a predaj pozemkov.

Opatrenia:

- podpora rozvoja malého a stredného podnikania,
- podpora rodinného a individuálneho podnikania,
- prístup k finančným zdrojom a priaznivá úverová politika podporujúca uvedené formy podnikania, vrátane mikroúverov a úverových družstiev,
- daňová politika podporujúca malé a stredné podnikanie,
- poskytnúť špecifické úvery alebo záruky pre komerčné banky na financovanie investícií v kľúčových vidieckych odvetviach,
- podpora vstupu zahraničného kapitálu do vidieckych oblastí,
- zabezpečenie poradenskej a administratívnej pomoci na organizovanie trhov s pôdou na miestnej úrovni,
- úprava legislatívy v záujme skvalitnenia fungujúceho trhu s pôdou.

Inštitucionálna zodpovednosť: MP SR, MH SR, MPSVR SR, MF SR, ÚRSVT SR, Národný úrad práce, MDPT SR, MVVP SR, MZ SR.

Časový rámec: 2000–2006.

Finančné zabezpečenie: štátny rozpočet, predvstupová pomoc EÚ, fondy, pôžičky, súkromné investície.

Ochrana a tvorba životného prostredia

Cieľom je zabezpečiť ochranu všetkých prírodných zdrojov a zdravé životné podmienky pre obyvateľstvo žijúce na vidieku a v blízkych mestských sídlach. Udržať, obnovovať a rozvíjať priaznivé životné prostredie a primerané podmienky života na vidieku v priestore extravilánu aj intravilánu obcí v záujme udržania vidieckeho typu osídlenia.

Opatrenia:

- v nadväznosti na Koncepciu územného rozvoja SR a Koncepciu rozvoja vidieka v SR zabezpečiť základné legislatívne postupy pri ich realizácii v oblasti ochrany a tvorby životného prostredia,
- zabezpečenie finančných zdrojov pre obce, najmä zvýšením ich podielu na daniach a z prostriedkov fondov, hlavne Štátneho fondu životného prostredia SR, Štátneho vodohospodárskeho fondu SR a prostredníctvom Programu obnovy dediny na Slovensku,
- podpora úverovej politiky pre rozvoj technickej infraštruktúry, kombinovanej dopravy a rozvoj komunikačných sietí.

Inštitucionálne zabezpečenie: MŽP SR, MP SR, MF SR, MS SR, MDPT SR, MVVP SR.

Časový rámec: 2000–2003.

Finančné zabezpečenie: štátny rozpočet, predvstupová pomoc EÚ, fondy, pôžičky, súkromné investície.

Rozvoj ľudských zdrojov

Cieľ: cieľavedomou činnosťou napomáhať rozvoju ľudského potenciálu vidieka v oblasti systematickej ponuky vzdelávania, poradenstva a informatiky, hlavne v odboroch ako manažment, marketing, podnikanie na vidieku, ale aj v oblasti sociálnej práce, rozvoja obcí, projektovania vidieckych oblastí, ako aj v oblasti kultúry a duchovnej.

Opatrenia:

- podpora vzdelávania vidieckej mládeže a dospelých, tvorba a realizácia nových rekvalifikačných programov,
- zapojenie univerzít, hlavne SPU v Nitre, TU vo Zvolene, Agroinštitút Nitra, ÚVVP a LaVH vo Zvolene, stredných škôl a učilíšť (hlavne SOUP) do programu celoživotného vzdelávania pre vidiek,
- podpora vidieckych podnikateľských centier, podnikateľských inkubátorov, poradenských a informačných centier,
- zavádzanie informačných technológií pre vidiek,
- budovanie komplexného pôdohospodárskeho poradenstva – biologického, technologického a trhového s využitím informačných technológií,
- vytvorenie poradenskej siete a výchova poradcov,
- vytvorenie siete a príprava facilitátorov – animátorov vidieckeho rozvoja v rámci programov ARVI Nitra,
- realizácia výchovy a vzdelávania v oblasti kultúry,
- vzdelávanie odborníkov v oblasti územného plánovania.

Inštitucionálne zabezpečenie: MP SR, MK SR, MŠ SR, MPSVR SR, ÚRSRVT SR, MŽP SR, NÚP.

Časový rámec: 1999–2002.

Finančné zabezpečenie: štátny rozpočet, predvstupová pomoc EÚ, domáce a zahraničné granty, súkromné investície, verejné fondy.

Rozvoj vedecko-výskumnej základne

Cieľom bude podporovať rozvoj vedy a využívanie jej výsledkov ako aj výskumu v oblasti rozvoja vidieka tak, aby boli potreby obcí úzko spojené so strategickou úrovňou riadenia štátu a tvorili podporný mechanizmus pri vypracovávaní krátkodobých regionálnych stratégií a cieľov. Zabezpečovať pravidelné vzdelávanie a podporovať VVZ na úrovni miestneho obyvateľstva a podnikateľskej sféry. Dobudovať zber informácií a využívanie výstupov programu štátneho štatistického zisťovania pre potreby rozvoja vidieka.

Opatrenia:

- zabezpečenie medzirezortného prepojenia vedecko-výskumných inštitúcií a pracovísk vrátane prepojenia jednotlivých rezortných databáz,
- vytvorenie komplexného jednotného systému typológie obcí a území ako podkladu pre ich hodnotenie (korešponduje s bodom 10 prílohy č. 1. „Návrhu stratégie regionálneho rozvoja Slovenska“, ktorý vypracoval ÚRSRVT SR),
- vytvorenie jednotného systému štatistickej klasifikácie základných územných jednotiek v záujme sledovania regionálnych ekonomických a sociálnych informácií,
- zabezpečenie riešenia problematiky na úrovni VVZ prostredníctvom grantov s účasťou zmiešaných odborných pracovných kolektívov,
- zabezpečenie transferu vedecko-výskumných poznatkov prostredníctvom poradenských a vzdelávacích inštitúcií do praxe a tiež transferu pre ministerstvá, vládu a parlament.

Inštitucionálne zabezpečenie: MP SR, MH SR, MŠ SR, výskumné ústavy, univerzity, ŠÚ SR.

Časový rámec: 1999–2006.

Finančné zabezpečenie: štátny rozpočet, granty, predvstupová pomoc EÚ, súkromné investície.

ZÁVER

V posledných rokoch bolo vypracovaných množstvo koncepcných materiálov, ktoré však v oblasti regionálnej politiky nenašli dostatočné uplatnenie najmä v dôsledku nekoordinovaného prístupu jednotlivých inštitúcií. Štátne odvetvové programy a iniciatívy súvisiace s rozvojom vidieka sa v súčasnosti realizujú predovšetkým prostredníctvom ústredných orgánov štátnej správy. Vo všeobecnosti možno konštatovať, že napriek značnej podpore nie je financovanie vidieka riešené systémovo. Nedostatočná je najmä koordinácia finančnej podpory rezortov konkrétnym programom rozvoja vidieka na národnej a regionálnej úrovni. V štartovacom štádiu je spolupráca štátnej správy a samosprávy. Základnou úlohou bude vytvoriť systém podpory vidieka, ktorý bude zodpovedať rozvinutému systému štrukturálnej a regionálnej vidieckej politiky uplatňovanej v EÚ.

Na koncepciu bude nadväzovať Plán rozvoja vidieka Slovenskej republiky, ktorý podrobnejšie rozpracuje cieľe koncepcie do konkrétnych opatrení na medzinárodnej, národnej a lokálnej úrovni so stanovením termínov a inštitucionálnej zodpovednosti. Plán bude predložený v II. štvrťroku 1999 na rokovanie vlády SR a prerokuje sa aj s Európskou komisiou v súvislosti s programom SAPARD (Podpora EÚ na predvstupové opatrenia v poľnohospodárstve a rozvoji vidieka pre asociované štáty). Po jeho schválení sa vytvorí priestor na čerpanie prostriedkov na predvstupovú pomoc na podporu poľnohospodárstva a rozvoja vidieka z EÚ. K tomu bude potrebné vytvoriť legislatívno-finančný a inštitucionálny rámec na všetkých úrovniach spolu s kontrolným mechanizmom, ktorý sa uplatňuje v EÚ.

LITERATÚRA

Agenda 2000.

Koncepcia rozvoja vidieka v Slovenskej republike (1998).

Ministerstvo pôdohospodárstva SR, Bratislava.

Návrh programu pre prijatie *acquis communautaire*, časť Poľnohospodárstvo (1998). Úrad vlády SR, Bratislava.

OECD (1998): *Fostering dynamic rural economies*.

Správa o Európskej Charte pre vidiecke oblasti (1998), Rada Európy.

Došlo 20. 11. 1998

Kontaktná adresa:

Ing. Vadim Haraj, Ministerstvo pôdohospodárstva SR, Dobrovičová 12, 812 66 Bratislava, Slovenská republika, tel. +421 7 3066 269, fax +421 7 3066 267

IMPLEMENTÁCIA ŠTRUKTURÁLNEJ POLITIKY EÚ NA SLOVENSKU¹

IMPLEMENTATION OF THE EU STRUCTURAL POLICY IN SLOVAKIA

I. Námerová

Economic Research Institute for Agricultural and Food Industry, Bratislava, Slovak Republic

ABSTRACT: The paper deals with the problems of structural policy in the EU. The first part of the paper is aimed at the function of the EU structural tools from the beginning of their functioning in the EU up to the reform period in the year 1993. Second part of the paper gives information on proposed changes of the EU structural tools for the years 2000–2006. A special attention was given to the regulations of ISPA and SAPARD which concern the associated countries directly in the pre-accession period. The associated countries, in order to get the financial support from the EU funds, must submit their plans for rural development according to the prepared SAPARD regulation.

Key words: countryside, EU, structural policy, program preparation, SAPARD, implementation

ABSTRAKT: Príspevok sa venuje problematike štrukturálnej politiky v Európskej únii. Prvá časť práce je zameraná na pôsobenie štrukturálnych nástrojov EÚ od začiatku ich pôsobenia v Únii, až do obdobia reformy v roku 1993. Druhá časť práce informuje o pripravovaných zmenách štrukturálnych nástrojov v EÚ od roku 2000 do roku 2006. Osobitnú pozornosť sme venovali pripravovaným nariadeniam ISPA a SAPARD, ktoré sa bezprostredne týkajú asociovaných krajín v prevstupovom období. Asociované krajiny v záujme získania finančnej podpory z fondov EÚ pre rozvoj vidieka musia predložiť plány rozvoja vidieka podľa pripravovaného nariadenia SAPARD.

Kľúčové slová: vidiek, EÚ, štrukturálna politika, príprava programov, SAPARD, inštitucionálna príprava

ÚVOD

Slovensko sa pripravuje na integračný proces do EÚ. Jedným z dôležitých krokov zvládnutia tohto procesu v oblasti rozvoja vidieka a regionálnej politiky je dôkladná príprava, v rámci ktorej je nutné oboznámiť sa s existujúcou legislatívou EÚ. Na Výskumnom ústave ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva v Bratislave sa riešil v roku 1998 projekt, ktorého cieľom bolo pripraviť jednotný programový dokument pre vybraný konkrétny región a naštudovať pripravované legislatívne opatrenia EÚ vychádzajúce z Agendy 2000.

VÝVOJ ŠTRUKTURÁLNEJ POLITIKY V EÚ

Súčasná štrukturálna politika v EÚ je výsledkom dlhodobejšieho procesu. Cieľom štrukturálnej politiky je zabezpečiť ekonomickú a sociálnu rovnováhu v EÚ, postupne dosiahnuť lepšiu prosperitu zaostávajúcich regiónov. Nástrojmi štrukturálnej politiky sú finančné fondy, ktoré alokujú finančné prostriedky do jednotlivých

oblastí. Pravidlá, podľa ktorých sa finančné prostriedky udeľujú, sú zakotvené v legislatívnych nariadeniach EÚ. Podporná politika vo vzťahu k poľnohospodárstvu, k regiónom a vidieku sa za posledné desaťročia menila. Finančné zdroje do štrukturálnej politiky, z ktorých sú financované podporné programy pre rozvoj zaostávajúcich regiónov a vidieka, postupne rástli. V období medzi rokom 1958–1988 činili celkové rozpočtové zdroje štrukturálnych fondov 58,4 mld. ECU, v programovacom období 1989–1993 náklady vzrástli na 64,323 mld. ECU (ciele 1–5) a na rozpočet pre všetky ciele (1–6) na roky 1994–1999 sa počítá s finančnou čiastkou 141,471 mld. ECU. Štrukturálna politika, na rozdiel od opatrení SPP, organizácie trhu je iba čiastočne financovaná z rozpočtu Spoločenstva, zvyšok je financovaný z národných rozpočtov členských štátov. Reforma v roku 1988 zabezpečila, že miera pomoci zo strany Spoločenstva je rôzna, podľa toho aké problémy sa v členskom štáte riešia a aké sú podmienky členského štátu.

Do obdobia reformy štrukturálnych fondov v roku 1988 podpora vidieka bola totožná s agrárnou politikou, bola zameraná najmä na podporu farmárov. V ro-

1 Príspevok prednesený na medzinárodnom sympóziu Rozvoj vidieka a problematika vidieckeho obyvateľstva v Nitre 7.–8. 10. 1998 a upravený pre Zemědělskou ekonomiku.

ku 1973 Rada ministrov prijala tri nariadenia poskytujúce dotácie na investície pre farmy, dotácie pre odstupujúcich farmárov a dotácie pre školenia v oblasti sociálne ekonomického vedenia fariem. Nariadenie z roku 1975 o Oblastiach so sťaženými podmienkami pre hospodárenie bolo opatrením pre špecifické regióny. Na základe tohto nariadenia sa poskytovali vyrovnávacie príplatky, zvyčajne založené na počte zvierat na farme farmárom v horských kopcovitých oblastiach so sťaženými podmienkami. Tieto opatrenia neprinášali uspokojujúce výsledky.

Zásadná zmena nastala v roku 1988, kedy bol Európskou komisiou (EK) publikovaný dokument *Budúcnosť vidieckych spoločností* (The Future of Rural Society). Dokument objasňoval nové prístupy využívania štrukturálnych fondov pre rozvoj vidieka. Veľká reforma Štrukturálnych fondov bola schválená v roku 1988 a začal sa klást dôraz na integrovaný prístup, rozvíjanie širokej palety aktivít zameraných aj na zabezpečovanie nových pracovných príležitostí s možnosťou čerpať financie z viacerých zdrojov.

Reforma štrukturálnych fondov bola založená na princípoch partnerstva, čo znamená, že sa predpokladala spolupráca s Komisiou a príslušnými úradmi na národnej, regionálnej a lokálnej úrovni. Zavedené programovanie viacročných plánov predpokladalo, že európske fondy nebudú nahrádzať národné zdroje, ale ich budú dopĺňať – princíp doplnkovosti. V roku 1993 tzv. Malá štrukturálna reforma priniesla zjednodušenie procedúr pri programovaní a boli vypracované nové cieľové oblasti, ktoré boli zamerané na riešenie špecifických problémov v určitých vymedzených vidieckych oblastiach. Hlavné ciele EÚ boli sformulované nasledovne:

- podpora rozvoja a štrukturálna adaptácia menej rozvinutých regiónov;
- konverzia regiónov vážne postihnutých útlmom priemyslu;
- boj proti dlhodobej nezamestnanosti, pomoc mladým ľuďom zaradiť sa do pracovného pomeru;
- prispôbiť pracovné sily štrukturálnym zmenám v priemysle;
- zamerať sa na modernizáciu poľnohospodárskych štruktúr (5a) a podporovať vidiecky rozvoj (5b);
- podporovať rozvoj oblastí s extrémne nízkou hustotou obyvateľstva.

Zo šiestich hlavných cieľov EÚ sa na rozvoj vidieka najviac vzťahujú cieľ 1, 5a, 5b a cieľ 6. Cieľ 1, 6 a 5b sú orientované vždy na určité regióny. Cieľ 1 sa týka rozvoja štrukturálnych zmien v regiónoch, ktoré sú celkovo zaostávajúce, pričom meradlom zaostalosti je HDP na obyvateľa. Nový cieľ 6 bol pridaný pri pričlenení Švédska a Fínska, vzťahuje sa na arktické oblasti, ktoré majú nízku hustotu populácie, ktoré by nemohli byť zahrnuté medzi ostatné regióny, keďže ich príjem na obyvateľa je relatívne vysoký. Do cieľa 1 spadajú regióny, kde hrubý domáci produkt na 1 obyvateľa je pod úrovňou 75 % priemerného HDP Spoločenstva za posledné tri roky. Pod cieľ 1 patria aj krajiny Grécko, Portugalsko, väčšina Španielska, Írsko, Korzika, juh

Talianska, časť Škótska a celé územie bývalej NDR. Podpory pre rozvoj vidieka v období 1994–1999 sa čerpali aj z cieľa 5a, ktorý je zameraný na podporu poľnohospodárskych štruktúr, ako je napr. podpora príjmov farmárov v horských oblastiach, podpora mladých farmárov, dotácie na redukciu investícií výrobných nákladov, podpora diverzifikácie, ochrana životného prostredia, podpora marketingových štruktúr a spracovania poľnohospodárskych produktov a iné, ktoré v konečnom dôsledku podporujú tiež rozvoj vidieka. Hlavné ciele štrukturálnej pomoci v EÚ vo vzťahu k vidieku sú zamerané na rozvoj lokálnych ekonomík, zachovanie vidieckych komunít, zachovanie prírodného prostredia, tradícií a kultúry.

Navrhovaná reforma štrukturálnej politiky EÚ pre obdobie 2000–2006

V súčasnosti sa v EÚ prejavujú tri nové záujmy: hospodárska a menová únia, snahy zaujať spoločný prístup k zamestnanosti a úsilie vytvoriť oblasť slobody, spravodlivosti a bezpečnosti. Spôsob, ako sa tieto nové projekty rozvinú, zásadne ovplyvní ďalší vývoj EÚ a aj to, v akom rozsahu budú jednotliví členovia EÚ plnými účastníkmi integračného procesu. Treba zdôrazniť, že úspechy, ktoré únia dosiahla, súvisia so solidaritou členských štátov vo forme spoločnej poľnohospodárskej politiky a tiež prostredníctvom fondov sociálnej súdržnosti – štrukturálnych fondov. Predpokladá sa, že v budúcnosti by sa solidarita týkala viac iných foriem solidarity, týkala by sa to najmä slobodného pohybu pracovných síl. Tento princíp bude ťažké rozšíriť na kandidátske krajiny. V EÚ sa už dlhšiu dobu diskutuje otázka reformy spoločnej poľnohospodárskej politiky a štrukturálnej reformy.

Navrhované zmeny pre oblasť štrukturálnej politiky boli publikované v Agende 2000. Nová koncepcia štrukturálnej reformy bola prezentovaná začiatkom roku 1998 Európskou komisiou. Na dlhodobejšiu diskusiu boli predložené návrhy nariadení pre roky 2000–2006. Navrhované zmeny v legislatíve EÚ boli čiastočne podmienené aj skutočnosťou, že mnohé nariadenia EÚ boli niekoľkokrát upravované a tým došlo k určitej neprehľadnosti. Reforma sleduje tri hlavné ciele: väčšiu koncentráciu pomoci, jednoduchšiu implementáciu a efektívnejší kontrolný systém. Nové navrhované nariadenia majú byť prijaté do roku 1999.

Na diskusiu boli predložené budúce nariadenia týkajúce sa štrukturálnych fondov a predvstupovej pomoci krajinám východnej Európy. K dôležitým zverejneným dokumentom patrí:

- návrh Nariadenia o všeobecných opatreniach štrukturálnych fondov,
- návrh Nariadenia nástrojov štrukturálnej politiky pre pristupujúce krajiny (ISPA) – vysvetľovacie memorandum,
- návrh Nariadenia nástrojov štrukturálnej politiky pre predvstupové obdobie,

- návrh Nariadenia o podpore Spoločenstva rozvoja vidieka,
 - návrh Nariadenia o spoločnej podpore opatrení v oblasti poľnohospodárstva a rozvoja vidieka pre prípravu vstupu štátov strednej a východnej Európy do EÚ počas obdobia pre vstup do EÚ (SAPARD).
- Pre asociované krajiny budú dôležité najmä dve navrhované nariadenia ISPA a SAPARD.

ISPA: Nástroj pre štrukturálnu politiku pre predvstupové obdobie

Novým navrhnutým nástrojom štrukturálnej politiky EÚ pre krajiny strednej a východnej Európy je ISPA. Pre tento nový finančný nástroj sa navrhuje prideliť 1,04 mld. euro pre 10 krajín strednej a východnej Európy na základe podielu obyvateľstva a plochy a podielu HDP na obyvateľa. ISPA bude fungovať na podobných princípoch ako Kohézny fond. Prijatie návrhu nariadenia ISPA sa stane záväzným v časovom rozvrhu predvstupového obdobia krajín strednej a východnej Európy. ISPA bude napomáhať v dvoch hlavných oblastiach:

- životného prostredia – v tých krajinách, ktoré nespĺňajú požadovanú environmentálnu legislatívu Únie,
- dopravy – aby sa napomohlo rozvoju dopravnej infraštruktúry medzi krajinami strednej a východnej Európy a transeurópskymi sieťami a ich rozšírením.

ISPA nebude jediným finančným nástrojom pre predvstupové obdobie. Nápomocné budú aj projekty PHARE, aby sa urýchlila adaptácia vstupujúcich krajín pri prispôbovaní legislatívy EÚ. V nariadení sú aj ustanovenia k modernizácii poľnohospodárstva a rozvoja vidieka. Všetky tieto podpory budú prísne koordinované, aby nedošlo k duplicite aktivít.

V oblasti životného prostredia a dopravy bude potrebné mnoho zlepšiť, je evidentné, že ISPA nemôže postačovať na celé pokrytie týchto investícií. Komisia bude hľadať multiplikačný efekt prostredníctvom zvyšovania pôžičiek a financovania aj zo súkromného sektoru. Žiadosti o projekt budú musieť obsahovať informácie o ďalších spolufinancujúcich subjektoch, ako sú Európska investičná banka, Európska banka pre obnovu a rozvoj, Svetová banka. Projekty schválené Komisiou budú kryté finančným memorandom, na ktorom sa dohodla EK a ISPA, budú aplikovať systém na princípe mnohoročných projektov. Každá kandidátska krajina zodpovedá za implementáciu programov pod kontrolou Komisie. Hodnotenie a monitorovací proces pre ISPA sa uskutoční spoločne medzi kandidátskymi krajinami s EK na základe procesov, ktoré budú zakotvené v individuálnych finančných memorandách.

V marci 1998 bol uverejnený aj návrh Nariadenia pre rozvoj vidieka a poľnohospodárstva, ktorý bude platný pre členské štáty EÚ. Pre tých aktérov, ktorí budú v krajinách východnej Európy pripravovať programy, je dôležité poznať navrhované Nariadenie o štrukturálnych fondoch, na ktoré sa odvoláva aj návrh O spoločnej podpore opatrení v oblasti poľnohospodárstva

a rozvoja vidieka v strednej a východnej Európe do EÚ v predvstupovom období – SAPARD.

NÁVRH NARIADENIA – SAPARD

Luxemburská rada rozhodla o podstatnom zvýšení pomoci na prípravu vstupu do EÚ, čím sa dopĺňa program PHARE o podpore poľnohospodárstva a rozvoja vidieka v krajinách strednej a východnej Európy. V krajinách strednej a východnej Európy predstavuje poľnohospodárstvo veľkú časť pracovných miest, z toho dôvodu prebudovanie agrárneho sektoru nebolo ukončené a je potrebné pomôcť týmto krajinám pri vstupe do EÚ. Pomoc sa koncentruje najmä na zlepšenie výkonnosti podnikov, vrátane združení, spracovania a odbytu kvalitných výrobkov, veterinársku kontrolu, fyto-kontroly, zlepšenia bonity pôdy, sceľovania pôdy a registrácie, vodné hospodárstvo, vzdelanie, diverzifikáciu hospodárskych činností na vidieku, ochranu životného prostredia, na lesné hospodárstvo, zlepšenie vidieckej infraštruktúry.

Pomoc EÚ sa poskytne prostredníctvom viacročných programov na základe nariadení štrukturálnej politiky, pričom partnerstvo a národný program musia byť v súlade. Podľa Agendy 2000 ročné finančné prostriedky z EAGFL, na podporu poľnohospodárstva a vidieka, budú činiť 500 mil. euro v konštantných cenách roku 1997. Nárok krajiny na podporu z tohto nariadenia zaniká vstupom do EÚ.

Štáty usilujúce sa o vstup do EÚ majú svoje plány predložiť, čo možno najskôr, aby realizácia opatrení nebola odďaľovaná od roku 2000. Zostavenie programov ako aj ich uskutočňovanie musia byť v súlade podmienkami štrukturálneho fondu. V nariadení sú definované opatrenia, ktoré je možné v rámci pre podporenie poľnohospodárstva a rozvoja vidieka uskutočniť.

Opatrenia

Pri programoch pre rozvoj poľnohospodárstva a rozvoj vidieka sa môžu uskutočniť nasledovné opatrenia:

- zlepšovanie spracovania a predajnosti poľnohospodárskych produktov,
- zlepšovanie štruktúry kvality veterinárnej kontroly a ochrany rastlín,
- zachovanie životného prostredia a udržiavanie kultúrneho rázu krajiny,
- rozvoj a diverzifikácia poľnohospodárskej činnosti vytvorenie nových pracovných miest, nových zdrojov a príjmov,
- rozvoj a obnova dediny,
- meliorácia pôdy,
- zavedenie pozemkových kníh a ich aktualizácia,
- zlepšenie odborného vzdelávania,
- rozvoj a zlepšenie infraštruktúry vidieka,
- racionálne využitie vodných zdrojov,
- lesníctvo, vrátane zalesňovania, poskytnutie investícií do lesných hospodárstiev obhospodarovaných

súkromnými vlastníkmi, spracovanie a odpredaja produktov dreva,

- technická pomoc, ktorá bude súvisieť s prípravou a monitorovaním programov, poskytnutím informácií pre verejnosť,
- iné opatrenia sa môžu prijať podľa Všeobecného nariadenia o štrukturálnych fondoch podľa článku 49.

Plánovanie programov

Opatrenia pre rozvoj vidieka sa musia určiť v rámci plánu na najvhodnejšej geografickej úrovni. Inštitúcia určená uchádzajúcou krajinou vypracuje plán, ktorý krajina predloží komisii po tom, čo sa príslušné úrady a rôzne organizácie k týmto plánom vyjadria. Plány rozvoja vidieka sú nanajvýš 7 ročné s plynutím lehoty od 1. januára 2000. Plány musia obsahovať podobne ako v členských štátoch:

- kvalifikovaný popis súčasného stavu zaostávania a potenciálu rozvoja,
- popis navrhovanej stratégie, ciele pre vývoj vidieka ako aj geografickú oblasť,
- celkový indikatívny plán financovania s finančnými prostriedkami od štátu, Spoločenstva a zo súkromných zdrojov,
- určenie úradov, inštitúcií, ktoré sú zodpovedné za realizáciu programu a ich a financovanie,
- definovanie konečných poberateľov finančných príspevkov, organizácie, verejné alebo súkromné podniky, ktoré budú zodpovedné za vykonávanie jednotlivých opatrení (za konečných poberateľov sú považované inštitúcie, ktoré rozhodujú o pridelení verejného príspevku),
- popis opatrení pre uskutočnenie plánov,
- ustanovenia, ktoré zabezpečia realizáciu programu, kontrolu dodržiavania súťažných podmienok,
- výsledky rokovaní a prijaté opatrenia o spolupráci príslušných úradov ako aj vhodných hospodárskych, sociálnych partnerov a partnerov z oblasti životného prostredia.

Plán sa predloží najneskôr do 6 mesiacov potom, čo vstúpi do platnosti nariadenie, ak sa nedohodne ináč. Na základe predloženého plánu v priebehu šiestich mesiacov po predložení plánu povolí Komisia program pre rozvoj vidieka. Pre programovanie plánov v štátoch usilujúcich sa o vstup do EÚ platia obdobné postupy ako pre štáty v EÚ. Každý pripravovaný program je podrobený monitorovaniu. Monitorovanie sa uskutočňuje podľa dohodnutého postupu medzi Komisiou a krajinou usilujúcou o vstup.

Pre každý program pre rozvoj vidieka sa stanoví výbor na monitorovanie (podľa článku 34 Všeobecného nariadenia o štrukturálnych fondoch.)

Finančné ustanovenia

Programy pre rozvoj vidieka sa realizujú z fondov EAGFL – sekcia Garancie, vo forme preddavkov, spo-

lufinancovania alebo úplného financovania. Finančné prostriedky sa pridelujú podľa objektívnych kritérií ako sú:

- poľnohospodárske obyvateľstvo,
- poľnohospodársky využívaná pôda,
- hrubý domáci produkt v kúpnej parite,
- špecifická situácia jednotlivých oblastí.

V navrhovanom nariadení tieto kritériá nie sú presnejšie definované. 2 % z celoročných prostriedkov sú určené na financovanie prípravných štúdií výmenných návštev, vyhodnotení a kontrol, iniciovaných Komisiou.

Výška finančnej spolupráce

Príspevok Spoločenstva dosahuje najviac 75 % z celkových výdavkov, na ktoré sa môže príspevok poskytnúť.

Pri niektorých opatreniach to môže byť aj 100 %, ide o opatrenia, ktoré sa týkajú iných opatrení, ktoré neboli v návrhu presne špecifikované a budú definované Komisiou a tiež sa to môže týkať nákladov pridelených na financovanie prípravy programov (úvodné štúdie, výmenné návštevy).

V prípade investícií, ktoré prinášajú príjmy, môže byť poskytovaný príspevok maximálne vo výške 50 % z celkovej sumy nákladov, pričom EAGFL sa zúčastňuje maximálne 50 % z celkovej sumy nákladov. Príspevky sú vyplácané v euro.

Finančná kontrola

Finančná kontrola sa uskutočňuje na základe rozpočtových pravidiel. Komisia stanovuje postup pre správu programu, vydáva predpisy na monitorovanie a realizáciu programu. Nezávisle od kontrol, ktoré si krajiny vykonávajú sami, môže Komisia prostredníctvom svojich poverených zástupcov vykonať na mieste finančnú a technickú kontrolu. V navrhovanom nariadení sa hovorí aj o náležitostiach krátenia a pozastavenia a zrušenia príspevkov.

V krajinách usilujúcich sa o vstup do EÚ je potrebné postarať sa o primeranú publicitu programov. Publicistické opatrenia majú vzbudiť záujem predovšetkým u potenciálnych záujemcov a hospodárskych zväzov a informovať verejnosť o úlohe EK vo vzťahu k programom. Vstupom uchádzajúcej sa krajiny do EÚ sa nárok na podporu podľa toto nariadenia už nevzťahuje.

ZÁVER

Pre najbližšie obdobie je z hľadiska prípravy Slovenska do EÚ potrebné využiť možnosti, ktoré sa poskytnú prostredníctvom predvstupovej pomoci pre rozvoj vidieka zo prostriedkov štrukturálnych fondov. V najbližšom období bude potrebné vytvoriť inštitúcie zodpovedné za implementáciu nových nástrojov na centrálnej a lokálnej úrovni, zriadiť hlavný team, ktorý bude zod-

povedný za programovanie a riadenie programov, uskutočniť tréning, pripraviť nových odborníkov aj na regionálnej úrovni, ktorí by boli schopní spolupracovať na príprave programov. Komisia trvá na spoluúčasti a participácii rôznych partnerov aj z regionálnej úrovne. Pri príprave odborníkov z tejto oblasti je možné uvažovať o zoškolení prostredníctvom stáží výmenných pobytov, ktoré by prispeli k lepšiemu zvládnutiu implementácie štrukturálnych nástrojov EÚ.

LITERATÚRA

Inštitucionálne posilnenie manažerských prístupov v roku 1997. Pracovný materiál pripravený pre pracovnú skupinu v rámci projektu Phare.

European Dialogue, EU needs to confront enlargement reality (1998). Magazine for European Integration, maj-jún 1998: 6-8.

Word N., McNichlas K. (1997): Reconfiguring rural development in the UK: Objective 5b. The new Rural Convergence, 1997.

Proposal for a Council Regulation (EC) No... laying down general provisions on The Structural Funds (1998).

Regulation (EC) No... of ... on Community Support for Rural Development (1998).

Proposal for a Council Regulation (EC) on Community Support for Pre-Accession measures for Agriculture and Rural Development in the applicant countries of Central and Eastern Europe in the Pre-Accession period (1998).

Guidelines for PHARE Programme Implementation in Candidate Countries, 1998-9.

Proposed regulations governing the reform of the Structural Funds 2000-2006 (1998). Comparative analysis.

Reform of the Structural Fund Regulations (1998). EU, Regional Policy and Cohesion, Newsletter No. 50, March.

Došlo 20. 11. 1998

Kontaktná adresa:

PhDr. Iveta Námerová, Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Trenčianska 55, 824 80 Bratislava, Slovenská republika, tel. +421 7 5824 3275

ÚSTAV ZEMĚDĚLSKÝCH A POTRAVINÁŘSKÝCH INFORMACÍ

Ústřední zemědělská a lesnická knihovna (ÚZLK)

Slezská 7, 120 56 Praha 2, tel.: 02/24 25 79 39, fax: 02/24 25 39 38

Máte zájem o pravidelné sledování nejčerstvějších informací ze zahraničních odborných časopisů?

Tento požadavek Vám rádi splníme, objednáte-li si naši informační reprografickou službu „Obsahy zahraničních časopisů a články“ typu „Current Contents“.

Vyberete-li si z každoročně aktualizovaného **Seznamu časopisů objednaných do fondu ÚZLK** sledování nejzajímavějších časopisů z Vašeho oboru, zašleme Vám nejprve kopie obsahů nejčerstvějších čísel časopisů a na základě výběru kopie požadovaných článků.

Chtěli bychom Vás také upozornit na další reprografickou službu ÚZLK, a to na poskytování kopií článků z knih a časopisů, které jsou ve fondu ÚZLK. Požadavky na tyto kopie můžete uplatňovat v průběhu celého roku na formulářích „Objednávka reprografické práce“, které si můžete objednat v Technickém ústředí knihoven, Solniční 12, 601 74 Brno, pod katalog. č. TÚK 138-0.

Veškeré další informace a objednávky na reprografické služby včetně Vašich připomínek Vám poskytneme na adrese:

Ústřední zemědělská a lesnická knihovna – ÚZPI

Odd. reproslužeb

Slezská 7, 120 56 Praha 2

Poštovní schránka 39

Telefonické dotazy: 02/24 25 79 39, linka 329, 421 nebo 306

ASPEKTY ROZVOJA VIDIEKA NA SLOVENSKU¹

ASPECTS OF RURAL DEVELOPMENT IN SLOVAKIA

J. Tvrdoňová

Agency for Rural development, Nitra, Slovak Republic

ABSTRACT: According to the data of Slovak Statistical Office, 42% of Slovak population is living in rural areas. In spite of this fact, there has not been up to now any systematically aimed attention from the Slovak government side. In September 1998, the government accepted the "Concept of Slovakia's Rural Development" and this fact established base conditions for setting up a system of adequate measures gradually. At present, however, the existing tools in effect, only some of which are aimed purposefully at the rural development or regional development, such as the "Program of regional development" of the Institute for Strategy of Human Society Development, and the "Program of Village Restoration" of the Ministry of Environment and the Ministry of Agriculture of SR. Further existing measures, which have a direct impact at the rural areas at present, are subsidy systems and the state funds of the Ministry of Agriculture of SR and also the programs of the Ministry of Economy of SR named "Support of small and medium enterprise development", "Program for the tourism development", then the active policy tools of the Employment Fund and the Environment Fund, the Pro-Slovakia Fund and the Housing Fund. Besides the formulation of the future measures for rural areas development, the "Concept of Slovakia's Rural Development" mentions also the support of local initiatives in the country and the role of programming and projecting of rural areas. In this connection, it is necessary to develop continually the extension service, education and to create computer networks (centers).

Key words: village restoration, support programmes, regional policy measures

ABSTRAKT: Podľa údajov Slovenského štatistického úradu na žije na slovenskom vidieku 42 % populácie. Napriek tomu do dnešného dňa nebola na vidiek systematicky zacielená žiadna koncepcná pozornosť zo strany vlády SR. V septembri 1998 bola vládou SR prijatá "Koncepcia rozvoja vidieka" a tento fakt vytvoril základné podmienky k tomu, aby sa postupne vytvoril systém nástrojov šitých na mieru vidieku. V súčasnosti však pôsobia existujúce nástroje, z ktorých len niektoré sú účelovo zamerané na rozvoj vidieka alebo regionálny rozvoj. Patrí k nim "Program regionálneho rozvoja" Úradu pre stratégiu rozvoja spoločnosti a "Program obnovy dediny" Ministerstva životného prostredia SR a Ministerstva pôdohospodárstva SR. Za ďalšie existujúce nástroje, ktoré majú v súčasnosti priamy dosah na vidiek, možno považovať dotačné systémy a štátne fondy Ministerstva pôdohospodárstva SR, ale aj program Ministerstva hospodárstva SR "Podpora rozvoja malého a stredného podnikania", "Program rozvoja cestovného ruchu", ďalej prostriedky aktívnej politiky Fondu zamestnanosti, ale aj Fond životného prostredia, Fond Pro Slovakia a Fond bývania. Okrem formulovania budúcich nástrojov pre vidiek hovorí Koncepcia rozvoja vidieka aj o podpore miestnych iniciatív na vidieku a o úlohe programovania a projektovania vidieka. V tomto smere je neustále potrebné rozvíjať poradenstvo, vzdelávanie a informatiku.

Kľúčové slová: obnova dediny, podporné programy, nástroje regionálnej politiky

ÚVOD

Slovenský vidiek v súčasnosti aj napriek tomu, že ekonomická situácia v krajine sa stabilizovala (rast HDP, inflácia, nezamestnanosť, saldo ZO), čelí množstvu problémov spojených s politickými, ekonomickými a sociálnymi zmenami po roku 1989. Dva sociálno-ekonomické piliere, ktoré spolu s právom a povinnosťou pracovať zabezpečovali zamestnanosť na vidieku, ako aj množstvo sociálnych výmohov – v priemyselné závody v mestách a koncentrované poľnohospodárske podniky, stratili svoju pôvodnú funkciu a to vďaka rozpadu tradičných odbytísk, vynútenej konverzii a rapidnému poklesu štátnych dotácií do poľnohospodárstva za súčasne-

ho náhleho nárastu vstupov a zmrazení vstupov v poľnohospodárskej prvovýrobe. Uvedené fakty sa rýchlo odrazili na zníženích príjmov vidieckeho obyvateľstva, vysokej nezamestnanosti (vyššia v priemere o 12 % ako v mestských regiónoch a výrazne nižšieho hrubého domáceho produktu na obyvateľa (prevažne vidiecke oblasti 52,7 %, preukazuje vidiecke oblasti 78,0 %, prevažne mestské oblasti 331,4 % – Správa OECD 1995).

VLÁDNE PROGRAMY PODPORUJÚCE REGIONÁLNY ROZVOJ A ROZVOJ VIDIEKA

Na úrovni vlády pôsobí dnes Úrad pre rozvoj spoločnosti, vedy a techniky (ďalej len Úrad), ktorého hlav-

1 Príspevok prednesený na medzinárodnom sympóziu Rozvoj vidieka a problematika vidieckeho obyvateľstva v Nitre 7.-8. 10. 1998 a upravený pre Zemědělskou ekonomiku.

ným poslaním je strategická, koncepcná a prognostická činnosť o vývoji slovenskej spoločnosti. Úrad spracoval Koncepciu regionálnej politiky, v ktorej sa vychádza z priestorového a koordinačného princípu ako protikladu k odvetvovému, pričom jeho realizácia znamená:

- racionálne využívanie zdrojov a harmonické usporiadanie hospodárskych a sociálnych funkcií sídiel a regiónov,
- vyvážený sociálny a hospodársky rozvoj regiónov,
- ekologickú rovnováhu územia a ochranu životného prostredia.

Za nástroje regionálnej politiky sa považujú na makroúrovni:

- regionálne diferencovaný systém daňových subvencií,
- regionálne diferencovanú finančnú a úverovú politiku,
- regionálne transfery príjmov;

na medziúrovni:

- rôzne druhy regionálnych daní;

na mikroúrovni:

- programy, záruky, pôžičky.

Okrem koncepcie Úrad vypracoval i Návrh kritérií pre hodnotenie sociálno-ekonomickej úrovne regiónov, kde ide o nasledovné kritériá:

- HDP na obyvateľa (vrátane peňažného príjmu na 1 obyvateľa, priemernej mzdy, vkladu na 1 obyvateľa) 30 bodov
- miera nezamestnanosti a výška prostriedkov vynaložených na aktívnu a pasívnu politiku zamestnanosti, priemerná podnikateľská aktivita 30 bodov
- demografické údaje a údaje zamestnanosti 15 bodov
- technická a občianska vybavenosť 15 bodov.

Úrad má na podporu regionálnej politiky pridelené i financie, ktoré na základe žiadostí z miestnej úrovne potom rozdeľuje na podporu projektov v troch oblastiach:

- podpora malého a stredného podnikania,
- rozvoj turistického ruchu,
- ekologické stavby a služby.

Projekty sú posudzované na odboroch regionálneho rozvoja okresných úradov, ďalej sa postupujú sa krajským rozvojovým agentúram a odtiaľ na posúdenie komisii, ktorá pracuje pri Úrade stratégie rozvoja spoločnosti. Financie sa pridelujú formou grantov.

PROGRAM OBNOVY DEDINY

V marci 1997 vláda SR schválila uznesením č. 222 Program obnovy dediny. Zodpovedným za tento program je Ministerstvo životného prostredia SR a spolu-realizátorom Ministerstvo pôdohospodárstva SR. V programe sa finančne podporuje päť druhov aktivít:

- zostavenie Programu obnovy obce ako dokumentu,
- zhotovenie územno-plánovacej dokumentácie,
- zhotovenie projektovej dokumentácie dielčích stavieb,
- realizácia menších projektov,
- iné činnosti.

Program realizujú dve agentúry – Slovenská agentúra životného prostredia a Agentúra pre rozvoj vidieka.

Program obnovy obce je zabezpečovaný pomocou facilitátora, t.j. osoby, ktorá pripravuje podkladové materiály, organizuje stretnutia s občanmi a pôsobí ako kontakt medzi oboma agentúrami a miestnou samosprávou.

REGIONÁLNA POLITIKA V POĽNOHOSPODÁRSTVE

V nadväznosti na práce na koncepcii a zákon o regionálnej politike pripravilo MP SR materiál Program a zásady regionálnej politiky v poľnohospodárstve, vypracovaný na VÚEPP. Materiál nadväzuje na Koncepciu a zásady agrárnej politiky v SR ako nevyhnutný krok v etape prípravy integrácie Slovenska a agropotravinárskeho komplexu SR do Európskej únie, kde regionálna politika zaujíma významné postavenie.

Agrárna regionálna politika sa chápe ako odvetvová regionálna politika využívajúca metódy a nástroje v rámci koncepcie agrárnej politiky.

Ciele regionálnej politiky:

- Zachovanie funkčnej poľnohospodárskej výroby z hľadiska daných prírodných a výrobných podmienok vo vymedzených regiónoch.
- Formovanie optimálnej výrobnnej štruktúry podnikateľských subjektov v poľnohospodárstve vo väzbe na konkrétne výrobné, ekologické a krajinotvorné podmienky a úlohy.
- Optimalizácia využívania produkčného potenciálu formou zmeny poľnohospodárskych kultúr a systémov hospodárenia na pôde.
- Vytváranie podmienky pre krajinotvornú, ekologickú a sociodemografickú stabilitu vidieckej krajiny, najmä v zaostalých a infraštrukturálne slabých regiónoch.
- Spoluvytváranie podmienky pre formovanie relatívne vyváženého hospodárskeho a sociálneho rozvoja regiónov a zlepšovania kvality života vo vidieckom priestore.

Nástroje regionálnej politiky:

- úverová politika prostredníctvom ŠPFPP a dotácií,
- daňová politika – daňové úľavy ako zníženie daní, odpustenie daní, preferenčné využívanie odpočítateľných položiek zo základu dane z príjmov,
- dotačná politika investičná,
- špecifická podpora (štátne a regionálny fond).

NÁSTROJE MP SR

V rezorte existujú nasledovné nástroje podpory regionálnej politiky: dotácie, úvery, bonitácia úrokov.

Systém dotácií je každoročne upravovaný smernicou MP SR o poskytovaní dotácií zo štátneho rozpočtu. Pre rozvoj vidieka majú význam hlavne nasledovné tituly:

- Podpora hospodárenia v horších prírodných podmienkach;
- Podpora chovu oviec a kôz;

- Podpora doplnkových činností v poľnohospodárstve vrátane vidieckej turistiky a osídlenia krajiny;
- Podpora trvalej zmeny druhu pozemku;
- Podpora ekologických postupov.

Okrem systému dotácií v rezorte pôsobí päť podporných fondov, ktoré svojím štatútom priamo podporujú rozvoj vidieka:

1. Štátny podporný fond poľnohospodárstva a potravinárstva
2. Fond zveľaďovania lesa
3. Fond ochrany a zveľaďovania pôdneho fondu
4. Vodohospodársky fond
5. Záručný fond.

Z uvedených fondov, ktoré sú t.j. právne nezávislé od MP SR, má najväčší význam *Štátny podporný fond poľnohospodárstva a potravinárstva*, ktorý podporuje podnikateľské subjekty v poľnohospodárstve a v potravinárskom priemysle v oblasti ekológie a reprodukcie lesa a poskytuje:

- pôžičky do výšky 70 % obstarávacích nákladov,
- záruky do výšky 40–70 % rozpočtu nákladov,
- bonitu úrokov (6–10 % úrokové sadzby).

V roku 1996 fond disponoval výškou 937,1 mil. Sk, z toho na pôžičky 805,3 mil. Sk a na záruky 131,8 mil. Sk.

Fond zveľaďovania lesa poskytuje pôžičky a záruky pre vlastníkov lesa na pestovateľskú činnosť a ekologizáciu lesohospodárstva. V roku 1994 mal fond priradenú čiastku 100 mil. Sk, v roku 1996 bola poskytnutá čiastka 546 mil. Sk.

Fond ochrany a zveľaďovania pôdneho fondu poskytuje pôžičky a záruky na vklady do zvyšovania úrodnosti pôdy (meliorácie, zvlahy ap.) a to vlastníkom pôdy alebo správcom melioračných zariadení (v roku 1994 – 200 mil. Sk, v roku 1996 – 156,8 mil. Sk).

Záručný fond poskytuje záruky pre malých a stredných podnikateľov v oblasti pôdohospodárstva prostredníctvom Slovenskej záručnej banky. V roku 1995 bolo podporených 32 projektov sumou 7 926 000 Sk, v roku 1996 boli prostriedky vyčlenené vo výške 150 mil. Sk. Program fondu je súčasťou vládneho programu záruk pre malé a stredné podnikanie a realizuje sa spoločne s Ministerstvom hospodárstva SR a Ministerstvom dopravy, pošt a telekomunikácií SR.

Vodohospodársky fond nemal vyčlenené prostriedky. Jeho pôsobnosť je zameraná na obce, hlavne v oblasti budovania vodovodov, ČOV, kanalizácie.

NÁSTROJE MH SR

Vláda SR od roku 1994 vyhlásila Program podpory malého a stredného podnikania, za ktoré je zodpovedné Ministerstvo hospodárstva SR. Program obsahuje viaceré podporné programy, cez ktoré sa realizuje podpora týchto druhov podnikov. Podpora získava na účinnosti a záujem zo strany malých a stredných podnikateľov o ňu neustále rastie. Na konci roku 1996 bol záujem 3x

väčší ako bolo možné uspokojiť. Financovanie prebieha z nasledujúcich zdrojov:

- štátny rozpočet,
- PHARE,
- slovenské komerčné banky,
- Slovensko-americký podnikateľský fond,
- EXIM Bank of Japan,
- EIB (Európska investičná banka).

Ministerstvo hospodárstva SR realizuje svoje programy:

- prostredníctvom Národnej agentúry pre rozvoj malého a stredného podnikania,
- prostredníctvom Slovenskej záručnej banky, Tatra banky, Československej obchodnej banky, Všeobecnej úverovej banky, Poľnobanky, Slovenskej sporiteľne a Istrobanky.

Národná agentúra pre rozvoj malého a stredného podnikania (NARMSP) vznikla v roku 1993 ako národná inštitúcia, financovaná zo štátneho rozpočtu. Jej hlavným poslaním je inštitucionálna podpora rozvoja malého a stredného podnikania. NARMSP spolupracuje s Ministerstvom hospodárstva a inými rezortami pri zostavovaní podporných programov a potrebných rámcových podmienok, vrátane legislatívy. V tomto smere spĺňa hlavne koordinačnú funkciu. Okrem toho pôsobí aj ako informačné centrum pre podnikateľov na domácej i zahraničnej úrovni, ako organizátor vzdelávacích a poradenských programov a ako zabezpečovateľ širokého spektra finančných podporných programov. Predstavuje tiež riadiacu jednotku PHARE programov pre malé a stredné podnikanie. Dvakrát ročne spracováva správy o rozvoji malého a stredného podnikania, v ktorých tiež predkladá návrhy v oblasti podpory malého a stredného podnikania pre vládu SR.

Pokiaľ NARMSP pôsobí na národnej úrovni, na regionálnej úrovni poskytuje poradenské služby, vzdelávanie a informatiku sieť RPIC a BIC. Sieť organizuje školenia, poskytuje poradenstvo a pomoc pri vypracovávaní podnikateľských zámerov, organizuje účasť podnikateľov na výstavách a veľtrhoch. BIC sa zaoberá vyhľadávaním inovatívnych foriem a poskytuje inkubačný dozor nad firmami počas 2–3 rokov ich existencie.

Sieť RPIC a BIC vznikla v priebehu roku 1994. Je podporovaná NARMSP, ktorá ju však neriadi. Podmienkou vzniku RPIC je vždy iniciatíva v regióne, v ktorom existuje. Obyčajne vzniká ako partnerská inštitúcia (štátna správa, samospráva, podnikatelia na regionálnej úrovni). Z tohto postavenia vyplýva aj ich hlavná úloha – pomôcť pri ekonomickom rozvoji regiónov prostredníctvom malého a stredného podnikania. Sieť má vlastné združenie – Asociácia RPIC a BIC, ktorá pôsobí na území Slovenska a má samosprávne funkcie.

NARSMP a sieť RPIC a BIC v priebehu troch rokov svojej existencie pozitívne ovplyvnila podnikateľské prostredie v regiónoch, v ktorých pôsobí, ako aj na národnej úrovni, avšak je tiež treba povedať, že je ešte veľa čo dorábať, hlavne v oblasti legislatívneho rámca, finančného zataženia podnikateľov a prístupu ku kapi-

tálu (pozri Analýzu súčasného stavu malého a stredného podnikania).

RPIC a BIC pôsobia v mestách a ich klientela je mestská. Majú veľmi malý dopad na vidiek, kde podnikateľská kultúra alebo vôbec neexistuje, alebo veľmi zaostáva za mestom. Ľuďom chýbajú informácie a inštitúcie, na ktoré by sa s dôverou obracali, a ktoré by zároveň pomáhali túto dôveru vytvárať.

Určité pokusy, ako na túto situáciu upozorniť a aj ju riešiť, sú Podporné podnikateľské centrá (PPC) na vidieku, ktoré sa objavili v roku 1996 a to v mikroregiónoch Biele Karpaty a Podhorie. Obe centrá zatiaľ len rozbiehajú svoju činnosť a ich hlavným poslaním je vytvárať podnikateľské vedomie u obyvateľov, no momentálne plnia viac sociálnu ako ekonomickú funkciu v porovnaní s RPIC.

Legislatívne je program podpory malého a stredného podnikania ošetrený zákonom č. 100/1995, na základe ktorého Ministerstvo hospodárstva SR v rokoch 1994–1995 vyhlásilo nasledujúce programy:

Úverové programy:

- Podporný úverový program pre malé a stredné podnikanie,
- Malá pôžičková schéma,
- Mikropôžičková schéma.

Štátne odvetvové rozvojové programy príspevkové:

- Program rozvoja cestovného ruchu SR,
- Program podpory priemyselnej výroby na báze domácich surovín,
- Program podpory ekonomických aktivít vedúcich k úspore energie a dovážaných surovín,
- Program znižovania spotreby energie v bytových domoch a v bytoch,
- Program podpory malého a stredného podnikania v poľnohospodárstve,
- Program rozvoja kombinovanej dopravy.

Záručné programy:

- Program podpory malých a stredných podnikov,
- Program podpory veľkého podnikania a privatizácie,
- Program podpory malého a stredného podnikania v oblasti poľnohospodárstva,
- Program podpory na zabezpečenie sezónnych poľnohospodárskych prác,
- Program záruk pre malé a stredné podnikanie – Program PHARE,
- Program podpory výstavby a rekonštrukcie malých vodných elektrární,
- Program podpory malého a stredného podnikania formou preberania záruk za tuzemský finančný leasing,
- Program podpory podnikania formou preberania protizáruk za zahraničné úvery,
- Program podpory malého a stredného podnikania formou preberania záruk vo vybraných regiónoch,
- Program na podporu rozvoja remeselnej výroby zameranej na služby pre obyvateľstvo formou poskytnutia záruk.

Ďalšie podporné fondy a programy:

- zahraničné úverové linky EIB a Exim Bank of Japan,

- Slovensko-americký podnikateľský fond,
- Považský a Kysucký podnikateľský fond,
- Program zárodkového kapitálu a iné.

NÁSTROJE OSTATNÝCH REZORTOV

V rámci politiky zamestnanosti rezortu sa uplatňuje viacero nástrojov hospodárskej a sociálnej politiky prostredníctvom okresných úradov práce. Zdrojom financovania týchto programov bol do konca roku 1996 Fond zamestnanosti, ktorý v roku 1997 nahradil Národný úrad práce (spravujúci i fond). Fond zamestnanosti využíva aktívne a pasívne politiku zamestnanosti. VPP sa stali v poslednom období významnou súčasťou rozvoja vidieka, využívajú sa v prácach manuálnych i administratívnych na obecných úradoch i v miestnych nevládných organizáciách podporujúcich rozvoj vidieka. Ide o práce: úprava okolia, stavebné úpravy, zber údajov, štatistika, etnografia, kultúra ap. Rovnaká je situácia aj v stave SUMP, ktoré využívajú hlavne malí a strední podnikatelia v mestách a na vidieku.

V rámci rezortu životného prostredia vznikol v roku 1991 Fond životného prostredia z. 12/2b, Zákon o štátnom fonde životného prostredia č. 128. Cieľovou skupinou fondu sú obce a mestá SR, obecné samosprávy, ktoré môžu z fondu žiadať podporu pre svoje aktivity v oblasti životného prostredia.

Ide hlavne o vodovody, čističky odpadových vôd, vzdušné čističe, kanalizácie, odpadové hospodárstvo, ochranu prírody, vedu a výskum v uvedených oblastiach. Forma poskytovania je dotácia, ktorá tvorí dôležitú časť z nákladov na príslušný rok, pričom ostatné náklady je potrebné pokryť vlastnými zdrojmi, pôžičkou z Prvej komunálnej banky alebo z iných komerčných bánk.

Ministerstvo kultúry SR obhospodaruje kultúrny fond PRO SLOVAKIA, ktorý je určený občianskym združeniam podľa ustanovenia § 5, ods. 3 zákona č. 567/1992 a zákonov č. 83/1990 a 300/1990 a to pre:

- aktivity zamerané na šírenie kultúrnych hodnôt,
- ochranu a rozvoj kultúrneho dedičstva,
- zahraničné aktivity prispievajúce k propagácii a reprezentácii SR,
- mravnú výchovu, kultúrnu tvorivosť a trávenie voľného času,
- mierové iniciatívy, ľudské a občianske práva.

POMOC POSKYTOVANÁ VIDIEKU Z MIMOVládNYCH ZDROJOV

Po roku 1990 sa pozornosť niektorých zahraničných nadácií (štátnych a súkromných) sústredila na pomoc rozvoja vidieka v SR. Spočiatku išlo hlavne o americké nadácie (USAID – Program na podporu miestnej demokracie, USIA – Efektívna samospráva na Slovensku, VOCA a Land of Lakes – pomoc v oblasti poľnohospodárstva). Zo súkromných nadácií išlo najmä o Rockefellerovu nadáciu a Fordovu nadáciu, ktoré podporili vznik niektorých mimovládnych nadácií na regionálnej

úrovni, ktoré sa zaoberali rozvojom vidieka, prácou s obyvateľstvom, ako aj realizáciou konkrétnych investičných a neinvestičných projektov. V posledných dvoch rokoch VOCA otvorila nový program komunitného rozvoja, v ktorom vzdelávaním, ale i poskytovaním menších grantov podporuje rozvoj vidieka na Slovensku. Čiastočne podporovali rozvoj vidieka aj Nadácia pre občiansku spoločnosť a nadácia Otvorená spoločnosť. V oblasti environmentálneho rozvoja zohrali dôležitú úlohu nadácie ETP a EPCE (neskôr EKOPOLIS).

Neskôr, hlavne v posledných 2 rokoch, sa aj finančná pomoc EÚ sústredila i na programy rozvoja vidieka. Ide hlavne o projekty Podpora Agentúry pre rozvoj vidieka, Fond rozvoja vidieka, Príprava SR v oblasti rozvoja vidieka v rámci predvstupovej pomoci – SAPARD. Avšak už aj predtým NPOA financovaná z prostriedkov PHARE podporovala v menšej miere projekty rozvoja vidieka na Slovensku. V budúcnosti sa predpokladá, že rozvoj vidieka bude jedným z hlavných cieľových programov čerpania prostriedkov zo štrukturálnych fondov EÚ.

ÚLOHA AGENTÚRY PRE ROZVOJ VIDIEKA V PROJEKTOVANÍ A PROGRAMOVANÍ VIDIEKA

Agentúra pre rozvoj vidieka (ďalej len Agentúra) je poradenská inštitúcia, ktorej jednou z hlavných úloh je pomoc obciam a podnikateľom v obciach programovať a projektovať si vlastný rozvoj. Agentúra vo svojich začiatkoch v rokoch 1995–1996 získavala skúsenosti v oblasti programovania hlavne u svojich partnerov v zahraničí. Postupy a metodiky FAO v programovaní vidieka, ako aj skúsenosti skupín LEADER II. boli dobrým zdrojom pre metodiku Agentúry, ktorú jej pracovníci neskôr aplikovali v pilotných regiónoch. Táto metodika sa stala i oficiálnym postupom pri príprave dokumentu Obnova obce v rámci vládneho programu obnovy dediny. Jeho základom je systémové myslenie, integrovaný prístup, partnerstvo a participácia, postup zdola nahor, maximálne využitie vlastných zdrojov pre sociálno-ekonomický rozvoj.

Postup prípravy programu

Miestna akčná skupina

Prvým dôležitým krokom je vytvorenie miestnej akčnej skupiny, partnerskej inštitúcie, ktorá má záväzok rozvíjať oblasť a zároveň je hybným mechanizmom programu. Skupina by mohla mať čo najširšie reprezentatívne obsadenie vrátane zapojenia občanov a ich predstav o rozvoji regiónu. Občiansky princíp je veľmi dôležitý pri tvorbe programu na regionálnej a miestnej úrovni.

Vízia

Druhým významným prvkom je definovanie spoločnej vízie, predstavy o budúcnosti mikroregiónu či obce,

s ktorou sa môžu stotožniť všetci zúčastnení. Opäť je potrebné, aby sa umožnilo čo najširšiemu spektru obyvateľov hovoriť o svojich predstavách, bez ohľadu na možnosti ich realizácie. Toto "otvorenie sa" je dôležité z hľadiska ich ďalšej zapojenosti do programu.

Analýza zdrojov a problémov

Analýza zdrojov a problémov, alebo tiež čo najlepšie poznanie súčasného stavu a kvalifikovaný odhad potenciálov a rizík daného územia, je nevyhnutným predpokladom postavenia reálnej stratégie rozvoja oblasti. Súčasťou analýzy sú prieskumy, odborné posúdenie a analýza získaných informácií. Počas tejto etapy je dôležitá pravidelná informovanosť občanov.

Stratégia a strategické ciele

Strategické ciele sa líšia od vízie (predstavy) hlavne tým, že sú postavené na dokonalom poznaní situácie, v ktorej sa oblasť nachádza, ale tiež jej možnosti. Sú hrubou formuláciou toho, čo oblasť chce dosiahnuť a ako k tomu využije predovšetkým svoje vlastné zdroje. Stratégia hovorí o postupe – ako sa k vytýčeným cieľom oblasť dostane, ktoré riešenia budú prioritné a ako bude zohľadnené časové hľadisko. Tiež je potrebné ujasniť si cieľové skupiny obyvateľstva (pre koho), ktorých sa riešenia dotknú.

Akčný plán

Vyvrcholením plánovacieho procesu je akčný plán alebo súbor krokov, ktorý konkretizuje stratégiu v každodennom živote. Plán musí byť realistický, personálne, inštitucionálne a finančne krytý. Musí mať určený monitorovací mechanizmus, dostatočnú flexibilitu a možnosť neustálej kontroly a vyhodnocovania.

Predstavená plánovacia metóda sa líši od centrálneho plánovania tým, že postup zdola nahor je prioritný. Ľudia si sami plánujú a realizujú svoju budúcnosť bez vonkajších zásahov. Rozhodujúca je ich vlastná iniciatíva. Vládne subjekty majú v ňom úlohu tvorby rámcových politických, legislatívnych a makroekonomických podmienok. Takto postup "zhora dolu" a "zdola hore" kráčajú spolu ruka v ruke.

Významnú úlohu v príprave a realizácii tohto programu má facilitátor, t.j. človek, ktorý celý proces umožňuje tým, že zabezpečuje komunikáciu medzi expertami a miestnymi ľuďmi, zberá a analyzuje všetky potrebné údaje pre rozhodovanie, organizuje stretnutia s občanmi a ich materiálne zabezpečenie, píše grantové návrhy a inými spôsobmi získava financie pre projekt.

ZÁVER

Systémový prístup k rozvoju vidieka je pre budúcnosť nevyhnutný, preto je potrebné existujúci legisla-

tívny a finančný rámec prehodnotiť a doplniť ho o zložky, ktoré v ňom doteraz chýbajú, ale ktoré sú dnes bežné v krajinách EÚ a o ktorých efektívnosti sme mali možnosť presvedčiť sa. Vonkajší rámec bez vlastnej iniciatívy miestnych ľudí, bez využitia ich tvorivého potenciálu, ako aj ostatných materiálnych a prírodných zdrojov, by nemal význam a z tohto dôvodu je programovanie a projektovanie vidieka založené na partnerstve, participácii a prístupe zdola nahor rovnako dôležité ako legislatíva a dostupné financie. Verejné prostriedky musia byť v budúcnosti používané cielenejšie. Štátne zdroje musia byť vhodne dopĺňané verejnými zdrojmi a tie musia byť dostatočne prítiahľivé pre súkromné finančné zdroje na miestnej úrovni. Systém štrukturálnych fondov, ktorý v súčasnosti existuje v EÚ, je veľmi dobrým príkladom toho, ako vhodne

umiestnené verejné finančné prostriedky môžu mobilizovať súkromné financie veľmi efektívnym spôsobom. Tento prístup si však vyžaduje vysokú úroveň partnerstva a spolupráce na všetkých úrovniach rozhodovania o budúcnosti vidieka.

LITERATÚRA

Henning Ch. (1997): A Strategy for Rural Agriculture Adjustment. FAO TCP/SLO 4552.

Leader European Observatory: Organising Local Partnerships (1997).

Leader European Observatory: Innovation and rural Development (1997).

Došlo 20. 11. 1998

Kontaktná adresa:

Ing. Jela Tvrdoňová, CSc., Agentúra pre rozvoj vidieka, Akademická 4, 949 01 Nitra, Slovenská republika
e-mail: arvi @netlab.sk

HERITAGE TRAILS THROUGH DOLENJSKA AND BELA KRAJINA IN SOUTH-EAST SLOVENIA – BORDERING REGION BETWEEN SLOVENIA AND CROATIA¹

STOPY KULTURNÍHO DĚDICTVÍ V OBLASTI DOLENJSKA A BELA KRAJINA V JIHOVÝCHODNÍM SLOVINSKU – HRANIČNÍ OBLASTI MEZI SLOVINSKEM A CHORVATSKEM

M. Koščak

Governmental Unit Trebnje, Republic of Slovenia

ABSTRACT: The paper deals with the concept of the heritage trail which main purpose is rural regeneration through sustainable tourism. A heritage trail is a regional network of natural and cultural heritage sites, activities and tourism facilities which is created with a well defined product identity in order to support an interesting and varied tourist visit up to one week. The heritage trail does not necessarily have a single theme, with the visitor following a pre-determined route. It can be designed as a coherent menu of natural, cultural and landscape attractions, out of which visitors can create their own itinerary. The aim of heritage trail marketing is to attract the visitor to the region in the first place, by offering a specific and attractive experience. Once in the region, other facilities and experiences can be offered which are not featured in the heritage trail promotion itself.

Key words: heritage trails, Dolenjska, Bela krajina, Slovenia, planning, carrying capacity, marketing

ABSTRAKT: Práce se zabývá koncepcí stop kulturního dědictví. Jejím základním cílem je regenerace venkova prostřednictvím trvale udržitelné turistiky. Stopa kulturního dědictví je regionální síť míst s přírodním a kulturním významem, aktivit a turistické vybavenosti, která je vytvářena jako přesně definovaný produkt s cílem podpořit a zainteresovat rozmanitou turistickou návštěvnost v délce do jednoho týdne. Stopy kulturního dědictví se nemusí nutně týkat pouze jednoho tématu, kdy by turista sledoval předem určenou trasu. Mohou být navrženy jako souvislá nabídka přírodních, kulturních a krajinných zajímavostí, z nichž si návštěvníci mohou vytvářet své vlastní itineráře. Marketingovým cílem stop kulturního dědictví je v první řadě přilákat turistu do regionu tím, že je mu nabídnut specifický a atraktivní zážitek. Jakmile již jednou je v regionu, mohou být nabídnuty další možnosti a zážitky, které již nejsou vlastní součástí vytvořené stopy kulturního dědictví.

Klíčová slova: stopy kulturního dědictví, Dolenjska, Bela krajina, plánování, provozní kapacity, marketing

INTRODUCTION

A heritage trail is a regional network of natural and cultural heritage sites, activities and tourism facilities which is created with a well defined product identity and the purpose for rural regeneration through sustainable tourism. The concept of the heritage trail has four main features:

- The design of the heritage trail is carefully matched to growing domestic and international markets for natural and cultural tourism.
- The trail is based on features of the natural and cultural heritage and on the use of smaller scale, locally owned facilities, such as guest-houses, restaurants and guiding services.

- The heritage trail is planned with local communities on the basis of the tourism carrying capacity of individual sites and attractions – the product aims to be environmentally sustainable.
- The on-going marketing of the heritage trail, along with maintaining its quality from year to year, is administered on a self-financing basis by existing local institutions or new ones established as part of the heritage trail development process. Basically, there are six steps to create a heritage trail:
 - matching tourism products and the market
 - carrying capacity assessment
 - definition of heritage trail
 - promotional strategy

1 Paper presented at the international symposium Rural development and rural population problems, Nitra, October 7-8, 1998 and adapted for Agricultural Economics.

- organizing for cooperative marketing and quality control
- implementation of marketing plan.

The first heritage trail designed according to these steps was in Slovenia (as a pilot project for Central and Eastern Europe) in the south-east region of Dolenjska and Bela Krajina under the name "Heritage Trails through Dolenjska in Bela krajina in Slovenia – Europe's Sleeping Beauty". This is a bordering region between Slovenia and Croatia and after the success of the first heritage trail in Dolenjska and Bela Krajina there is an opportunity for its future extension in the other regions of Slovenia and across the border to Croatia. For the future, a concept was adopted by the Ministry of Agriculture of the Republic of Slovenia as a possible regional framework on the Integral Development of Rural Areas and the Renovation of Villages Programmes in Slovenia.

HERITAGE TRAILS IN DOLENJSKA AND BELA KRAJINA

The approach establishes the capability at the local level to create, market and sustain tourism according to the highest professional standards. It establishes a permanent link between local communities and domestic or international markets. It maximizes the amount of tourism revenue remaining within the local economy.

What is heritage trail?

A heritage trail is a regional network of natural and cultural heritage sites, activities and tourism facilities which is created with a well defined product identity, in order to support an interesting and varied tourist visit up to one week. The heritage trail does not necessarily have a single theme, with the visitor following a pre-determined route. It can be designed as a coherent menu of natural, cultural and landscape attractions, out of which visitors can create their own itinerary. The aim of heritage trail marketing is to attract the visitor to the region in the first place, by offering a specific and attractive experience. Once in the region, other facilities and experiences can be offered which are not featured in the heritage trail promotion itself. There are two key features of a heritage trail:

- natural and cultural heritage, including:
 - special landscapes
 - archaeological sites
 - architecture
 - artisan skills
 - festivals.

Central and Eastern European rural regions are characteristically rich in natural and cultural heritage, witnessing to the richness and diversity of European history and traditions.

- well-defined product identity.

A heritage trail is not just a list or database of tourism attractions and facilities in a region. Nor is it simply a series of attractions linked together in a line with

a single theme, which tourists follow from A to B to C. In most rural regions in Central and Eastern Europe, which are less developed and less frequented, such a product would not generate sufficient volume to be viable.

A heritage trail links a number of different types of natural and cultural sites, tourism facilities and activities, in order to provide the tourist with a range of choice, around a general theme of nature and culture. The aim of the heritage trail is to bring tourists to the region in the first place, attracting them via the diversity of experiences available. Once they are in the region, they can create their own trails from a menu of options available.

Why create a heritage trail?

The object of creating a heritage trail is to improve living standards in rural areas without dramatically changing local culture or the existing way of life.

Economic regeneration. A heritage trail is created as a tool for rural economic regeneration. The heritage trail extends tourism from existing centres into new and undervisited areas, by increasing the number of visitors, extending their stay, and diversifying the attractions and services offered to them: expansion, extension and diversification.

Contributes to regional tourism development. The heritage trail is a tourism product which makes the natural and cultural heritage of a region the focal point of the offering. The development of such a product is, therefore, an integral component of the development of the whole region as a tourism destination. But a heritage trail is only one product, and many regions have other tourism products on offer which may not be included in the trail. In creating heritage trails in Slovenia, there was frequently a temptation to include all tourism attractions and services in the region. But to give in to such a temptation would have been to lose the focus of a well-defined tourism product.

Complements other tourism products. Although a heritage trail focuses on only some of the attraction of a region, it can be complementary to other tourism products on offer. For example, it can contribute to economies of scale in regional promotion – in Slovenia, the heritage trail and spa tourism were promoted jointly, and costs of this shared. A heritage trail can also contribute to a wider choice of products for target markets. Taking the example of Slovenia again, spa tourists may be interested in the heritage trail product, and heritage trail tourists may enjoy the spa facilities.

Transferable. The heritage trails concept is transferable to other regions and countries where there is sufficient natural and cultural heritage to attract tourists and where there is a local desire both to benefit from tourism and to safeguard that heritage. This is particularly the case in parts of Central and Eastern Europe

where established settlement patterns and rural economies have developed similarly to those in Slovenia.

Sustainable tourism. A heritage trail focuses on the natural and cultural assets of a rural region. This runs the risk of exposing some of the most vulnerable sites in a region to excessive numbers of tourists. The preparation of a heritage trail, therefore, must include a tourism "carrying capacity study" at each proposed tourism site. If a sudden increase in tourists risked damaging the physical or natural attributes of a site, or if it were to exceed the tolerance of the local people, it should not be included in the heritage trail until preventive measures can be implemented.

SIX STEPS TO CREATE A HERITAGE TRAIL

Matching tourism products and the market

- assessment of landscapes and natural and cultural assets, in consultation with local people
- market situation analysis, visitor profile, competition analysis.

Carrying capacity assessment

- assessment of physical resource limitations, environmental, cultural and social impacts, tourist satisfaction
- interviews and focus groups with local people near tourism sites in the area.

Definition of heritage trail

- selection of key sites for inclusion in heritage trail
- negotiations with local people to agree to the trail
- planning heritage trail, linking sites, accommodation, transport, and food
- identification of gaps in provision (= local business opportunities)
- identification of complementary tourism products in the region.

Promotional strategy

- definition of marketing objectives, strategies and action plan
- budget and funding plan.

Organizing for cooperative marketing and quality control

- for example, association of providers of heritage trail components.

Implementation of marketing plan

- brochure, product launch at trade fairs, visiting journalists, etc.
- implementation of operational strategy including site interpretation, sign-posting and training.

Elements of a marketing strategy

Situation analysis

- in-bound market
- visitor profile

- demand profile
- competition.

Marketing programme

- target markets
- objectives
- cooperative marketing
- funding.

Marketing strategy

- travel trade partnerships
- consumer awareness
- community awareness
- product development
- brochure production.

Operational strategy

- training and development
- communications
- information, site interpretation, sign-posting.

Marketing action plan

Operational plan

Budget

Funding

METHODOLOGY

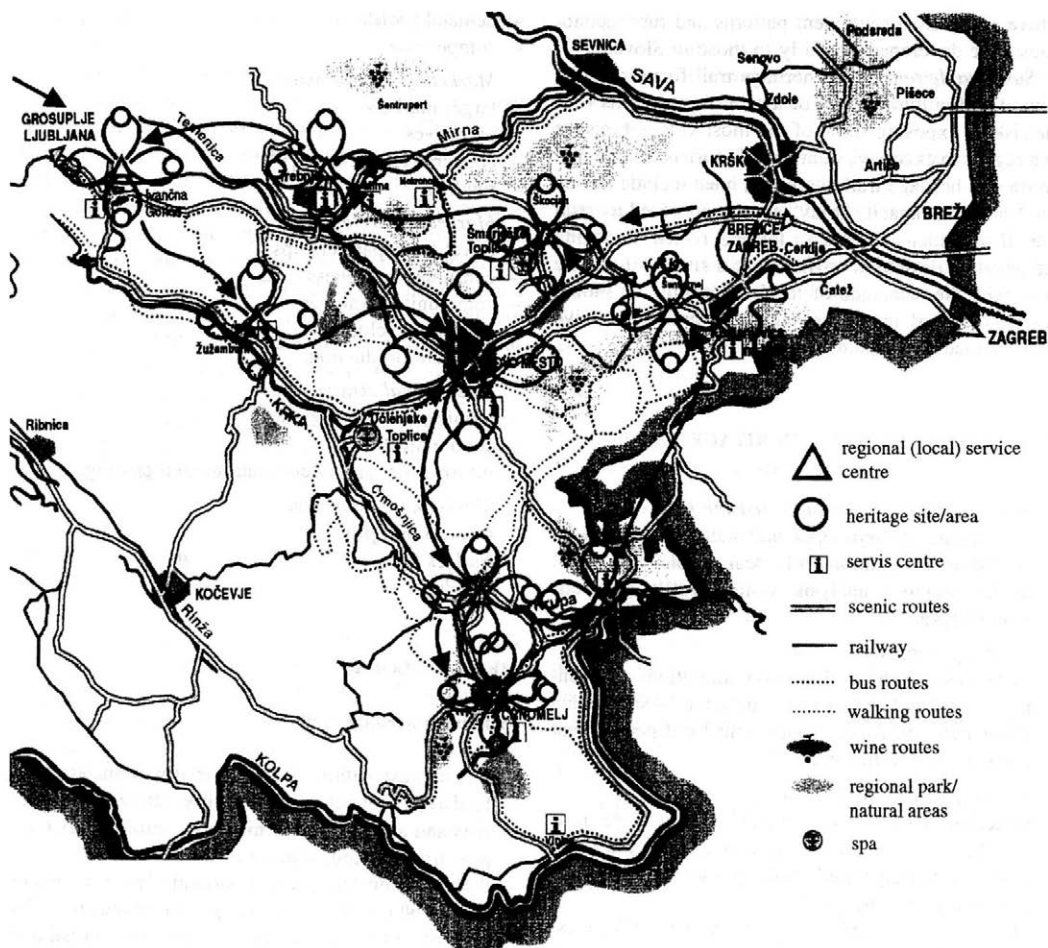
Planning a heritage trail

The context within which the trail will sit, as:

- landscape - its character, quality, attraction to tourists and any elements which may detract tourist appeal from the area (such as major eyesores)
- the settlement pattern and particularly the towns or resorts which act as centres of communication (by air, railroad, road etc.) and of those commercial and other services which tourists are likely to need during their visit
- the transport system - roads, passenger railways, public bus services - both within the area and serving it from outside (bearing in mind the likely points of origin of visitors to the area)
- the existing patterns of tourism, including the centres already used by those who might visit the trail
- visitor accommodation
- carrying capacity.

Potential elements of the trail

- areas of high landscape value, with some assessment of their apparent potential for scenic driving, walking, cycling and horse-riding
- heritage sites, both natural and cultural, which may be of interest to visitor. These heritage sites may include areas or sites which have already been designated for their heritage value (such as historic monuments, regional parks, nature parks), but also a wide variety of other features, such as pilgrimage churches, monasteries, attractive villages, castles, historic mills, gorges, the source of a river, parklands, museums, caves or viewpoints

1. Methodology and concept of models for heritage trails in Dolensko and Bela krajina in Slovenia – garland model

- scenic routes which are already defined, or might be defined, as particularly suited to movement through the area by tourists, such as long-distance walking trails, scenic roads, bridlepaths, or scenic railways
- cultural festivals.

In Slovenia, the wide spread of attractive features and of entry points for tourists to the area prompted the professional team to consider two possible “models” for the shape of the trail, namely the “garland” and the “flower”.

The *garland model* is based on the idea that some visitors would arrive by car or with bicycles and would wish to move through the area on attractive routes, visiting heritage sites in a sequence, and perhaps staying overnight in a sequence of different centres (see map – fig. 1).

The *flower model* is based on the alternative idea that some visitors might wish to stay in one centre, and to make a sequence of day-trips from the centre to visit particular heritage features. These trips might be made

by car, public transport, by walking or cycling, or a combination of these (see map – fig. 2).

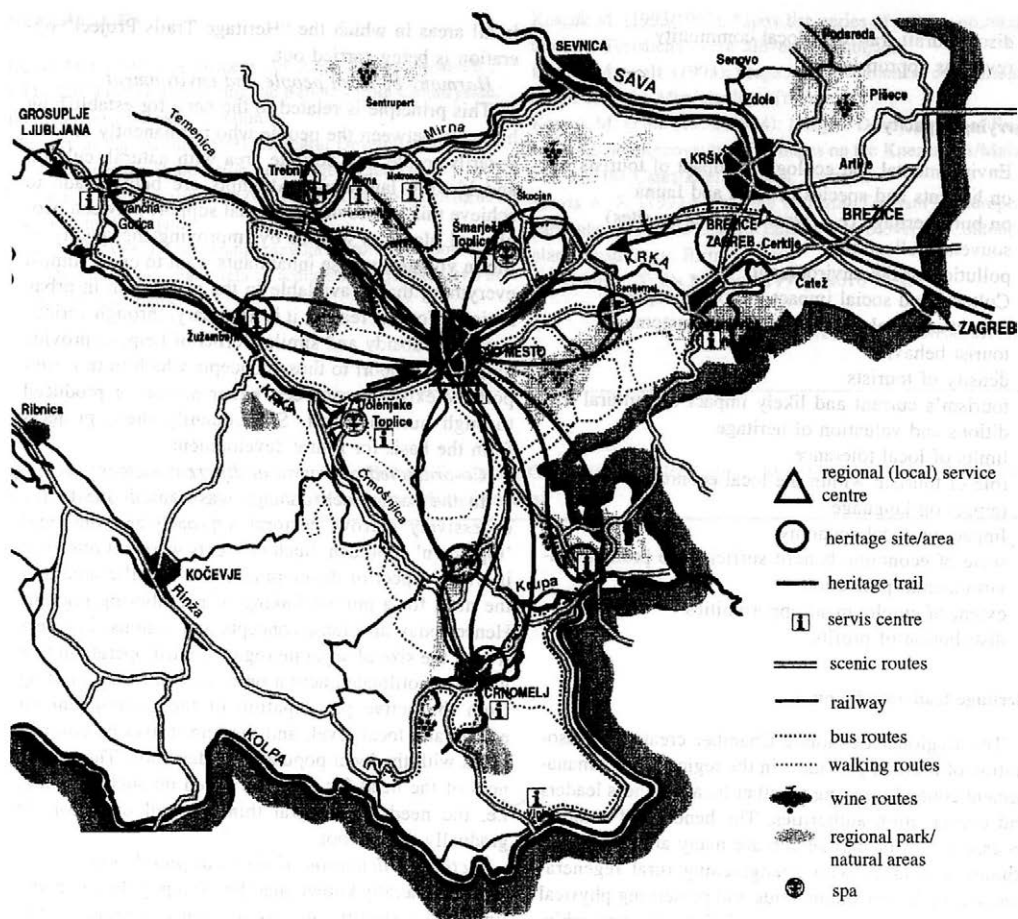
These models helped the team in shaping the trail. After much debate, we decided to use a *combination of the garland and flower models*. The major reason for this was our conclusion that the attractions of the area, and the types of visitors who might come, were so varied as to make inappropriate a single or simple trail based on one or other model. Thus the trail comprises a series of major scenic driving routes, by which tourists can visit a sequence of heritage features in the garland model, plus more local routes, running out from centres such as Trebnje or Novo Mesto, which visitors can use for day-trips.

There was a long debate about which heritage features should be included in the trail. Initial appraisal of sites used the “Michelin” idea of stars, where:

*** means “worth a special journey”

** means “worth a detour” and

* means “worth a stop”.

2. Methodology and concept of models for heritage trails in Dolensko and Bela krajina in Slovenia – flower model

By survey work and agreement within the team, a total of over 150 sites were classified in this way, with the intention that the first draft of the trail would consist mainly of the *** sites. It was then necessary to take account of:

- proposals from local organizations for the inclusion of certain sites or settlements in the trail
- the relative quality, accessibility and carrying capacity of the different heritage sites, as assessed by members of the team
- the pattern of the sites : for example, the close proximity of several lower quality sites made some places as potentially attractive to visitors as a single *** site.

These points affected both the final shape of the trail, and the final choice of heritage features to be included. For the features, a simpler 2-tier system was adopted in order to identify:

- those “main” sites (or ensembles) which merited inclusion in the trail to be publicized

- those other sites which should not be included, although some of them might figure in local publicity and visitor information and which might be sufficiently developed in time to become a full part of the trail.

The experience in Slovenia points to the need for care and close teamwork in choosing which sites or ensembles to include in a trail. Superficial examination, or the enthusiasm of certain local interests, may lead to the inclusion of sites which are actually low in quality, accessibility or carrying capacity. On the other hand, haste or a failure to consult with the local community may lead to the exclusion of sites which are very useful and of importance for local initiative and economy.

Selection of sites according to

- quality
- accessibility
- carrying capacity
- proximity of sites local preferences.

Local participation

- discuss draft trail with local community
- revise as appropriate.

Carrying capacity

Environmental and ecological impact of tourists

- on habitats and species of flora and fauna
 - on built heritage (e.g. wear and tear on sites)
 - souvenir collection
 - pollution of the environment.
- Cultural and social impact on local people
- impact on local culture, life-style, customs
 - tourist behavior
 - density of tourists
 - tourism's current and likely impact on cultural traditions and valuation of heritage
 - limits of local tolerance
 - role of tourism within the local economy
 - impact on language.
- Impact on local economy
- scale of economic benefit sufficient to promote environmental protection
 - extent of employment opportunities
 - distribution of profits.

Heritage trail association

The Regional Economic Chamber created an association of tourism providers in the region, with a management council bringing together local business leaders and conservation authorities. The benefits of creating an association or partnership are many and varied, including assistance with strengthening rural regeneration, caring for the countryside and preserving physical and cultural heritage. The association, or partnership, can have as wide a brief for its activities as the community desires. The provision is, however, that it must be properly resourced to achieve the agreed objectives set out in the plan.

The actual remit for the association will emerge from community discussions and debate, but in general terms the heritage trail tourism association is a dedicated entity responsible for developing and implementing the objectives and strategies necessary for the promotion of the heritage trails.

Local leadership

Planning a heritage trail involves local people taking a lead role in project management and implementation. If any external experts are hired, they will only be active in the early stages of development.

CONCLUSION

Three key principles of development

During the course of the work on the project, many new experiences have been gained which can be summarized in three key principles, i.e. elements of work

in all areas in which the "Heritage Trails Project" operation is being carried out.

Harmony between people and environment

This principle is related to the need for establishing harmony between the people who permanently or temporarily reside in a definite area with natural, cultural and historic landscape. Attempts are being made to achieve this by providing mutual support between people and place, as well as by improving the quality of life in villages, whose inhabitants want to enjoy almost everything that is available to the population in urban regions. For this reason, it is necessary, through various forms of subsidy and similar forms of help, to provide long-term support to those concepts which in turn support the existing resources, either natural or produced through human effort. Subsequently these projects form the basis for future development.

Co-ordinated operation of different factors

In the past, much damage was caused due to the excessively narrow, sectoral approach and the rigid 'top down' approach. Such concepts were not observed in every aspect of development in a specific area, nor the need for a mutual linking of neighboring regions. Hence today all plans, concepts and actions, irrespective of the size of separate regions, must operate in line with a co-ordinated action on a national level, starting from the active participation of the government on a state and local level, and they must also be co-ordinated with the local population's demands. The awareness of the need for concepts based on such thinking, i.e. the need for integral thinking and operation, is gradually taking root.

Active participation of the local population

It is generally known that the local population, being linked to a specific area as its own environment, has a much better feeling about what are the real needs of that area, and a clearer vision of future development than the central local administration. For this reason, it will be necessary to include the visions, desires, needs, potentials and enthusiasm of the local population in plans for future development. Despite the fact that these tasks represent a challenge for all factors and levels included in the development of rural tourism, only continuous co-operation will bring good results. In the framework of the implementation of these and many other actions which are currently in progress as part of the project as well as of the integral rural development across the whole of Slovenia, one of the main ambitions was to provide the local population with education, so that they could gradually generate new ideas for development and more actively participate in the implementation of these ideas. It is submitted that the key to success lies in the people who live, work and have rural roots, and whose offspring will remain in these areas. To this end, we follow the Chinese proverb "If you want one year of prosperity, cultivate grain, if you want ten years of prosperity, cultivate trees, but if you want one hundred years of prosperity, cultivate people!"

REFERENCES

- ECOVAST (1991): A Strategy for Rural Europe, Brussels.
- ETB/RDC (1993): Harvesting the Benefits from Countryside, English Tourist Board, London.
- Ministry of Agriculture (1991): Integral Development of Rural Areas and the Renovation of Villages, Ljubljana.
- Gosar L. (1990): Celoviti razvoj ruralnih območij, Urbanistični institut Ljubljana.
- Koscak M. (1992): Usmerjanje razvoja na ruralnih območjih. Msc Diploma work, Fakulteta za arhitekturo, gradbeništvo in geodezijo, Ljubljana.
- Koscak M. (1993/1995): Lipov list, series of articles on rural tourism. Turistična zveza Slovenije Ljubljana.
- Koscak M. et al. (1993): Project of Development of Tourism in the Trebnje. Municipality, Trebnje.
- Koscak M. et al. (1992-1994): Integral Development of Rural Areas and Renovation of Villages on the Knezja Vas/Mala Vas and the Catez/Zaplaz Areas. Trebnje.
- Travis A. S. (1992): The role of Rural Tourism in Europe, particularly Central/Eastern Europe and Slovenia. Contourplan Consultancy, Birmingham.
10. Heritage Trails Manual (1997), Novo Mesto.

Arrived on 16th November 1998

Contact address:

Mag. Marko Koščak, Vládne oddelenie Trebnje Slovensko, Goliev trg 5, 8210 Trebnje, Slovenija, tel. +386 68 44 043, fax: +386 68 44 315, e-mail: Marko.Koscak@netreb.sigov.mail.si

INSTITUTE OF AGRICULTURAL AND FOOD INFORMATION
Slezská 7, 120 56 Praha 2, Czech Republic
Fax: (00422) 24 25 39 38

In this institute scientific journals dealing with the problems of agriculture and related sciences are published on behalf of the Czech Academy of Agricultural Sciences. The periodicals are published in the Czech or Slovak languages with long summaries in English or in English language with summaries in Czech or Slovak.

Subscription to these journals should be sent to the above-mentioned address.

Periodical	Number of issues per year
Rostlinná výroba (Plant Production)	12
Czech Journal of Animal Science (Živočišná výroba)	12
Veterinární medicína (Veterinary Medicine – Czech)	12
Zemědělská ekonomika (Agricultural Economics)	12
Journal of Forest Science	12
Zemědělská technika (Agricultural Engineering)	4
Plant Protection Science (Ochrana rostlin)	4
Czech Journal of Genetics and Plant Breeding (Genetika a šlechtění)	4
Zahradnictví (Horticultural Science)	4
Czech Journal of Food Sciences (Potravinařské vědy)	6

RURAL DEVELOPMENT AND SOCIAL CHANGE IN THE POST-SOCIALIST CENTRAL EUROPEAN COUNTRYSIDE¹

ROZVOJ VENKOVA A SOCIÁLNÍ ZMĚNY NA VENKOVĚ V POSTSOCIALISTICKÝCH ZEMÍCH STŘEDNÍ EVROPY

N. Swain

Centre for Central and Eastern European Studies, University of Liverpool, Liverpool, England

ABSTRACT: The paper first uses published sources to identify features of post-war western European rural social change, focusing on the inappropriateness of agricultural production-based support policies for the period after the end of the post-war boom, and the problems of rural diversification caused by low levels of educational attainment. It then uses the author's own research to document the very different pattern of development in Central Europe over the same period. Comparing these two processes, it suggests two things. The first is that, as in western Europe, in the current state of the post-socialist countryside, an integrated rural development perspective is more appropriate as a mechanism for supporting rural communities than agricultural production-based support. The second is that Central Europe has advantages over western Europe in this respect because of its highly educated rural work force which has extensive experience of non-agricultural employment.

Key words: agricultural support, integrated rural development, Common Agricultural Policy, post-socialist rural transition, post-war economic development

ABSTRAKT: Práce ve své úvodní části vychází z publikovaných zdrojů identifikujících rysy poválečných rurálních sociálních změn v západní Evropě, přičemž se zaměřuje na nepřiměřenost politiky produkčně orientovaných podpor zemědělství v období po ukončení poválečného boomu a na problémy rurální diversifikace zapříčiněné nízkou úrovní vzdělání. V další části jsou využity výsledky autorova vlastního výzkumu k dokumentování velmi rozdílných vzorců vývoje ve střední Evropě v totéž období. Srovnání těchto dvou procesů naznačuje dvě věci. První je to, že pro současnou situaci postsocialistického venkova je, stejně jako v západní Evropě, perspektiva integrovaného rurálního rozvoje vhodnějším mechanismem podpory rurálních komunit, než produkčně orientovaná podpora zemědělství. Druhou je to, že střední Evropa má v tomto směru výhody před Evropou západní vzhledem k vysoké úrovni vzdělanosti pracovních sil na venkově, které mají rozsáhlé zkušenosti se zaměstnáním mimo zemědělství.

Klíčová slova: podpora zemědělství, integrovaný rurální rozvoj, Společná zemědělská politika, postsocialistická transformace venkova, poválečný ekonomický rozvoj

INTRODUCTION

The structure of this short paper is simple. It contrasts western European rural social change since 1945 with Central European rural development in the same period and argues not only that an integrated rural development perspective is more appropriate as a mecha-

nism for supporting rural communities in the current state of the post socialist countryside, but that Central Europe has advantages over western Europe in this respect. The western European account is based on the work of Van den Bor, Bryden and Fuller (1998), the Central European account is based on research by myself and my colleagues².

1 Paper presented at the international symposium Rural development and rural population problems, Nitra, October 7-8, 1998 and adapted for Agricultural Economics.

2 The three Central European research projects that I have co-ordinated were: *Transitions to family farming in post-socialist Central Europe*, UK Economic and Social Research Council (ESRC) (L309 25 3037); *Rural employment and rural regeneration in Central Europe*, European Commission (CIPA-CT92-3022); and *Agricultural Protection and Agricultural Interests in Hungary, Poland and Slovakia*, ESRC (R000221863). My chief Central European collaborators on these various projects were: Helena Hudeckova, Michal Lostak, Cyril Markova, and Vera Trnkova, (Czech Republic); Mihály Andor, Katalin Kovacs and Tibor Kuczi (Hungary); Andrzej Kaleta, Ewa Nalewajko, Hanna Podedworna, Marzena Sobczak, and Grzegorz Zablocki (Poland); and Gejza Blaas, Stanislav Buchta and Iveta Namerova (Slovakia). The projects would have been impossible without their contributions, but I take sole responsibility for the views expressed here.

Van den Bor, Bryden and Fuller construct a forceful argument in favour of switching from agriculture-based support policies for rural communities to an integrated rural development approach. They make five key points.

1) *Developments in the real world have been more important than changes in government or supra-government (European Union) policy.*

Van den Bor, Bryden and Fuller (1998) argue that: '[...] attempts to direct structural change through policy were largely ineffective, and patterns of agrarian change in the different parts of the Community were much more influenced by general market policies, the changing economic context, particular labour market changes in different regions, and increasing demands for such things as rural tourism and recreation' (p. 35).

... such that there has been a 'decline in agricultural dependence and ...[a] growth of other activities', and that "farming" ... has become much more that the production of food, drink and fibre; it is about any income earning activity using the use of farm-based resources including household labour' (p. 29).

Their point is not that government policies have been ineffective (quite the contrary, see below) but that more important for the bulk of the rural population have been real world economic changes not associated with agricultural support policies.

2) *Agricultural support policies were very effective – too effective – for solving food supply problems, but they were only socially effective in conjunction with rapid economic growth.*

Post-war agricultural support policies in western Europe were geared towards the following: raising food supplies and levels of self-sufficiency; relieving balance of payment problems; raising agricultural efficiency; improving farmers incomes; stabilising farm gate prices; and maintaining peasant and family farm populations (p. 31). Although the original conception of the Common Agricultural Policy was that 75 per cent of funds should go to production support and 25 per cent to structural support, the ratio was consistently nearer 95 : 5 (p. 33), and the results of early structural measures were perceived as having been disappointing (p. 34).

The results of these policies were initially positive. There was a dramatic increase in self-sufficiency between the early 1970s and mid 1980s. Levels of imports from other countries were reduced. Subsidised exports to third countries increased. But, subsequently, negative features emerged, as the measures proved too effective. A proliferation of schemes to dispose of surpluses had to be developed and, for some products, increasing stocks were held in intervention stores. By the late 1970s and early 1980s, the post-war policy consensus

'[...] was in the process of breaking down under the weight of food surpluses, the cost of support regimes, growing unemployment elsewhere in the economy, doubts about environmental and rural development ef-

fects of intensive agriculture and the policies which support it, and last but not least international pressures within the frame of the General Agreement on Tariffs and Trade' (p. 30).

The crucial point was that: 'substantial reductions in the agricultural labour force' (p. 30) ... 'at least up to the early 1970s [...] coincided with relatively rapid rates of employment growth elsewhere in the economies of western Europe' (p. 30). For:

'The general situation in the labour market also changed markedly after the early 1970s, as unemployment rates generally increased and remained at high levels into the 1990s. This had the effect of slowing the rate at which labour was leaving agriculture, at least compared with what would have been the case had labour markets remained buoyant' (p. 30).

Agriculture support-based policies could only be successful as a vehicle for improving rural living standards when they were accompanied by the high rates of rural exodus made possible by the post-war boom. With slowing growth rates from the mid-1970s onwards, more labour remained in the countryside; but it could not all find employment in agriculture.

3) *Agricultural support policies and also agricultural restructuring policies only help big farmers.*

It is widely accepted that agricultural price-based support disproportionately favours the few large commercial farms which produce the bulk of the food:

'By the 1990s, in the European Union, roughly one-fifth of all farmers produce some 80 per cent of Europe's food and absorb roughly the same proportion of the Common Agricultural Budget. The most intensive agriculture is concentrated regionally in the Netherlands, Denmark, East Anglia in England, parts of Germany and the Po Valley in Italy' (p. 30).

The precise regional distribution is immaterial, although it is important to recognise that 'northern' and 'southern' patterns of agriculture coexist within the same country. The key thing is that 80 per cent of farms receive only 20 per cent of the CAP budget.

Further, it is the large farms of the 'north' that are affected most by agricultural structural policy. 'Southern' farms are less responsive. The rate of loss of holdings between 1983 and 1987 was over four times higher (18 per cent) in the north than in the south (4 per cent). Agricultural labour in the south fell by only 1 per cent between 1979/80 and 1987, compared with 18 per cent in the north. In fact, differentials in farm size, labour intensity, and land and labour productivity between the North and South intensified during the 1980s (p. 47). What is more, there has been a:

'continuing persistence of smaller farms, especially in the southern member states, in Germany, Ireland, parts of France, and the North and West of Britain. The reproduction of these small "family farms" depends less on agriculture than on the availability of off-farm and non-agricultural work and transfer payments, in particular through the varied social security support systems in most countries' (p. 30).

As a consequence, 'It became increasingly clear that rural diversification would have to play a major part in improving farm household incomes and allowing structural change to take place' (p. 35).

4) *Rural development policies are more appropriate for the majority of the rural population, and even the majority of 'farmers' who do not rely on agriculture solely for making their living.*

Van den Bor, Bryden and Fuller note that, '[a] vision of rural areas must start by recognising that they are extremely diverse, and that they are becoming less and less agricultural' (p. 125).

'In general, rural employment patterns have become more like those in urban areas, with a range of manufacturing, tourism and other service jobs in addition to more traditional occupations in the primary sector' (p. 57).

Further:

'The vast majority of farm households [...] appear, at least in terms of food production, to be almost redundant. Ironically, however, it is this vast majority who form the ideological and political basis for the system of agricultural support, who constitute an important part of the social and cultural fabric of rural areas, and who are in reality the "guardians" of much of the rural environment and heritage' (p. 61).

This is the complement of the previous point. If the countryside is increasingly populated by a diverse spread of occupations, and 80 per cent of farmers produce only 20 per cent of the food, then it is inappropriate to support rural populations through the vehicle of agriculture.

5) *One of the greatest barriers to the rural population moving out of agriculture is low levels of educational qualification which are highly correlated with readiness to move beyond agriculture.*

The above four points all indicate the appropriateness in western Europe of moving to an integrated rural development pattern of rural support. The fifth point that Van den Bor, Bryden and Fuller make identifies a problem. Their empirical research suggests that levels of education and training attainment have an important influence on dynamism and adaptation, including uptake of new ideas, off-farm work and new enterprises. However, one of their central conclusions is that in western Europe, such educational attainment is lacking. Two thirds of operators and a very similar proportion of spouses had no, or only primary level education; roughly 28% had secondary education and 5% higher education. A quarter of agricultural operators had agricultural training, and 16% non-agricultural training. Generally, large proportions of both operators and spouses have little formal education... (p. 93). That is to say, there are in western Europe social factors related to levels of educational attainment which prevent the best possible take-up of integrated rural development policies.

Five points can also be made about the characteristic features of socialist rural development in Central Europe since the end of the Second World War.

1) *Similar Policy Objectives, but less Effective.*

Socialist Europe's agricultural support policies were motivated by similar food security concerns to those of western Europe in 1945, and support mechanisms were therefore directed towards agricultural production. The difference, however, was that the price mechanism operated to only a limited extent. These policies were moderately successful in their aims, especially when the price support element was increased, as it was in Central European countries towards the end of the period. The consequence of these increasingly price-based agriculture support policies was that most countries had achieved near self-sufficiency by the end of the 1980s. By the end of the decade, Czechoslovakia was near self-sufficient in seven out of ten key agricultural products; while Hungary had long been a net agricultural exporter, since the end of the 1960s, and at the end of the 1980s food exports continued to play a central role in the country's pattern of trade. Agricultural performance in uncollectivised Poland was not quite so successful, but it improved dramatically in the second half of the 1980s, and Poland ended the decade as almost a net agricultural exporter (Swain 1994: 13-14).

Central European agriculture support-based policies, then, were moderately effective in achieving the food security goals that they were intended to meet; but they were certainly not over effective.

2) *No Pressure for Change as Post War Boom Slows.*

Eastern European economies were not unaffected by the changes in the world economy in the mid-1970s, when the post war boom ended and a period when large-scale mass production was no longer the key to economic success began. But policy makers thought that they were immune, a fact which ultimately led to regime collapse (Swain 1998: 204). Overall economic policies did not change, as growth rates first fell, then stagnated and finally declined, whilst indebtedness to the West increased (Swain 1998: 177, 186-191, 201-205). Further, because agriculture was proving rather successful in that it was finally beginning to produce the self-sufficiency that policy makers demanded of it, there was little pressure to change agricultural policy. The population living from agriculture was as well off as it had ever been and did not demand change, and ex-urban incoming middle class rural dwellers, who figured so strongly in the western ecological reaction against modern farming methods, were not a feature of the rural social landscape of the socialist world.

Agricultural support policies in their Central European guise were, then, not over effective in the way that western ones had been. Food security concerns were met, but not surpassed. Partly because of this, agricul-

ture support-based policies were not subjected to the same critical evaluation by either policy makers or rural dwellers that they were in the West.

3) *Labour Shortage rather than Unemployment.*

Unlike the West, socialist Central Europe did not experience reductions in employment as the post-war boom ended in the mid 1970s. On the contrary, labour shortages continued throughout the socialist period. The fact that the ending of the post-war boom placed a brake on rural emigration and employment opportunities generally is central to an understanding of the changes in western rural policy, as we have seen. But this was not part of the socialist Central European experience. The option of leaving agricultural employment for industry was always available (Swain 1993: 105-114).

4) *Limits on Urban Development and Industrial Development of the Countryside.*

But, although budget constraints in socialist Central Europe were notoriously 'soft' (Kornai 1980), real constraints nevertheless did exist. One of the key areas of shortage was funding for housing, and especially urban housing. The sector was deprived of funds with the effect that, despite the building of extensive new socialist towns in the 1950s and new socialist districts in subsequent decades, the countries of the region remained 'underurbanised' (Hegedus 1974; Konrád, Szélenyi 1974), which limited the growth of urban housing and resulted in arguments that rural populations were 'doubly disadvantaged' (Konrád, Szélenyi 1974).

Furthermore, as part of the overall social objectives of socialism (to transcend differences between the town and the countryside), there were moves to provide industrial employment in the countryside, either by locating industrial concerns in rural areas, or by encouraging agricultural co-operatives to diversify into non-agricultural activities. The former strategy was more common in countries such as Slovakia which had not inherited extensive industrial regions from the pre-socialist period (for Slovakia see Turnock 1989: 79-85; for the general point see p. 201), although the development of non-agricultural businesses within agricultural co-operatives was common there too. Some 88 per cent of Slovak agricultural co-operatives were engaged in non-agricultural activities by the 1980s, compared with 78 per cent in the Czech Republic (Swain 1994: 17); while in Hungary, in the mid 1970s, the 1470 co-operative farms operated 6130 non-agricultural units (Swain 1985: 196, 198). By the end of the socialist period in the former Czechoslovakia, although rural residence remained high (47 per cent in Slovakia, 28 per cent in the Czech Republic), figures for employment in agriculture were low (15 per cent in Slovakia, 11 per cent for the Czech Republic). In Hungary, by 1970, 50 per cent of the working class lived in villages, and 55 per cent of the village population worked in industry. In Poland, by the mid 1980s, 58 per cent of the population living in the countryside was engaged in non-farming occupations (Swain 1994: 19-20).

In socialist Central Europe, then, the option of leaving agriculture for industry remained (in a way that it did not in the west), but it did not necessarily entail moving from the countryside to the town. Rural populations increasingly were possessors of non-agricultural skills.

5) *High Levels of Educational Attainment.*

Socialist concerns with creating a better society were not restricted to transcending the differences between the town and the country. Education was also highly prized. Socialist concerns with improving educational qualifications resulted in both high overall levels of educational attainment (the region's single field of comparative advantage internationally is its cheap highly qualified labour) and the development of extensive vocational education within collectivised agriculture, not only in narrowly agricultural fields; and these did not disappear with the collapse of socialism. In our sample of the rural populations of Central Europe in 1996 (Czech Republic, Hungary, Poland and Slovakia), only 9 per cent had less than eight years elementary education, 26.5 per cent had a full elementary education, 13.6 per cent had a vocational secondary education, 34.6 per cent had skilled worker or craft training and 5.4 per cent had university or other higher educational qualifications (unpublished data from the Rural Employment and rural regeneration in Central Europe, European Commission CIPA-CT92-3022). The rural populations of Central Europe thus entered the post socialist world with rather high levels of educational attainment.

THE INAPPROPRIATENESS OF AGRICULTURAL SUPPORT POLICIES FOR POST-SOCIALIST CENTRAL EUROPE

Despite their reasonable success in the context of socialist economic development strategies, agricultural support policies have become inappropriate for Central Europe in the post-socialist era, for basically for the same reasons that they proved inappropriate in western Europe. That is to say, they tend disproportionately to favour large-scale farms, which can to a large extent, do without support. If agricultural price support policies were maintained and set at levels which might help smaller farmers as well as large ones, then they would place an intolerable strain on national budgets; and East European budgets, because of their economies' inability to respond to the changed world economy of the mid 1970s, are not robust. As Eastern European agriculture comes slowly to resemble that of the West, with concentration and specialisation in relatively few very large farms ('the north') and an increasing number of not commercially oriented very small ones ('the south') (but probably always fewer medium-sized family farms), then agricultural price-based support would be both expensive and wasteful in that it would benefit a minority only of the rural population - the minority

which has either already converted former large-scale socialist farms into private farming businesses or, if co-operatives remain, continues to find gainful and full-time employment on them.

The factors that slowed rural emigration in the west from the mid 1970s hit Central Europe with a vengeance in the 1990s. Unemployment rose dramatically and, with the collapse of what have been termed the 'pillars of the socialist countryside', rural populations were forced out of industrial employment back into the village at the very same moment that employment opportunities in agriculture were disappearing (Swain 1996: 7-9).

THE APPROPRIATENESS OF RURAL DEVELOPMENT POLICIES FOR POST SOCIALIST EASTERN EUROPE

But it is not simply that agricultural price support policies have become inappropriate for the sort of economy that post socialist Central Europe is moving towards. It is also true that integrated rural development policies are, in fact, peculiarly appropriate for the rural populations of post socialist Central Europe. The formerly socialist countries have, because of their different pattern of development since 1945 and especially since the mid 1970s, two clear advantages over western European countries.

The first of these advantages is the fact that such a high proportion of the rural population already has experience of non-agricultural employment. The point has been made above, and it is reinforced by other factors. For example, in our research we were interested whether or not there was a skills mismatch between those possessed by the rural population and those required by (the admittedly rather few) new employers. In only one village were local skills considered inadequate by an investor, who ultimately did not locate in the village, but for lack of funds and not because of concerns about the skills base of rural communities. Further, in villages in all countries which were located relatively close to European Union borders, foreign companies were quick to reap the benefits of the cheap, but skilled labour that Central European villages could provide (Swain 1997).

The second advantage relates to the educational skills of the rural population, to which Van den Bor, Bryden and Fuller attribute such importance. Here the difference between the two parts of Europe is striking. There are difficulties of interpretation, of course. It is not clear whether 'primary' is the same as 'elementary' in the two studies. But if, for the sake of argument, it is assumed that 'primary' and 'elementary' are rough equivalents, then the data given above show that 65 per cent of the Central European sample had educational qualifications beyond the primary/elementary level, compared with only 28 per cent in western Europe. Similarly, the proportions with some sort of work-related education differed, although less significantly. In

Central Europe, 48 per cent had work-related skills compared with 41 per cent in western Europe. Interestingly, the percentages of the rural populations with university degrees was roughly 5 per cent in both regions.

If Central Europe has both work-experience and educational attainment advantages over the west, one of its often-cited disadvantages, namely the absence of an 'entrepreneurial spirit', has been exaggerated. It is, of course, true that socialism did not encourage initiative-taking and that many rural dwellers in the region had become used over the generations to accepting orders from on high, and were unwilling and often unable to change their ways. But this passivity is not ubiquitous, nor is it unique to socialism; and it can be overcome. Even the most 'proletarianised' can be transformed when the pressure to do so is sufficiently strong. The history of the western labour movements, for example, is littered with cases of simple working men and women who spent their working lives carrying out other people's instructions suddenly being galvanised by an unofficial strike. Abandoned by their unions, they take the initiative for themselves and pursue the strike alone, during the course of which they reveal extraordinary organisational skills that they did not know themselves that they possessed.

Our research reveals a much more optimistic view of the initiative-taking capabilities of the rural populations of Central Europe than the 'lack of entrepreneurial spirit' hypothesis might suppose. At the level of the local authority, for example, although the quality of village mayors was very varied, in every country we came across numerous mayors who were dynamic in defending the interests of their local communities and often quite successful obtaining external funds, in a climate where, generally, their responsibilities had increased but central funding was insufficient (Swain 1997: 13).

There was evidence of initiative-taking by ordinary villagers as well as by their local leaders. In almost every one of the 36 villages in the four Central European countries where we carried out in-depth, qualitative research, there was a mushrooming of new businesses. Admittedly, for the most part, these new businesses were not major employers but either family businesses or the unemployed moving into self-employment, and they mostly filled the 'services gap' that existed under socialism (Swain 1996: 8). But such a flowering of new business creation is not evidence of an all-pervasive passivity. Further, in at least one village in each of the four Central European countries, one considerable new businesses had developed, employing tens and in some cases over one hundred (Swain 1996: 9-15; 1997: 10-11). Significantly, such developments as there were, were almost entirely achieved without the help of external support. Only one of the new businesses in the 36 villages was the result of new business support policies (Swain 1997: 11). The implication, then, is that a great deal more could be achieved if support in this area could be increased.

CONCLUSION

The discussion above suggests three things. First, it suggests that agriculture support-based policies are becoming as inappropriate for the countries of post socialist Central Europe as they have already proved to be for western Europe. Second, it suggests that Central European socialist development has provided the countries of the region with certain work-experience and educational attainment advantages over western Europe with regard to the switch towards integrated rural development-based, rather than agriculture-based, patterns of rural support. Finally, it suggests that one of the less positive features of the socialist inheritance, namely the absence of an entrepreneurial spirit, can be exaggerated. Passivity can be overcome by practical example. Much has been done already, and much more could be done, if the basis for rural support were changed.

REFERENCES

- Bor W. van den, Bryden J. M., Fuller A. M. (1998): Rethinking Rural Human Resource Management: The Impact of Globalisation and Rural Restructuring on Rural Education and training in Western Europe. Mansholt Institute, Mansholt Stud. 10.
- Hegedus M. (1974): Some factors influencing urban development in Hungary. *Acta Oeconomica*, Vol. 12, (2): 171-89.
- Konrád G., Szelényi I. (1974): Social conflicts of underurbanisation. In: Brown A. et al.: *Urban and Social Economics in Market and Planned Economies*. Vol 1, New York, Praeger.
- Kornai J. (1980): *Economics of Shortage*. Amsterdam, North-Holland.
- Swain G., Swain N. (1993): *Eastern Europe Since 1945*. Houndmills, Macmillan, pp. 105-14.
- Swain N. (1985): *Collective Farms which Work?* Cambridge, Cambridge Univ. Press.
- Swain N. (1994): *Collective Farms as Sources of Stability and Decay in the Centrally Planned Economies of East Central Europe*. University of Liverpool, Centre for Central and Eastern European Studies, Working Paper Rural Transition, Series No. 30, April: 13-14.
- Swain N. (1996): Rural employment and rural unemployment in the post socialist countryside. In: *Eastern European Countryside*, (2): 7-9.
- Swain N. (1997): *Rural Employment and Rural Regeneration in Post-Socialist Central Europe: Summary of Findings and the Qualitative Research*. University of Liverpool, Centre for Central and Eastern European Studies. Working Paper Rural Transition Series, No. 38, January.
- Swain N. (1998): *The Visegrad Countries*. In: Foley B. J. (ed.): *European Economies Since the Second World War*. Houndmills, Macmillan, 1998.
- David Turnock D. (1989): *Eastern Europe: An Economic and Political Geography*. London and New York.

Arrived on 20th November 1998

Contact address:

Nigel Swain, Centre for Central and Eastern European Studies, University of Liverpool, 9 Abercromby Square, P.O. Box 147, Liverpool, L69 3BX, UK. Tel: +44 (0) 151 794 2422; Fax: +44 (0) 151 794 2366, e-mail: swainnj@liverpool.ac.uk

ZÁKLADNÁ TYPOLOGIA VIDIECKYCH OBCÍ V SR Z HLADISKA DEMOGRAFICKÉHO VÝVOJA¹

BASIC TYPOLOGY OF RURAL MUNICIPALITIES IN THE SR FROM THE DEMOGRAPHIC DEVELOPMENT POINT OF VIEW

M. Fáziková, B. Stehlíková, P. Lacina

ABSTRACT: Rural area is a phenomenon which is getting higher importance in the space structure of the society. In the works of the theoretical and methodological character, we can find the classification of rural space into regions of different types mostly according to the function which they fulfill in the space structure of the country. The regionalization of rural space enables a closer aiming of the conceptual and strategic goals. However, it does not supply the tools for allocation decisions on the government support policies of rural development. To this aim, there serves the rural areas typology of the so-called socio-economical types of villages, which differ by the level of integration into the regional respectively global economical structures, namely differentiation into remote villages, intermediate villages and economically integrated villages. Regarding this classification of villages into the mentioned types, it is necessary to follow the basic components of rural space, as population, economic structure, infrastructure and natural resources. In the paper, we give the typology of rural municipalities according to the first criterion which is population. The municipalities are analyzed by size groups, natural population increase, migration increase and demographic development. On the base of these criteria, villages are indicated as in extinction (41.7%), stagnation (3.5%) and development (54.8%).

Key words: countryside, municipality, population, demography

ABSTRAKT: Vidiek je fenomén, ktorého váha v priestorovej štruktúre spoločnosti neustále rastie. V prácach teoreticko-metodologického charakteru sa stretávame s klasifikáciou vidieckeho priestoru na regióny rôzneho typu a to väčšinou podľa funkcie, ktorú plnia v priestorovej štruktúre krajiny. Regionalizácia vidieckeho priestoru umožňuje bližšie nasmerovať koncepcné zámery a strategické ciele. Neposkytuje však nástroj na alokačné rozhodnutie o prostriedkoch štátnej podpory rozvoja vidieka. K tomuto slúži typológia vidieka na tzv. socio-ekonomické typy obcí, lišiacich sa stupňom integrácie do regionálnej, resp. globálnej ekonomickej štruktúry a to na obce izolované, prechodné a integrované. Pri klasifikácii obcí do uvedených typov je potrebné sledovať základné súčasti vidieckeho priestoru, ako obyvateľstvo, ekonomickú štruktúru, infraštruktúru a prírodné zdroje. V príspevku sa uvádza typológia vidieckych obcí na základe prvého kritéria a to obyvateľstva. Obce sú analyzované podľa veľkostných skupín, prirodzeného prírastku, migračného prírastku a demografického vývoja. Na základe týchto kritérií sú obce označené ako zánikové (41,7 %), stagnujúce (3,5 %) a rozvojové (54,8 %).

Kľúčové slová: vidiek, obec, obyvateľstvo, demografia

ÚVOD

Vidiek je v súčasnosti fenomén, ktorého váha v priestorovej štruktúre spoločnosti neustále rastie. Západní ekonómovia a politici vidia význam vidieka v jeho potenciálnej schopnosti pôsobiť ako protipól pri postupne sa vyčerpávajúcich najmä priestorových a environmentálnych možnostiach rozvoja miest. Analýzy priestorovej sociálno-ekonomickej štruktúry vidieka naznačujú, že vidiek je značne vnútorne diferencovaný, a to ako odvetvovo, tak aj priestorovo. Preto exaktná kvantifikácia a kvalifikácia jednotlivých zložiek a väzieb v systéme „vidiek“ je pre správne politické rozhodnutie podstatná.

TEORETICKO-METODOLOGICKÉ VÝCHODISKA TYPOLOGIE OBCÍ

Základným metodologickým problémom pri analýze vidieckeho priestoru je voľba základnej územnej jednotky, v ktorej je analýza vykonávaná. Voľba základnej analytickej územnej jednotky súvisí predovšetkým s dostupnosťou informácií a s ich vypovedacou schopnosťou. Odborníci sa vo všeobecnosti zhodujú na tom, že z hľadiska vedy je ideálnym riešením kvantifikovať existujúce sociálno-ekonomické, ale aj technicko-technologické a prírodné podmienky a procesy v čo najmenšej klasifikačnej územnej jednotke, a to na území obce. Presnosť a vypovedacia schopnosť záväzne vyka-

¹ Príspevok prednesený na medzinárodnom sympóziu Rozvoj vidieka a problematika vidieckeho obyvateľstva v Nitre 7.-8. 10. 1998 a upravený pre Zemědělskou ekonomiku.

zvaných štatistických informácií však klesá so zmenšujúcou sa veľkosťou základnej územnej jednotky. Z tohoto dôvodu väčšina autorov spracováva typológiu vidieckeho územia na úrovni vyšších organizačných jednotiek. U nás bola doteraz typológia vidieckeho územia na regióny rôzneho typu uskutočnená na základe štatistických informácií získaných na úrovni okresov. Tak je vyšpecifikovaných niekoľko typov regiónov (metodika OECD, metodika EÚ a i.) a to na základe cieľa, pre ktorý je regionalizácia uskutočňovaná. Výhodou takéhoto prístupu je pomerne jednoduchá a zrozumiteľná klasifikácia územia, na základe niekoľkých relevantných charakteristík. Nevýhodou takéhoto prístupu je, že poskytuje príliš zovšeobecnené informácie, neumožňuje postrehnúť procesy prebiehajúce vnútri špecifických regiónov. Neumožňuje tak presnejšie cieľiť programy a projekty zamerané na riešenie konkrétnych problémov vidieckych sídiel a sociálno-ekonomických aktivít v nich prebiehajúcich.

Bližšia špecifikácia procesov prebiehajúcich vnútri vidieckych regiónov si vyžaduje vypracovať typológiu na základe menších územných celkov – obcí. Cieľom typológie by mala byť klasifikácia obcí na sociálno-ekonomické typy obcí, líšiacich sa stupňom integrácie do ekonomickej štruktúry regionálnej, resp. globálnej. OECD klasifikuje vidiecke obce na základe stupňa ekonomickej integrácie na nasledovné typy:

Obce izolované – oblasti s nasledovnými charakteristikami:

- nízka hustota obyvateľstva,
- nepriaznivá veková štruktúra,
- nižšie príjmy obyvateľstva v porovnaní s národným priemerom,
- zamestnanosť prevažne v primárnom sektore,
- vysoké jednotkové náklady na školstvo, zdravotníctvo,
- úzka ekonomická základňa, málo pracovných príležitostí najmä pre ženy a mladých ľudí,
- slabá napojenosť na moderné telekomunikačné systémy.

Tieto oblasti však majú črty, ktoré sú z hľadiska súčasných potrieb vzácné a poskytujú im určité konkurenčné výhody.

Je to prostredie, ktoré je veľmi málo dotknuté ľudskými aktivitami, má významnú sociálnu hodnotu so vzácnymi druhmi flóry a fauny. Pri tvorbe rozvojovej politiky v týchto oblastiach by bolo mimoriadne nákladné poskytovať podporu a pomoc, ktorá by zabezpečila miestnemu obyvateľstvu služby a vymoženosti na národnej úrovni. Praktickým riešením je vytvorenie podmienok, ktoré by umožnili requalifikovať miestnu pracovnú silu a získať nové zručnosti. Takto získané vedomosti by boli zúročené v prospech rozvoja danej komunity.

V tých oblastiach, kde populácia nie je stabilná, je vhodné upustiť od investícií do fixného kapitálu. Dôležitým cieľom by mala byť ochrana prírodných zdrojov a zachovanie biodiverzity.

Obce prechodné – charakteristické tým, že tu žije väčšina vidieckeho obyvateľstva:

- základom ekonomickej štruktúry týchto oblastí je poľnohospodárstvo; jeho prosperita je závislá na kvalite pôdy, dostupnosti vody a kvalifikácii a zručnosti obyvateľstva;
- pôvodne poľnohospodárske obyvateľstvo sa však začína preorientovávať čiastočne alebo úplne na iné zdroje príjmov (remeslá, turistika, služby, maloobchod).

Ďalší vývoj týchto oblastí bude závisieť od tempa vytvárania nových pracovných príležitostí v iných sektoroch ako primárny a od tempa štruktúrneho prispôbenia sa primárneho sektoru. Politika rozvoja vidieka v týchto oblastiach by mala smerovať ku konkurencieschopnosti komunity a jej ekonomickej diverzifikácie. Ekonomické aktivity komunity sa musia zakladať na vlastných ľuďoch a na vlastných zdrojoch.

Ekonomicky integrované obce:

- sú charakteristické tým, že ľudia tu zdieľajú vidiecky spôsob života, no sú zamestnanci vo sférach a sektoroch príznačných pre urbanizované oblasti;
- sú situované na perifériách mestských oblastí, takže profitujú napr. z vybudovanej technickej infraštruktúry;
- poľnohospodárstvo je však aj naďalej kľúčovým prvkom vo využití pôdy, darí sa mu, pretože nachádza odbytové kanály;
- priemerné príjmy obyvateľov sú vyššie ako v ostatných vidieckych oblastiach, no nižšie ako v mestách;
- vo všeobecnosti zaznamenávajú populačné prírastky;
- sú vystavené potenciálnym hrozbám na životné prostredie, pretože sú integrované do globálnej ekonomiky.

Prioritou rozvojovej politiky je napomáhať nie konkurencieschopnosti takejto oblasti, ale udržaniu kvality životného prostredia a kultúrneho dedičstva. Pritom sa môžu uplatniť nástroje dlhodobého obmedzenia vstupu na prírodné vzácné územie, prípadne poplatky za ich užívanie, prevzatie niektorých objektov do súkromného vlastníctva, spoluprevzatie pôdy miestnymi ľuďmi za účelom vytvorenia parkov, obnova a rekonštrukcia historických pamiatok a pod.

Takáto klasifikácia územia môže byť veľmi vhodným nástrojom pre rozhodnutia o smeroch rozvoja daného územia, o tom, aké typy programov a projektov podporovať v konkrétnej územnej jednotke.

Pri analýze problémov vidieka a formulácii opatrení je potrebné sledovať štyri základné súčasti vidieckeho priestoru a to obyvateľstvo, ekonomickú štruktúru, infraštruktúru, prírodné zdroje, krajinu a stav životného prostredia.

Voľbou vhodnej, vnútorne konzistentnej sústavy indikátorov, možno jednoduchými empirickými, či zložitými matematicko-štatistickými metódami ohraničiť homogénne regióny vyžadujúce určitý typ politiky, resp. určený typ programov či projektov.

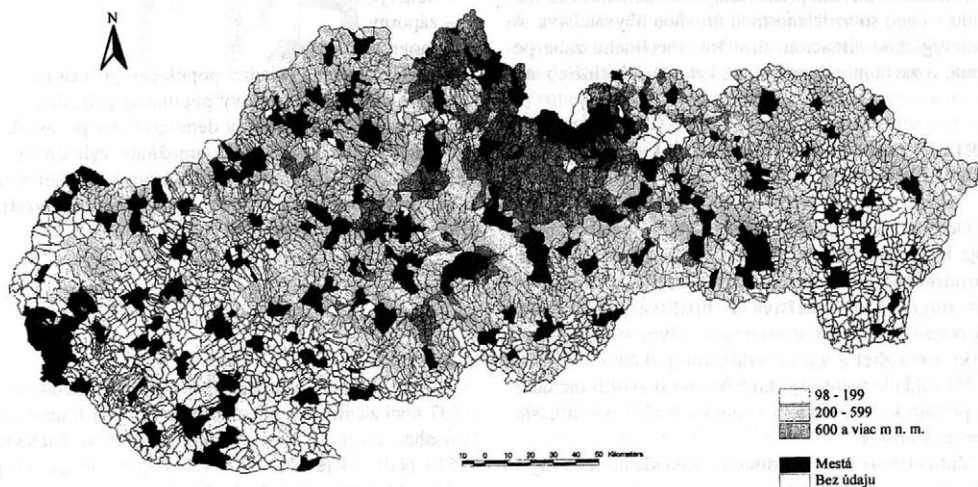
Vypracovať komplexnú socio-ekonomickú klasifikáciu obcí Slovenska je úloha rozsiahla a pri súčasnej dostupnosti informácií aj prakticky ťažko uskutočniteľná. Pretože vždy treba niekde začať, rozhodli sme sa ako prvý krok uskutočniť demografickú analýzu vidiec-

kych obcí SR. Postupne, tak ako sa databáza obcí bude naplňovať aj inými informáciami, budú sa obciam priradovať ďalšie klasifikačné znaky a typológia obcí sa bude upresňovať.

Základnou zložkou celého systému vidiek je obyvateľstvo, jeho pohyb a vývoj. Všetky pozitívne resp. negatívne tendencie a tlaky pôsobiace v priestore sa v konečnom dôsledku dlhodobo prejavujú na rastúcom, resp. klesajúcom demografickom potenciáli obcí.

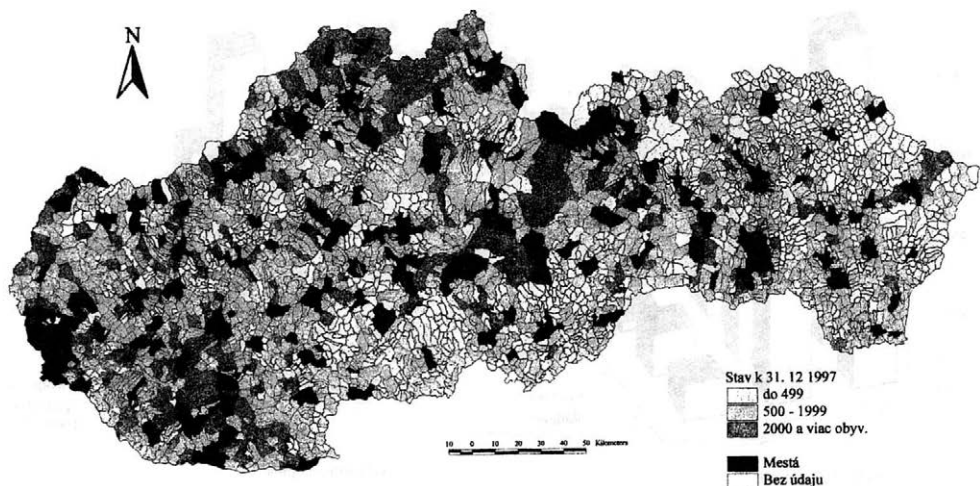
Demografický potenciál obce je charakteristický početnosťou, hustotou obyvateľstva, populačným pohybom, vekovou a kvalifikačnou štruktúrou obyvateľstva, štruktúrou domácností a celým radom ďalších ukazovateľov dopĺňajúcich obraz o populačnom vývoji v obci.

Preto ako prvý krok vedúci ku konečnému cieľu, socio-ekonomickej typológii obcí v SR, sme si vytýčili uskutočniť klasifikáciu obcí SR na základe demografických charakteristík. Syntetickým ukazovateľom,

1. Triedenie obcí SR podľa nadmorskej výšky – Classification of the SR municipalities according to elevation

98–199 – from 99 to 199 m.a.s.; 200–599 – from 200 to 599 m.a.s.; 600 a viac m n.m. – 600 m.a.s. and more; mestá – towns; bez údajů – no data

2. Triedenie obcí v SR podľa veľkostných skupín – Classification of the SR municipalities according to size groups

stav k 31. 12. 1997 – state by December 31, 1997; do 499 obyvateľ – up to 499 inhabitants; 500–1 999 – from 500 to 1 999 inhabitants; 2 000 a viac obyvateľ – 2 000 inhabitants and more;

v ktorom sa kumuluje celý demografický potenciál obce, je populačný prírastok. Odrážajú sa v ňom zložité vzťahy vnútri systému obce, ale aj vzťahy s jej okolím. Na základe populačného prírastku ako výsledného ukazovateľa klasifikujeme vidiecke obce SR na obce rozvojové, kde je populačný prírastok kladný, stagnujúce, kde je populačný prírastok nulový a zánikové, kde je populačný prírastok záporný.

Príčiny rozdielneho demografického vývoja v obciach sú rozdielne. Súvisia predovšetkým s ekonomickou situáciou v obci, so vzdelanostnou úrovňou obyvateľstva, so sociologickou situáciou, úrovňou sociálneho zabezpečenia, rozsahom a úrovňou poskytovaných služieb atď.

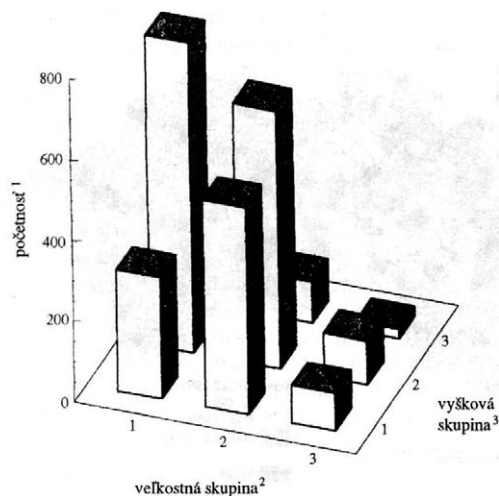
METODICKÝ PRÍSTUP K RIEŠENEJ PROBLEMATIKE

Demografické príčiny rozdielneho populačného vývoja možno hľadať predovšetkým v rozdielnom vývoji prirodzeného prírastku obyvateľstva, v rozdielnom vývoji migrácie obyvateľstva. Z hľadiska priestorového prirodzený prírastok a migračný vývoj súvisia najmä veľkosťou sídli a ich geografickou polohou.

Na základe týchto východísk sme si zvolili metodický prístup ku klasifikácii vidieckych obcí podľa nasledovných kritérií.

Vidiecke obce SR triedime na základe nasledovných kritérií:

- nadmorská výška
 - nížiny (do 199 m n.m.)
 - pahorkatiny (200–599 m n.m.)
 - horské oblasti (nad 600 m n.m.)
- veľkostná skupina

3. Triedenie obcí SR podľa nadmorskej výšky – Classification of the SR municipalities according to elevation

¹numerousness, ²size group, ³group according to elevation

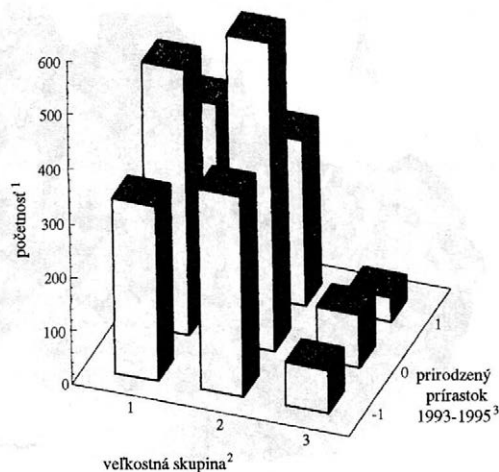
- malé obce (do 500 obyvateľov)
- stredné obce (500–1 999 obyvateľov)
- veľké obce (nad 2000 obyvateľov)
- prirodzený prírastok
 - kladný
 - nulový
 - záporný
- migračný prírastok
 - kladný
 - nulový
 - záporný
- demografický vývoj
 - obce rozvojové (kladný populačný prírastok)
 - obce stagnujúce (nulový populačný prírastok)
 - obce zánikové (záporný demografický prírastok).

Uvedená klasifikácia obcí umožňuje vyhodnocovať vzájomné vzťahy medzi jednotlivými premennými a dedukovať možné závislosti a väzby v demografickom vývoji rôznych skupín obcí.

DOSIAHNUTÉ VÝSLEDKY

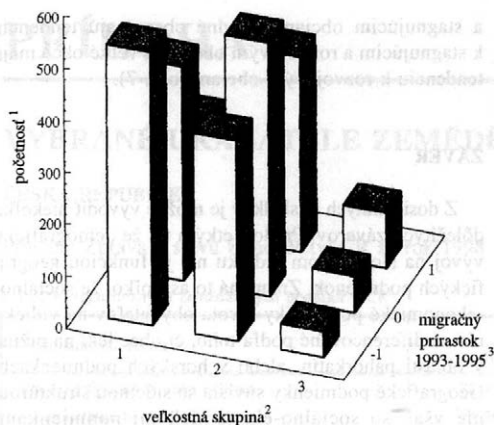
V triedení podľa nadmorskej výšky z celkového počtu 2 637 obcí zahrnutých do súboru sa v nížinách nachádza 906 obcí, čo je 34,4 %, v pahorkatinách sa nachádza 1 513 obcí, čo je 57,4 % a v horských oblastiach je alokovaných 218 obcí, čo je 8,3 % (obr. 1).

Sídlna štruktúra vidieckych obcí je nasledovná: z celkového počtu 2 637 obcí je 1 160 obcí malých, čo je 44 %, 1 253 je obcí stredných (500–1 999 obyvateľov), čo je 47,5 % a 224 obcí je veľkých (nad 2 000 obyvateľov), čo činí 8,5 %.

4. Triedenie obcí podľa prirodzeného prírastku – Classification of municipalities according to natural population increase

¹numerousness, ²size group, ³natural population increase in 1993–1997

5. Triedenie obcí podľa migračného prírastku – Classification of the SR municipalities according to migration increase in the years 1993–1997

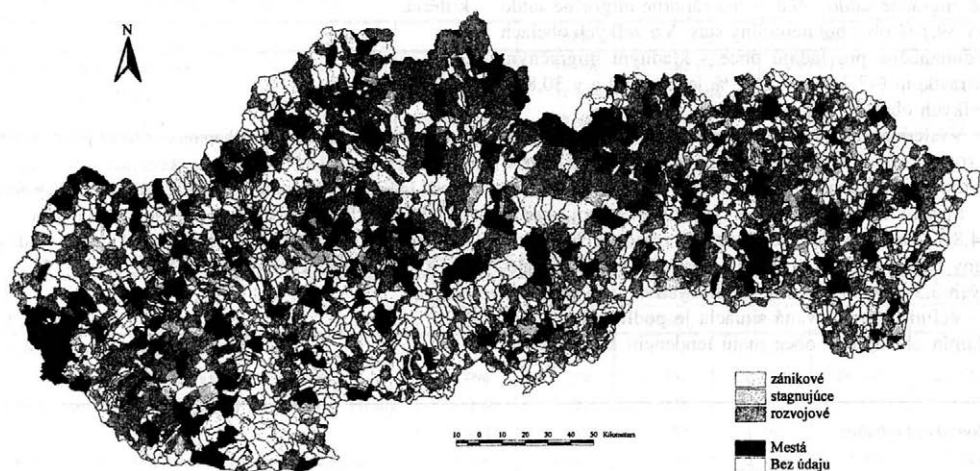
¹ numerousness, ² size group, ³ migration increase

Sídlna štruktúra slovenského vidieka je ovplyvnená najmä geografickými podmienkami. V nížinatých podmienkach prevládajú obce strednej veľkosti (56,6 %), v oblasti pahorkatín je sídlna štruktúra v prospech malých obcí (50,8 %). V horských oblastiach je takmer rovnováha medzi malými a strednými sídlami. Tu je zaujímavé relatívne najvyššie zastúpenie veľkých obcí (obr. 2). Medzi geografickou polohou obce a jej veľkosťou je štatisticky významná závislosť (obr. 3).

Triedenie podľa prirodzeného prírastku obyvateľstva naznačuje, že vo väčšine vidieckych obcí SR bola (44,1 %) zaznamenaná stagnácia v tomto ukazovateli. 29,5 % obcí možno označiť ako zánikových (záporný prirodzený vývoj) a 26,4 % obcí možno v tomto ohľade označiť ako rozvojových.

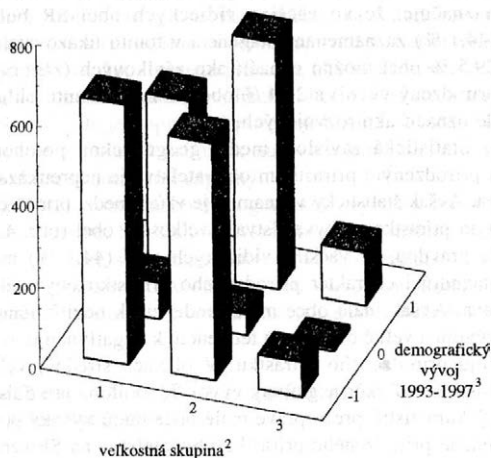
Štatistická závislosť medzi geografickou polohou a prirodzeným prírastkom obyvateľstva je nepreukázaná. Avšak štatisticky významný je vzťah medzi prirodzeným prírastkom obyvateľstva a veľkosťou obcí (obr. 4). Je pravdou, že väčšina vidieckych obcí (44,1 %) má stagnujúci charakter prirodzeného prírastku obyvateľstva. Avšak malé obce majú tendenciu k pozitívnemu vývoju a veľké obce majú tendenciu k negatívnemu vývoju prirodzeného prírastku. V obciach strednej veľkosti je tiež skôr negatívny vývoj. Je to úloha pre ďalší výskum zistiť, prečo práve malé obce majú vysoký potenciál prirodzeného prírastku obyvateľstva na Slovensku a čo to znamená pre budúcnosť.

Ďalším triediacim znakom je migračný prírastok obyvateľstva. Z hľadiska migračného prírastku sú obce rozdelené taktiež do troch skupín a to na obce s kladným migračným prírastkom, obce s nulovým migračným prírastkom a obce so záporným migračným prírastkom. Migračný vývoj vo vidieckych obciach SR je veľmi dynamický. Pokiaľ v rokoch 1990–1995 možno hovoriť o vyľudňovaní vidieka v prospech miest, od roku 1995 sa situácia zmenila a vyľudňovanie vidieka ako celku sa zastavilo. Najnovšie štatistické informácie o migrácii obyvateľstva podľa obcí však žiaľ ešte nie sú dostupné, preto sme mohli spracovať migračný vývoj v rokoch 1993–1996. V tomto časovom horizonte bolo 36,4 %

6. Triedenie obcí v SR podľa demografického vývoja v rokoch 1993–1997 – Classification of the SR municipalities according to demographic development in the years 1993–1997

zánikové – in extinction; stagnujúce – in stagnation; rozvojové – in development; mestá – towns; bez údaje – no data

7. Triedenie obcí podľa demografického vývoja – Classification of municipalities according to demographic development

¹numerousness, ²size group, ³demographic development in 1993–1997

vidieckych obcí so záporným migračným vývojom, 36,9 % obcí bolo s neutrálnym migračným vývojom a 26,7 % obcí bolo s kladným migračným vývojom.

Vysoko signifikantný vzťah je medzi veľkosťou obce a migračným vývojom (obr. 5). U malých obcí jednoznačne prevažuje tendencia k úbytku obyvateľstva v dôsledku vystaňovania, keď z celkového počtu malých obcí bolo v 45,3 % zaznamenané záporné migračné saldo a v 35,7 % nulové migračné saldo. U stredných obcí je situácia vyrovnaná. 38,1 % týchto obcí má kladné migračné saldo, 30,8 % má záporné migračné saldo a v 39,1 % obcí bol neutrálny stav. Vo veľkých obciach jednoznačne prevládajú obce s kladným migračným prírastkom (47,3 %), v 21,9 % je záporný a v 30,8 % veľkých obcí je neutrálny vývoj.

Výsledná klasifikácia obcí na zánikové, stagnujúce a rozvojové vychádza z kombinácie triediacich kritérií podľa prirodzeného a migračného vývoja (obr. 6).

Možno konštatovať skôr pozitívny vývoj, keďže 54,8 % všetkých vidieckych obcí je zaradených do skupiny rozvojových. Do skupiny stagnujúcich je zaradených 3,5 % a do skupiny zánikových 41,7 % obcí.

Veľmi diferencovaná situácia je podľa veľkostných skupín obcí. Malé obce majú tendenciu k zánikovým

a stagnujúcim obciam, stredné obce majú tendenciu k stagnujúcim a rozvojovým obciam a veľké obce majú tendenciu k rozvojovým obciam (obr. 7).

ZÁVER

Z dosiahnutých výsledkov je možné vyvodit niekoľko dôležitých záverov. Predovšetkým to, že demografický vývoj na slovenskom vidieku nie je funkciou geografických podmienok. Znamená to asi toľko, že sociálno-ekonomické podmienky života obyvateľov na vidieku nie sú diferencované podľa toho, či obec leží na nížine v oblasti pahorkatín, alebo v horských podmienkach. Geografické podmienky súvisia so sídelnou štruktúrou, nie však so sociálno-ekonomickými podmienkami v obciach. Demografický vývoj vo vidieckych obciach však úzko súvisí s veľkosťou obcí. Z hľadiska prirodzeného prírastku možno skôr pozitívny vývoj badať v malých obciach, neutrálny vývoj v stredných obciach a vo veľkých obciach skôr negatívny vývoj. Avšak migračný vývoj je celkom opačný, keď v malých obciach skôr prevláda tendencia k úbytku obyvateľstva v dôsledku migrácie, v stredných obciach je tendencia k pozitívnemu vývoju a vo veľkých obciach je silná tendencia k pozitívnemu vývoju migračného prírastku. Migrácia obyvateľstva je tak intenzívna, že v rozhodujúcej miere ovplyvňuje celkový vývoj obyvateľstva v obciach, takže väčšina malých obcí je skôr zániková, u stredných obcí je situácia vyrovnaná až skôr pozitívna a väčšina veľkých obcí je skôr rozvojová.

Ďalší dôležitý záver je v tom, že analyzované demografické kritériá nie sú dostačujúce pre vysvetlenie diferenciácie v socio-ekonomickej situácii obcí a pre komplexnú typológiu obcí je treba použiť aj ďalšie triediace kritériá.

LITERATÚRA

- Creating rural indicators for shaping territorial policy (1994). OECD, Paris.
Social indicators, indicator modelling and rural policy analysis (1993). RUPRI, University of Missouri, Columbia.
Fáziková M. (1996): Problémy vidieka na Slovensku. Vidiek – šanca pre ekonomický rozvoj. SPU Nitra, 17 s.

Došlo 15. 10. 1998

Kontaktná adresa:

Doc. Ing. Mária Fáziková, CSc., Katedra regionálneho rozvoja, RNDr. B. Stehlíková, CSc., Katedra štatistiky o operačného výskumu, Mgr. Peter Lacina, Katedra regionálneho rozvoja, Slovenská poľnohospodárska univerzita, Tr. A. Hlinku 2 949 76 Nitra, Slovenská republika, tel. + 421 87 601 563

PŘÍLOHA

ČESKÁ REPUBLIKA

Pramen: Zpráva o stavu zemědělství ČR za rok 1998

I. Počty registrovaných zemědělských podniků v ČR¹

Podnikatelská forma	Počet podniků			
	1994	1995	1996	1997
Podniky fyzických osob celkem	78 792	86 160	90 029	91 708
– samostatně hospodářící rolníci	74 567	82 621	86 613	87 508
– zapsaní v obchodním rejstříku	45	48	46	46
– ostatní podniky fyzických osob	4 225	3 539	3 416	4 200
– zapsané v obchodním rejstříku	47	50	49	51
Obchodní společnosti celkem	1 508	1 722	1 995	2 208
– společnosti s ručením omezeným	1 237	1 392	1 550	1 687
– akciové společnosti	224	276	392	465
Družstva	1 468	1 370	1 287	1 256
Státní podniky	239	202	103	69
Ostatní právní formy ²⁾	58	59	66	66
Celkem	82 065	89 513	93 480	95 307

Pramen: ČSÚ – Registr ekonomických subjektů; výpočty VÚZE

Zpracoval: E. Divilá (VÚZE)

1) Údaje se týkají všech ekonomických subjektů v zemědělské prvovýrobě, vedených ve statistickém registru, aktivních i neaktivních, tzn. včetně těch, které po registraci nezahájily činnost, nebo později svoji činnost přerušily, aniž byl proveden výmaz z registru; stav koncem roku.

2) Příspěvkové a rozpočtové organizace, školská zařízení a zahraniční osoby.

II. Hrubá zemědělská produkce (mil. Kč s.c. 1989)

Ukazatel	1989	1993	1994	1995	1996	1997
Hrubá zemědělská produkce	108 633	83 059	78 090	82 031	80 916	76 118
– rostlinná produkce	44 694	37 387	34 679	35 694	36 438	35 370
– živočišná produkce	63 939	45 672	43 411	46 337	44 478	40 748

Pramen: ČSÚ – Statistická ročenka 1992, Hrubá zemědělská produkce v ČR za rok 1994, 1995, 1996, Bulletin 4/97

Zpracoval: M. Vojtíšek (VÚZE)

III. Výsledky hospodaření z hlediska forem podnikání právnických osob (Kč/ha z.p.)

Ukazatel	Zemědělská družstva		Obchodní společnosti		Právnické osoby	
	1996	1997	1996	1997	1996	1997
Tržby za prodej zboží	1 170	1 220	1 712	1 861	1 327	1 411
Tržby za prodej vlastních výrobků a služeb	27 096	27 319	24 701	28 599	26 141	27 543
Změna stavu vnitropodnikových zásob vlastní výroby	1 050	21	1 278	511	1 112	193
Aktivace	1 963	2 268	637	1 162	1 532	1 900
Tržby z prodeje investičního majetku a materiálů	2 196	2 353	1 660	2 100	2 008	2 241
Ostatní provozní výnosy	842	914	939	1 418	893	1 099
Provozní výnosy	34 432	34 299	31 129	35 913	33 164	34 609
Náklady vynaložené na prodané zboží	981	1 030	1 411	1 615	1 104	1 204
Spotřeba materiálů a energie	14 737	14 936	13 256	15 763	14 180	15 119

Ukazatel	Zemědělská družstva		Obchodní společnosti		Právníké osoby	
	1996	1997	1996	1997	1996	1997
Služby	3 475	3 492	3 935	4 226	3 617	3 722
Osobní náklady	8 670	8 785	6 751	7 946	7 979	8 440
Daně a poplatky	559	550	388	498	500	529
Odpisy investičního majetku	3 393	3 281	2 623	3 068	3 129	3 197
Zůstatková cena prodaného investičního majetku a materiálu	1 814	1 887	1 517	1 907	1 705	1 872
Ostatní provozní náklady	610	617	511	476	579	572
Provozní náklady	34 483	34 745	30 656	35 765	33 047	34 854
Provozní hospodářský výsledek	-51	-446	473	148	117	-245
Tržby z prodeje cenných papírů a vkladů	547	474	13	319	383	416
Výnosy z finančních investic	43	53	81	31	54	45
Výnosy z krátkodobého finančního majetku	7	0	1	2	5	1
Ostatní finanční výnosy	151	250	108	270	142	254
Výnosové úroky	255	338	242	332	247	331
Finanční výnosy	1 007	1 118	445	955	834	1048
Prodané cenné papíry a vklady	630	547	74	319	458	464
Nákladové úroky	793	1 172	735	1 121	765	1 143
Ostatní finanční náklady	386	379	329	375	372	381
Finanční náklady	1 817	2 138	1 160	1 854	1 607	2 026
Hospodářský výsledek z finančních operací	-810	-1 020	-715	-899	-773	-978
Daň z příjmů za běžnou činnost	7	4	20	19	12	9
Hospodářský výsledek za běžnou činnost	-868	-1 470	-262	-770	-668	-1 232
Mimořádné výnosy	420	722	377	579	419	664
Mimořádné náklady	93	142	90	207	91	164
Mimořádný hospodářský výsledek	324	576	287	372	326	497
Hospodářský výsledek za účetní období	-544	-894	25	-398	-342	-735
Hospodářský výsledek před zdaněním	-534	-886	45	-379	-328	-723
Výnosy celkem	35 859	36 139	31 951	37 447	34 417	36 321
Náklady celkem	36 403	37 033	31 926	37 845	34 759	37 056
Obchodní marže	189	190	301	246	223	207
Výkony	30 109	29 608	26 616	30 272	28 785	29 636
Výkonová spotřeba	18 212	18 428	17 191	19 989	17 797	18 841
Účetní přidaná hodnota	12 086	11 370	9 726	10 529	11 211	11 002

Pramen: Výběrové šetření VÚZE

Zpracoval: M. Vojtíšek, F. Slavík (VÚZE)

IV. Výdaje a příjmy podnikatelských subjektů fyzických osob (Kč/ha z.p.)

Ukazatel	1996	1997	Ukazatel	1996	1997
Výdaje celkem ¹	16 883	18 685	Příjmy celkem	17 946	20 248
- nákup materiálu	5 651	7 115	- prodej zboží	461	391
- nákup zboží	246	220	- prodej výrobků a služeb	16 177	18 518
- mzdy	1 073	1 127	- tržby z RV	8 121	10 847
- platby do fondů	471	499	- tržby z ZV	5 551	5 694
- provozní režie	6 226	5 973	- ostatní tržby	2 505	1 977
- odpisy	2 273	2 581	- ostatní příjmy	1 004	956
Rozdíl příjmů a výdajů	1 063	1 563			

¹ bez osobní spotřeby podnikatele

Pramen: Výběrové šetření VÚZE

Zpracoval: A. Picková, F. Slavík (VÚZE)

V. Vývoj počtu pracovníků zemědělství¹

Podnikatelská forma	Průměrný evidenční počet pracovníků (fyzické osoby)					
	1989	1993	1994	1995	1996	1997 ⁴
Podniky právnických osob	531 057	253 042	215 332	186 620	184 208	169 590
– státní podniky	127 865	25 157	5 120	1 070	646	508
– družstva	403 192	184 965	147 115	118 024	105 749	89 480
– obchodní společnosti ⁴	x	42 920	63 097	67 526	77 813	79602
Podniky fyzických osob ³	2 000	17 807	31 217	35 000	33 000	31 000
Celkem	533 057	270 849	246 549	221 620	217 208	200 590

¹Bez souvisejících služeb a myslivosti²A.s., s.r.o. a ostatní společnosti se zemědělskou činností³Fyzické osoby, vč. námezdních pracovníků a rodinných příslušníků (jediné nebo hlavní zaměstnání)⁴Předběžné údaje.

VI. Osevní a sklizňové plochy, výroba a hektarové výnosy hlavních produktů rostlinné výroby

Plodina	Rok	Osevní plocha (tis. ha)	Sklizňová plocha (tis. ha)	Výnos ¹ (t/ha)	Výroba (tis. t)
Obiloviny celkem	1989	1 696,3	1 661,9	4,69	7 793,1
	1993 ²	1 631,2	1 630,0	4,05	6 600,0
	1994 ²	1 750,0	1 750,0	4,12	7 210,1
	1995	1 581,3	1 576,0	4,19	6 601,7
	1996	1 586,5	1 581,0	4,20	6 644,1
	1997	1 696,0	1 685,8	4,14	6 982,8
Pšenice celkem	1989	830,0	828,4	4,94	4 089,7
	1993 ²	790,7	790,0	4,27	3 370,0
	1994 ²	851,0	851,0	4,58	3 897,6
	1995	832,0	830,8	4,60	3 822,8
	1996	801,3	798,6	4,67	3 727,2
	1997	834,1	825,5	4,41	3 640,3
Žito	1989	134,1	134,3	4,15	556,7
	1993 ²	69,0	69,0	3,76	260,0
	1994 ²	80,0	80,0	3,51	280,8
	1995	79,4	79,3	3,30	261,9
	1996	64,1	63,6	3,21	204,3
	1997	75,7	75,6	3,43	259,4
Ječmen celkem	1989	552,5	551,8	4,74	2 613,7
	1993 ²	650,5	650,0	3,85	2 500,0
	1994 ²	680,0	680,0	3,80	2 584,0
	1995	560,2	557,6	3,84	2 140,5
	1996	604,1	599,8	3,77	2 262,4
	1997	653,5	646,5	3,84	2 484,5
Oves	1989	88,0	87,6	3,21	281,0
	1993 ²	68,0	68,0	3,60	245,0
	1994 ²	80,0	80,0	2,79	223,2
	1995	60,1	60,2	3,10	186,7
	1996	66,1	65,5	3,27	214,2
	1997	77,8	77,6	3,18	246,6
Kukuřice na zrno	1989	47,7	41,2	4,24	174,6
	1993 ²	32,2	32,2	4,84	156,0
	1994 ²	35,0	35,0	3,53	123,6
	1995	27,3	26,4	4,28	113,3
	1996	29,9	33,1	5,09	168,7
	1997	35,0	41,2	6,92	285,2

Plodina	Rok	Osevní plocha (tis. ha)	Sklizňová plocha (tis. ha)	Výnos ¹ (t/ha)	Výroba (tis. t)
Luskoviny na zrna	1989	58,9	58,2	2,17	126,1
	1993	94,2	93,6	2,43	227,5
	1994	72,3	70,8	2,31	163,2
	1995	60,7	59,9	2,41	144,1
	1996	56,4	54,6	2,48	135,6
	1997	51,6	49,6	2,09	103,7
Brambory celkem	1989	115,4	115,3	21,01	2 421,8
	1993	104,9	102,8	23,30	2 395,8
	1994	76,8	76,7	16,06	1 231,0
	1995	78,1	77,9	17,08	1 330,1
	1996	86,5	85,7	21,00	1 800,3
	1997	72,8	72,6	19,30	1 401,7
Krmné okopaniny	1989	—	18,9	39,32	744,3
	1993	15,6	15,4	40,65	624,8
	1994	14,8	14,7	32,22	474,4
	1995	13,4	12,9	37,25	481,8
	1996	12,8	12,5	38,04	474,7
	1997	10,6	10,6	38,08	404,1
Jednoleté pícniny	1989	—	586,8	28,98	17 003,4
	1993	462,4	460,0	31,37	14 430,4
	1994	—	407,1	23,00	9 364,0
	1995	—	412,8	25,81	10 654,8
	1996	—	420,0	28,52	11 977,7
	1997	—	352,0	29,11	10 247,0
Víceleté pícniny na orné půdě (seno)	1989	502,8	463,5	9,79	4 532,6
	1993	499,5	477,4	7,15	3 416,0
	1994	483,9	481,7	6,68	3 219,3
	1995	464,3	462,0	6,96	3 215,2
	1996	446,2	440,5	6,87	3 027,4
	1997	424,4	420,5	6,63	2 787,7
Louky trvalé (seno)	1989	—	485,5	5,35	2 597,1
	1993	558,0	546,4	3,34	1 822,4
	1994	603,0	589,8	3,55	2 091,7
	1995	618,4	613,5	3,77	2 313,1
	1996	628,7	613,4	3,51	2 150,6
	1997	660,6	641,5	3,67	2 354,3
Pastviny	1989	—	219,6	3,48	764,0
	1993	—	229,3	2,18	500,6
	1994	—	246,9	2,48	612,3
	1995	—	264,3	2,73	720,4
	1996	—	262,0	2,46	644,7
	1997	—	270,9	2,54	688,6
Mák setý	1989	7,8	7,6	1,04	7,9
	1993	9,9	8,8	0,78	6,9
	1994	29,3	28,7	0,57	16,5
	1995	35,3	34,3	0,73	25,1
	1996	14,7	14,3	0,68	9,7
	1997	17,9	16,6	0,57	9,5
Olejníny celkem	1989	121,7	121,5	2,79	339,0
	1993	193,7	192,4	2,17	417,1
	1994	250,5	248,8	2,06	511,8

Plodina	Rok	Osevní plocha (tis. ha)	Sklizňová plocha (tis. ha)	Výnos ¹ (t/ha)	Výroba (tis. t)
Olejniny celkem	1995	326,4	325,3	2,26	735,9
	1996	279,8	276,6	2,12	586,1
	1997	274,1	270,0	2,25	608,2
Řepka a řepice	1989	102,4	102,5	3,06	313,3
	1993	167,4	167,0	2,26	377,2
	1994	190,7	189,9	2,38	451,6
	1995	252,3	252,7	2,62	662,2
	1996	228,8	226,5	2,30	520,6
	1997	229,8	227,3	2,47	560,5
Len (rosené stonky)	1989	—	21,2	4,20	88,9
	1993	7,9	7,6	3,31	25,0
	1994	11,0	10,1	2,68	27,1
	1995	10,6	10,0	3,44	34,3
	1996	6,8	5,9	3,10	18,3
	1997	2,2	2,0	3,19	6,4
Cukrovka technická	1989	127,1	126,6	35,52	4 497,0
	1993	107,2	106,7	40,37	4 308,3
	1994	91,2	91,1	35,57	3 240,1
	1995	93,7	93,1	39,86	3 711,6
	1996	104,1	103,7	41,63	4 315,6
	1997	94,5	92,3	40,32	3 722,0
Zelenina konzumní	1989	33,1	35,0	17,96	628,7
	1993	35,3	36,6	15,68	573,3
	1994	34,3	34,2	15,28	522,8
	1995	35,0	34,9	15,69	548,1
	1996	36,8	36,1	16,98	613,2
	1997	34,1	33,5	16,14	541,4
Vinná réva	1989	—	11,3	4,56	51,3
	1993	—	9,6	5,36	51,2
	1994	—	10,3	6,25	64,5
	1995	—	10,7	3,99	42,6
	1996	—	11,5	6,04	69,7
	1997	—	11,2	3,20	35,8
Ovoce celkem ³	1989	—	36,6	15,05	550,3
	1993	—	33,6	12,17	409,5
	1994	—	33,0	10,02	330,5
	1995	—	33,1	9,93	328,3
	1996	—	32,6	10,85	353,3
	1997	—	32,6	11,83	385,5
z toho jabloně ³	1989	—	21,8	19,63	427,7
	1993	—	19,9	15,45	308,1
	1994	—	19,6	12,47	244,1
	1995	—	19,8	11,38	225,5
	1996	—	19,7	12,74	251,4
	1997	—	19,8	14,71	291,0

¹Výnos je hodnota převzatá z uvedeného pramene²Materiály MZe ČR a VÚZE³Sklizňová plocha = počet stromů v mil. kusů (bez bobulovin) včetně ořešáků vlašských, výnos = kg/1 strom

Pramen: Definitivní údaje o sklizni zemědělských plodin, ČSÚ

Zpracoval: J. Krejsová, B. Salamánková (VÚZE)

VII. Stav hospodářských zvířat (tis. ks)

Ukazatel	1989 ¹	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Skot celkem	3 481	2 512	2 161	2 030	1 989	1 866	1 690
– krávy celkem	1 248	932	830	768	751	702	644
– dojnice	–	–	–	–	712	656	596
– masná plemena	–	–	–	–	39	46	48
Prasata celkem	4 685	4 599	4 071	3 867	4 016	4 080	3 995
– prasnice	312	324	295	295	318	322	318
Drůbež celkem	32 479	28 219	24 974	26 688	27 875	27 573	29 010
– slepice	15 699	13 385	12 556	12 029	12 030	11 833	12 280
– husy	180	194	177	177	158	151	153
– kachny	192	457	415	463	409	292	374
– krůty	731	409	343	527	692	640	638

¹Soupis hospodářských zvířat k 1. 1. daného roku

Pramen: ČSÚ – Soupis hospodářských zvířat k 1. 3. běžného roku

Zpracoval: M. Abrahamová, A. Wiesnerová (VÚZE)

VIII. Výroba a užitkovost v odvětví živočišné výroby

Ukazatel	1989	1993	1994	1995	1996	1997
Výroba mléka (mil. l)	4 900	3 350	3 134	3 031	3 039	2 703
Průměrná dojivost (l/ks/rok)	3 982	3 825	3 964	4 117	4 301	4 366
Výroba hovězího masa (tis. t)	518,5	390,3	313,3	322,9	310,4	293,6
Průměrné přírůstky skotu ve výkrmu (kg/ks/den) ¹	0,75	0,69	0,74	0,78	0,80	0,77
Výroba vepřového masa (tis. t) ²	778,0	710,0	655,0	650,0	714,0	680,0
Průměrné přírůstky prasat ve výkrmu (kg/ks/den) ¹	0,63	0,59	0,61	0,62	0,64	0,63
Výroba drůbežího masa (tis. t) ²	199,0	163,1	165,0	180,0	178,0	190,0
Celková výroba vajec (mil. ks)	3 643	3 100	2 999	3 047	2 948	3 322

¹Odhad VÚZE a MZe ČR²Celkový prodej a samozásobení – odhad VÚZE a MZe ČR

Pramen: Měsíční výsledky živočišné výroby za prosinec, ČSÚ; Výsledky živočišné výroby za 4. čtvrtletí, ČSÚ;

Výsledky chovu skotu, prasat a drůbeže za 4. čtvrtletí, ČSÚ; Celní statistika; materiály VÚZE a MZe ČR

Zpracoval: J. Ouředník, M. Abrahamová (VÚZE)

IX. Vývoj indexů cen zemědělských výrobků podle jednotlivých komodit (%) (1993 = 100)

Výrobek	1994 ¹	1995	1996	1997
Pšenice potravinářská	91,2	84,4	121,0	131,6
Pšenice krmná	91,6	84,1	118,7	136,0
Ječmen sladovnický	95,6	94,8	119,4	130,1
Ječmen krmný	91,9	83,4	115,4	138,7
Žito	92,3	86,9	127,4	136,3
Oves krmný	95,1	88,1	119,8	133,0
Kukuřice krmná	99,9	105,8	143,1	115,2
Semen o řepky olejné	103,2	104,1	112,8	124,0
Semen slunečnice	98,7	96,9	110,6	102,1
Chmel sušený	83,8	82,6	80,3	67,5
Cukrovka technická	86,1	105,2	114,8	104,6
Brambory pozdní konzumní	117,6	276,2	178,1	103,7
Brambory průmyslové	177,6	177,2	156,1	153,7
Ovoce	98,0	128,0	153,1	124,3
Zelenina	99,3	119,0	111,7	125,7
Mléko I. tř.	98,2	108,3	115,4	119,5

Výrobek	1994 ¹	1995	1996	1997
Mléko II. tř.	99,5	114,4	119,8	127,1
Býci jateční tř. j. A v živém	120,5	129,5	130,4	129,0
Jalovice jatečné tř. j. A v živém	120,7	127,1	126,5	122,6
Krávy jatečné tř. j. A v živém	123,5	139,2	139,7	129,3
Prasata jatečná tř. j. I. v živém	120,2	128,6	133,2	132,9
Kuřata jatečná tř. j. I.	105,9	97,4	103,5	117,4
Vejce slepičí konzumní tříděná	108,0	94,6	120,4	131,2

¹V roce 1994 byly podrobeny komplexní revizi indexy cen (viz Indexy cen zemědělských výrobců a výrobců v lesnictví, Revize 1994).

Pramen: ČSÚ – Ceny zemědělských výrobců, ceny průmyslových výrobců a spotřebitelské ceny potravinářského zboží

Zpracoval: F. Vaníček (VÚZE), odbor 3110 ČSÚ

X. Vývoj průměrných cen zemědělských výrobků (Kč/t)

Výrobek	1993	1994	1995	1996	1997
Pšenice potravinářská	3 306	2 983	2 780	3 980	4 331
Pšenice krmná	2 721	2 481	2 305	3 250	3 725
Ječmen sladovnický	3 138	3 009	3 001	3 776	4 119
Ječmen krmný	2 565	2 297	2 121	2 934	3 523
Žito	2 699	2 427	2 401	3 512	3 762
Kukuřice krmná	3 329	3 385	3 524	4 765	3 844
Semeno řepky olejné	5 265	5 438	5 482	5 943	6 535
Cukrovka technická	809	683	852	930	848
Brambory pozdní konzumní (bez sadby)	2 609	4 241	7 982	5 243	2 816
Brambory průmyslové	1 235	2 372	2 107	1 832	1 837
Jablka česaná	6 550	6 399	8 828	11 784	8 409
Zelí bílé hlávkové	4 003	3 480	3 951	4 083	3 655
Cibule suchá	5 132	–	6 990	4 826	6 842
Mléko kravské tř. j. I. (Kč/tis. l)	5 972	5 872	6 479	6 901	7 145
Býci jateční tř. j. A v živém	27 597	33 092	35 568	35 777	35 478
Krávy jatečné tř. j. A v živém	18 037	22 150	25 023	25 106	23 277
Jalovice tř. j. A v živém	23 735	28 051	29 852	29 695	28 813
Prasata jatečná tř. j. I. v živém	26 453	31 737	34 409	35 500	35 532
Kuřata jatečná tř. j. I.	22 878	24 350	22 224	23 641	26 802
Vejce slepičí konzumní tříděná (Kč/tis. ks)	1 441	1 529	1 396	1 777	1 931

Pramen: ČSÚ – Ceny zemědělských výrobců

Zpracoval: F. Vaníček (VÚZE), odbor 3110 ČSÚ

XI. Aplikace průmyslových hnojiv (kg č. ž./ha z.p.)

Položka	1989	1993	1994	1995	1996	1997
N	99,24	40,00	57,60	55,61	61,30	55,10
P ₂ O ₅	65,56	13,00	10,30	14,60	11,80	11,70
K ₂ O	57,98	10,50	13,00	12,76	8,00	10,10

Pramen: MZe ČR; Životní prostředí ČR – Ročenka 1990, 1991, 1992, 1993–94, 1995, 1996, 1997

Zpracoval: J. Pražan (VÚZE)

Pramen: Správa o stave poľnohospodárstva SR za rok 1998

XII. Vývoj priemerného evidenčného počtu zamestnancov v poľnohospodárstve a ostatných ekonomických odvetviach (fyzické osoby) v organizáciách s 25 a viac zamestnancami (od roku 1997 v organizáciách s 20 a viac zamestnancami)

Odvetvie	Priemerné evidenčné počty pracovníkov (fyzické osoby)				Výhľad*	Prognóza*
	1989	1993	1996	1997	1998	1999
Poľnohospodárstvo (prvovýroba) ¹	350 956	180 762	133 289	117 943	104 443	94 443
Poľnohospodárske družstvá ²	277 675	132 958	96 310	85 286	78 000	70 832
Štátne podniky ²	72 280	38 937	17 778	5 474	2 500	2 000
Potravinársky priemysel ²	65 049	50 643	50 043	49 370	48 100	47 000
Lesníctvo, ťažba dreva ²	40 696	27 791	23 449	21 883	—	—
Stavebníctvo ²	221 798	106 055	88 673	84 492	—	—
Priemysel spolu ²	727 293	547 381	518 352	497 308	—	—
Doprava a spoje ²	158 047	140 995	130 931	126 603	—	—
Peňažníctvo a poisťovníctvo ²	9 484	19 752	30 583	32 820	—	—
Textilný priemysel ²	47 801	32 151	23 985	20 318	—	—
SPOLU (odvetvia ekonomickej činnosti) ²	2 504 079	1 549 803	1 495 218	1 447 998	—	—

Prameň: ¹Vybrané ekonomické ukazovatele a zamestnanci v poľnohospodárstve za SR za roky 1993, 1997

ŠÚ SR, Bratislava, Štatistická ročenka 1990

²Zamestnanci a priemerné mesačné mzdy (Práca 2-04)

Rad PAM, 1993, 1997 ŠÚ SR, Bratislava, Štatistická ročenka 1990

*Výhľad 1998 a prognóza 1999 – VÚEPP

Vypracoval: VÚEPP Bratislava

XIII. Rastlinná výroba na Slovensku

Ukazovateľ	1990	1993	1996	1997	Výhľad 1998	Prognóza 1999
<i>Zberové plochy, tis. ha</i>						
Obilniny spolu	776,3	834,8	827,8	852,5	870,4	881,0
– pšenica	416,8	397,3	414,8	412,5	431,7	430,0
– jačmeň	189,5	247,4	225,7	242,6	252,9	250,0
– raž	46,6	22,9	28,7	29,6	34,4	32,0
– ovos	13,4	14,0	18,0	19,5	19,6	19,0
– kukurica	103,9	145,9	130,4	137,6	118,2	140,0
Cukrová repa technická	51,3	32,3	41,7	47,1	38,0	38,0
Zemiaky	55,2	47,2	40,8	32,5	30,0	29,0
Olejniný	71,3	73,9	134,2	138,9	128,0	140,5
Vinice rodiace	23,8	21,6	22,1	19,2	19,2	19,0
<i>Hektárové úrody, t/ha</i>						
Obilniny spolu	4,7	3,8	4,0	4,4	4,40	4,41
– pšenica	5,0	3,9	4,1	4,6	4,50	4,60
– jačmeň	4,8	3,3	3,2	3,6	3,83	3,70
– raž	3,8	3,0	2,5	2,8	3,17	2,90
– ovos	3,5	2,5	2,3	2,5	2,72	2,50
– kukurica	3,6	4,6	5,8	6,0	5,50	5,80
Cukrová repa technická	30,8	34,3	40,7	35,4	38,00	40,00
Zemiaky	14,1	18,2	19,0	15,5	16,86	17,29
Olejniný	2,0	1,7	1,9	1,9	1,95	2,05
Vinné hrozno	5,9	3,8	4,1	3,7	4,70	4,50
<i>Produkcia, tis. t</i>						
Obilniny spolu	3 617,2	3 151,9	3 322,0	3 741,1	3 829,8	3 887,5
– pšenica	2 082,7	1 528,5	1 713,1	1 886,0	1 942,6	1 978,0
– jačmeň	913,4	822,7	718,1	868,5	968,4	925,0

Ukazovateľ	1990	1993	1996	1997	Výhľad 1998	Prognóza 1999
– raž	178,4	69,3	71,4	84,2	109,1	92,8
– ovos	46,8	35,6	41,0	49,2	53,4	47,5
– kukurica	369,6	673,7	750,0	818,7	650,1	812,0
Cukrová repa technická	1 580,0	1 107,9	1 695,2	1 668,2	1 444,0	1 520,0
Zemiaky	778,7	856,7	776,6	504,0	505,8	501,5
Olejníny	141,4	127,6	253,0	268,8	249,4	287,4
Vinné hrozno	140,3	81,2	91,6	71,0	90,2	85,5
Ovocie	163,6	174,8	145,6	133,2	160,4	169,8
Zelenina	496,6	535,5	559,6	594,7	610,5	620,8

Prameň: Definitívne údaje o úrode poľnohosp. plodín v SR, ŠÚ SR

Komoditné situácie a výhľadové správy, VÜEPP Bratislava

Vypracoval: VÜEPP Bratislava

XIV. Spotreba priemyselných hnojív v čistých živinách v SR

Ukazovateľ	Merná jednotka	1990	1993	1995	1996	1997	Výhľad 1998
Spotreba NPK spolu	t	581 811	95 009	102 233	111 078	132 988	143 627
– dusikáté	t	222 255	64 852	69 587	74 464	88 017	94 937
– fosforečné	t	167 619	16 472	17 714	20 030	24 493	26 427
– draselné	t	191 937	13 685	14 932	16 584	20 477	22 263
Spotreba NPK spolu	kg/ha p.p.	239,7	41,6	45,0	48,9	57,0	61,6
– dusikáté	kg/ha p.p.	91,6	28,4	30,6	32,8	37,7	40,7
– fosforečné	kg/ha p.p.	69,0	7,2	7,8	8,8	10,5	11,3
– draselné	kg/ha p.p.	79,1	6,0	6,6	7,3	8,8	9,6
Spotreba NPK spolu	kg/ha o.p.	400,8	66,2	71,6	78,2	91,1	98,4
– dusikáté	kg/ha o.p.	153,1	45,2	48,7	52,4	60,3	65,0
– fosforečné	kg/ha o.p.	115,5	11,5	12,4	14,1	16,8	18,1
– draselné	kg/ha o.p.	132,2	9,5	10,5	11,7	14,0	15,3
Spotreba maštalného hnoja	t/ha p.p.		6,7	5,6	5,3	3,3	3,0

Prameň: Štatistické čísla a grafy, ŠÚ SR

Vypracoval: VÜEPP Bratislava

XV. Počet hospodárskych zvierat, produkcia a trhovú produkcia živočíšnej výroby v SR

Ukazovateľ	Merná jednotka	Roky					Výhľad		Prognóza
		1990	1993	1995	1996	1997	I. polrok 1998	1998	
<i>Stavy hospodárskych zvierat</i>									
Hovädzí dobytok	tis. ks	1 563,1	993,0	928,7	892,0	803,4	790,3	750,0	710,0
– kravy	tis. ks	548,7	385,9	355,2	335,4	309,7	303,3	294,5	280,0
Ošipané spolu	tis. ks	2 520,5	2 179,0	2 076,4	1 985,2	1 809,9	1 658,2	1 600,0	1 650,0
– prasnice	tis. ks	179,9	165,9	160,5	152,4	139,0	132,9	132,0	133,0
Ovce spolu	tis. ks	600,4	411,4	427,8	418,8	417,3	436,8	420,0	423,0
– bahnice	tis. ks	355,5	286,4	295,9	283,6	279,8	278,7	280,0	281,0
Hydina spolu	tis. ks	16 477,8	12 234,1	13 382,4	14 147,2	14 221,7	14 994,7	14 370,0	14 246,0
– sliepky	tis. ks	8 133,7	7 308,2	7 624,8	7 405,1	7 257,7	6 218,4	7 230,0	7 300,0
<i>Produkcia</i>									
Jatočné zvieratá spolu	t ž. hm.	598 349	478 181	403 213	413 817	415 917	200 831	383 951	361 180
– jatočný HD	t ž. hm.	210 687	170 420	108 349	110 642	115 698	54 201	102 473	77 000
– jatočné teľatá	t ž. hm.	1 930	6 152	3 283	3 834	5 080	2 470	4 500	4 000
– jatočné ošipané	t ž. hm.	375 631	294 223	287 151	295 203	290 954	141 945	273 008	276 000
– jatočné ovce a kozy	t ž. hm.	10 101	7 386	4 430	4 138	4 185	2 216	3 970	4 180

Ukazovateľ	Merná jednotka	Roky					Výhľad		Prognóza 1999
		1990	1993	1995	1996	1997	I. polrok 1998	1998	
Mlieko kravské	tis. l	1 919 898	1 214 407	1 151 403	1 125 296	1 116 143	565 279	1 138 000	1 160 000
Jatočná hydina	t ž. hm.	116 381	77 600	85 771	85 893	98 803	42 827	120 300	125 400
Vajcia konzumné	tis. ks	1 983 300	1 526 840	1 608 453	1 618 280	1 576 353	754 362	1 590 000	1 600 000
Syr ovčí	t	3 488	1 900	2 132	2 006	2 233	1 288	2 280	2 350
Vlna ovčia	t	2 985	1 200	1 065	1 146	1 226	521	1 240	1 250

XVI. Vývoj cien vybraných poľnohospodárskych výrobkov v SR

Rastlinné výrobky	Ceny (Sk za tonu)					Indexy cien (rovnaké obdobie minulého roka = 100)			
	1991	1996	I. polrok 1997	1997	I. polrok 1998	1996	I. polrok 1997	1997	I. polrok 1998
Pšenica potravinárska	2 317	3 761	4 627	4 243	4 285	116,0	126,2	110,0	92,6
Pšenica priemyselná	1 902	3 343	3 834	3 639	3 539	115,9	119,9	107,6	92,3
Jačmeň sladovnícky	2 568	3 973	4 804	4 231	4 247	126,2	131,4	106,9	88,5
Jačmeň potravinársky	2 254	3 687	4 502	4 123	3 946	121,5	128,4	110,5	87,5
Raž potravinárska	2 382	3 729	4 179	4 052	4 122	127,7	127,7	107,9	98,6
Kukurica priemyselná	2 751	4 400	4 492	3 920	3 459	118,6	114,4	91,1	77,0
Hrach jedlý	5 756	4 816	5 926	5 779	6 057	63,7	121,0	112,9	102,3
Semeno repky olejnej ozim.	4 929	6 702	6 663	6 773	6 805	100,9	99,7	100,9	101,9
Semeno slnečnice	6 417	7 462	7 380	7 720	7 636	95,8	89,3	102,6	103,5
Cukrová repa	933	917	1 005	962	1 035	108,9	109,9	97,1	103,0
Zemiaky skoré	7 182	9 300	18 339	9 120	18 000	82,3	107,9	99,6	98,1
Zemiaky neskoré konzumné	3 761	4 916	3 665	4 654	5 133	55,4	43,2	93,2	139,0
Zemiaky priemyselné	980	2 123	1 874	1 642	1 904	80,8	76,8	83,3	100,9
Hrozno muštové	5 887	12 000	0	13 465	0	118,1	0,0	111,9	0,0
Koreninová paprika	195 000	67 209	61 365	73 316	63 912	90,8	91,3	109,9	104,1
Tabak cigaretový umelo sušený	47 928	42 951	48 036	47 555	48 152	76,7	75,2	96,8	100,3
Živočišné výrobky	Ceny (Sk za tonu, mlieko 1 000 l, vajcia 1 000 ks)					Indexy cien (rovnaké obdobie minulého roka = 100)			
	1991	1996	I. polrok 1997	1997	I. polrok 1998	1996	I. polrok 1997	1997	I. polrok 1998
Býky jatočné v živom A	29 236	38 094	39 026	39 448	40 472	98,3	102,8	103,6	103,7
Býky jatočné v živom B	23 831	35 176	34 868	35 452	36 218	97,5	98,1	100,8	103,8
Jalovice jatočné v živom A	29 768	35 038	34 100	34 461	35 532	97,7	97,0	98,4	104,2
Jalovice jatočné v živom B	24 627	30 847	31 533	31 689	31 756	95,7	99,4	101,6	100,7
Kravy jatočné v živom A	18 531	27 376	26 820	26 946	27 557	94,8	97,5	98,6	102,7
Kravy jatočné v živom B	15 981	25 029	24 426	24 424	24 382	95,4	96,7	97,5	99,8
Teľce jat. mlieč. v. v živom A	40 017	48 545	48 543	48 227	47 900	109,2	105,2	100,6	98,5
Teľce jat. mlieč. v. v živom B	28 585	40 071	40 564	39 488	38 996	112,7	106,9	99,4	96,1
Ošipané jatočné v živom I	24 950	38 470	38 667	41 066	40 824	102,0	109,7	107,0	105,6
Ošipané jatočné v živom V	21 438	32 716	35 174	36 183	35 558	101,0	117,1	111,9	101,3
Jahňatá jatoč. v. v živom A	21 366	60 274	88 931	85 316	81 050	107,3	114,6	114,4	91,4
Jahňatá jatoč. v. v živom B	18 615	50 281	81 437	77 546	72 326	111,8	119,3	117,8	87,4
Mlieko kravské I	5 191	6 699	7 245	7 267	7 754	99,5	108,1	108,4	107,1
Mlieko kravské II	4 334	6 635	7 178	7 195	7 406	99,9	108,3	108,4	103,2
Kurčatá jatočné I	21 553	29 825	30 721	31 263	31 900	111,8	111,9	104,4	103,9
Kurčatá jatočné II	17 436	27 143	27 281	28 622	30 146	115,6	105,9	105,1	111,2
Vajcia slepačie konzumné tr.	1 316	1 856	2 056	1 983	2 066	113,5	115,4	103,2	100,6
Syr ovčích hrudkový	33 309	56 327	61 795	61 819	66 278	102,5	109,8	109,8	107,3
Vlna ovčia surová v pote	53 000	24 674	24 893	24 887	25 750	98,0	95,2	99,4	103,8

Prameň: Indexy cien poľnohospodárskych výrobkov v SR, ŠÚ SR

Vypracoval: VÚEPP

POKYNY PRO AUTORY

Časopis uveřejňuje původní vědecké práce, krátká sdělení a výběrově i přehledné referáty, tzn. práce, jejichž podkladem je studium literatury a které shrnují nejnovější poznatky v dané oblasti. Práce jsou uveřejňovány v češtině, slovenštině nebo angličtině. Rukopisy musí být doplněny krátkým a rozšířeným souhrnem (včetně klíčových slov).

Autor je plně odpovědný za původnost práce a za její věcnou i formální správnost. K práci musí být přiloženo prohlášení autora o tom, že práce nebyla publikována jinde.

O uveřejnění práce rozhoduje redakční rada časopisu, a to se zřetelem k lektorským posudkům, vědeckému významu a přínosu a kvalitě práce.

Rozsah vědeckých prací nesmí přesáhnout 12 stran psaných na stroji včetně tabulek, obrázků a grafů. V práci je nutné používat jednotky odpovídající soustavě měrových jednotek SI (ČSN 101 1300).

Vlastní úprava rukopisu: formát A4, 30 řádek na stránku, 60 úhozů na řádku, mezi řádky dvojité mezery. K rukopisu je třeba přiložit disketu s prací pořízenou na PC a s grafickou dokumentací, nebo poslat práci e-mailem do redakce. Tabulky, grafy a fotografie se dodávají zvlášť, nepodlepují se. Na všechny přílohy musí být odkazy v textu.

Pokud autor používá v práci zkratky jakéhokoliv druhu, je nutné, aby byly alespoň jednou vysvětleny (vypsány), aby se předešlo omylům. V názvu práce a v souhrnu je vhodné zkratk nepoužívat.

Název práce (titul) nemá přesáhnout 85 úhozů. Jsou vyloučeny podtitulky článků.

Krátký souhrn (Abstrakt) je informačním výběrem obsahu a závěru článku, nikoliv však jeho pouhým popisem. Musí vyjádřit všechno podstatné, co je obsaženo ve vědecké práci, a má obsahovat základní číselné údaje včetně statistických hodnot. Musí obsahovat klíčová slova. Nemá překročit rozsah 170 slov. Je třeba, aby byl napsán celými větami, nikoliv heslovitě. Je uveřejňován a měl by být dodán ve stejném jazyce jako vědecká práce.

Rozšířený souhrn (Abstract) je uveřejňován v angličtině, měly by v něm být v rozsahu cca 1–2 strojopisných stran komentovány výsledky práce a uvedeny odkazy na tabulky a obrázky, popř. na nejdůležitější literární citace. Je vhodné jej (včetně názvu práce a klíčových slov) dodat v angličtině, popř. v češtině či slovenštině jako podklad pro překlad do angličtiny.

Úvod má obsahovat hlavní důvody, proč byla práce realizována, a velmi stručnou formou má být popsán stav studované otázky.

Literární přehled má být krátký, je třeba uvést pouze citace mající úzký vztah k problému.

Metoda se popisuje pouze tehdy, je-li původní, jinak postačuje citovat autora metody a uvádět jen případné odchylky. Ve stejné kapitole se popisuje také pokusný materiál.

Výsledky – při jejich popisu se k vyjádření kvantitativních hodnot dává přednost grafům před tabulkami. V tabulkách je třeba shrnout statistické hodnocení naměřených hodnot. Tato část by neměla obsahovat teoretické závěry ani dedukce, ale pouze faktické nálezy.

Diskuse obsahuje zhodnocení práce, diskutuje se o možných nedostacích a práce se konfrontuje s výsledky dříve publikovanými (požaduje se citovat jen ty autory, jejichž práce mají k publikované práci bližší vztah). Je přípustné spojení v jednu kapitolu spolu s výsledky.

Literatura by měla sestávat hlavně z lektorovaných periodik. Citace se řadí abecedně podle jména prvních autorů. Odkazy na literaturu v textu uvádějí jméno autora a rok vydání. Do seznamu se zařadí jen práce citované v textu. Na práce v seznamu literatury musí být odkaz v textu.

Na zvláštním listě uvádí autor plné jméno (i spoluautorů), akademické, vědecké a pedagogické tituly a podrobnou adresu pracoviště s PSC, číslo telefonu a faxu, popř. e-mail.

Rukopis nebude redakcí přijat k evidenci, nebude-li po formální stránce odpovídat pokynům pro autory.

INSTRUCTIONS FOR AUTHORS

Original scientific papers, short communications, and selectively reviews, that means papers based on the study of technical literature and reviewing recent knowledge in the given field, are published in this journal. Published papers are in Czech, Slovak or English. Each manuscript must contain a short and a longer summary (including key words).

The author is fully responsible for the originality of his paper, for its subject and formal correctness. The author shall make a written declaration that his paper has not been published in any other information source.

The board of editors of this journal will decide on paper publication, with respect to expert opinions, scientific importance, contribution and quality of the paper.

The paper extent shall not exceed 12 typescript pages, including tables, figures and graphs.

Manuscript layout: quarto, 30 lines per page, 60 strokes per line, double-spaced typescript. A PC diskette should be provided with the paper and graphical documentation, or the paper be sent by E-mail to editorial office. Tables, figures and photos shall be enclosed separately. The text must contain references to all these annexes.

If any abbreviation is used in the paper, it is necessary to mention its full form at least once to avoid misunderstanding. The abbreviations should not be used in the title of the paper nor in the summary.

The title of the paper shall not exceed 85 strokes. Subtitles of the papers are not allowed either.

Abstract is an information selection of the subject and conclusions of the paper, it is not a mere description of the paper. It must present all substantial information contained in the paper. It shall not exceed 170 words. It shall be written in full sentences, not in form of keywords, and comprise basic numerical data including statistical data. It must contain key words. It should be submitted in English and if possible also in Czech or Slovak.

Introduction has to present the main reasons why the study was conducted, and the circumstances of the studied problems should be described in a very brief form.

Review of literature should be a short section, containing only literary citations with close relation to the treated problem.

Only original method shall be described, in other cases it is sufficient enough to cite the author of the used method and to mention modifications of this method. This section shall also contain a description of experimental material.

In the section **Results** figures and graphs should be used rather than tables for presentation of quantitative values. A statistical analysis of recorded values should be summarized in tables. This section should not contain either theoretical conclusions or deductions, but only factual data should be presented here.

Discussion contains an evaluation of the study, potential shortcomings are discussed, and the results of the study are confronted with previously published results (only those authors whose studies are in closer relation with the published paper should be cited). The sections Results and Discussion may be presented as one section only.

The section **References** should preferably contain reviewed periodicals. The citations are arranged alphabetically according to the surname of the first author. References in the text to these citations comprise the author's name and year of publication. Only the papers cited in the text of the study shall be included in the list of references. All citations shall be referred to in the text of the paper.

The author shall give his full name (and the names of other collaborators), academic, scientific and pedagogic titles, full address of his workplace and postal code, telephone and fax number or e-mail.

The manuscript will not be accepted to be filed by the editorial office if its formal layout does not comply with the instructions for authors.

OBSAH

Haraj V.: Koncepcia rozvoja vidieka na Slovensku	53
Námerová I.: Implementácia štrukturálnej politiky EÚ na Slovensku.....	59
Tvrdoňová J.: Aspekty rozvoja vidieka na Slovensku.....	65
Koščák M.: Stopy kultúrneho dedičstva v oblasti Dolenjska a Bela Krajina v juhovýchodnom Slovinsku – hraniční oblasti medzi Slovinskom a Chorvátskom.....	71
Swain N.: Rozvoj venkova a sociální změny na venkově v postsocialistických zemích střední Evropy.....	79
Fáziková M., Stehlíková B., Lacina, P.: Základná typológia vidieckych obcí v SR z hľadiska demografického vývoja.....	85
PŘÍLOHA	
Vybrané ukazatele zemědělství ČR a SR.....	91

CONTENT

Haraj V.: Conception of rural development in Slovakia.....	53
Námerová I.: Implementation of the EU structural policy in Slovakia.....	59
Tvrdoňová J.: Aspects of rural development in Slovakia	65
Koščák M.: Heritage trails through Dolenjska and Bela krajina in south-east Slovenia — bordering region between Slovenia and Croatia.....	71
Swain N.: Rural development and social change in the post-socialist central European countryside	79
Fáziková M., Stehlíková B., Lacina P.: Basic typology of rural municipalities in the SR from the demographic development point of view	85
SUPPLEMENT	
Selecte indices of the agriculture of CR and SR	91